

Park 1943, meer dan alleen buurtgroen

Een onderzoek naar de rol die Park 1943 in de Rotterdamse buurt Tussendijken kan spelen in het vergroten van de sociale cohesie

Ingrid Sinnige (3876055)

Masterthesis Stadsgeografie

Universiteit Utrecht

28 juli 2016

Park 1943, meer dan alleen buurtgroen

Een onderzoek naar de rol die Park 1943 in de Rotterdamse buurt Tussendijken kan spelen in het vergroten van de sociale cohesie

Universiteit Utrecht

Masterthesis Stadsgeografie (Urban Geography)

Faculteit Geowetenschappen

Universiteit Utrecht

Auteur: Ingrid Sinnige

Studentnummer: 3876055

E-mailadres: ingridsinnige@hotmail.com

Begeleider: dr. G.S. Bolt

Datum: 28 juli 2016

Figuur voorpagina:

<http://www.wpclipart.com>

Voorwoord

Een half jaar geleden begon het avontuur van de masterscriptie. En nu is hij af. De maanden zijn voorbij gevlogen, al voelde dit op het moment zelf niet altijd zo. Trots ben ik dan ook dat het onderzoek afgerond is en nu door iedereen gelezen kan worden.

Ik koos voor onderwerp ‘diversiteit in de stad.’ Een onderwerp waar ik door mijn werk bij Stichting Move veel mee te maken heb. Daar zie ik vaak hoe mooi ontmoetingen tussen totaal verschillende mensen zijn. Jong en oud, arm en rijk, autochtoon en allochtoon. Het brengt een bom van energie, plezier en positiviteit. Hierdoor wil ik graag bijdragen aan meer van zulke momenten en de multiculturele samenleving, die vaak wordt benadrukt om haar problematische kanten, een positieve kant geven. Ik durf te zeggen dat dat met de aanbevelingen van dit onderzoek gaat lukken en durf te hopen dat deze dan ook (grotendeels) gerealiseerd gaan worden.

Een half jaar geleden stapte ik voor het eerst bij Bruis Advies binnen, om te praten over een samenwerking. Daarmee was de keus voor een onderzoek in Rotterdam gemaakt en dat bleek een helegoede keus. Ik sloot aan bij één van hun projecten rondom een buurtpark in Rotterdam West, een wijk waar ik op dat moment nog nooit een stap had gezet. In de maanden die volgden kon ik Rotterdam en de buurt Tussendijken langzaam ontdekken en het bleek een heerlijke plek te zijn. Ik leerde veel plaatsen in de buurt kennen, organisaties waar ik met open armen werd ontvangen en dan ook graag een kopje koffie dronk tussen de interviews door. Dit zorgde er voordat ik deze buurt steeds met plezier bezocht.

Toch was het schrijven van de scriptie een intensief proces, waarin ik goede en minder goede momenten beleefde. Bij beide was het fijn om mensen om mij heen te hebben die meedachten, luisterden, mij afleiding gaven of juist motiveerden om nog een tandje bij te zetten. Deze mensen hebben het dan ook absoluut verdiend om genoemd te worden. Als eerste Gideon Bolt, mijn onderzoeksbegeleider vanuit de universiteit, die mij hielp het onderzoek voldoende wetenschappelijke vorm en inhoud te geven. Ook zorgde zijn humor voor de relaxte sfeer tijdens de feedbackmomenten. Daarnaast Martin van Briemen en Sander Nieuwenhuis, die mij een stageplek gaven bij Bruis Advies waardoor dit onderzoek een praktische kant kreeg en het direct bijdraagt aan een bestaande vraag vanuit de Gemeente. Ook wil ik hen bedanken voor hun inhoudelijke hulp en input tijdens het onderzoek. Natuurlijk had ik dit onderzoek niet kunnen doen zonder alle buurtbewoners en professionals die deelnamen aan de interviews en de focusgroep. Tot slot mijn familie, vrienden en collega’s die meedachten en hielpen wanneer ik vastliep, luisterden als ik mij ei kwijt moest en mij verplichtten tot ontspanning. Bedankt!

Een half jaar geleden begon het laatste deel van mijn studententijd. Met het afronden van dit onderzoek is de studententijd dan ook officieel ten einde. Vijf jaar waarin ik veel gezien en geleerd heb, mijn interesse in de geografie en het stedelijke leven heb gevoed en waarin ik uiteindelijk mijn ervaringen en kennis heb samengebracht in dit onderzoek. Na deze vijf jaar ben ik klaar voor de volgende stap en kan ik niet wachten om te ontdekken wat het werkende leven voor mijn in petto heeft.

Veel leesplezier!

Ingrid Sinnige – 27 juli 2016

Samenvatting

De Rotterdamse buurt Tussendijken scoort in gemeentelijke onderzoeken laag op aspecten die de leefbaarheid beïnvloeden zoals sociale interacties, veiligheid (beleving) en binding met de buurt. Tussendijken krijgt hierdoor het label 'kwetsbare buurt' (Gemeente Rotterdam, 2014a en 2016). Deze aspecten hangen nauw samen met de sociale cohesie van een buurt; de interne bindingskracht van een sociaal systeem (Schuyt, 1997). Sociale cohesie op buurtniveau bestaat uit drie elementen: de mate waarin normen en waarden van buurtbewoners overeen komen, de bereidheid tot sociale interactie van buurtbewoners en de identificatie met de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Tussendijken is een multiculturele buurt; 80% van haar bewoners is van niet-Nederlandse afkomst (Centraal Bureau Statistiek, 2015). Het heeft ook een laag sociaaleconomische status doordat 65% van de woningen tot de sociale huursector behoort (Gemeente Rotterdam, 2016). Deze aspecten maken het voor een buurt lastiger om sociale cohesie op te bouwen (Cummings e.a. 2002; Letki, 2008). Toch is dit nodig om de leefbaarheid in de buurt te vergroten. Om meer sociale cohesie te creëren zijn activiteiten en mogelijkheden nodig die contacten tussen de verschillende mensen stimuleren. Bij voorkeur vindt dit plaats in de openbare ruimte doordat deze locaties toegankelijk zijn voor iedereen en een neutraal karakter hebben (Jókövi, 2000; Amin, 2002). In Tussendijken ligt Park 1943, een drukbezocht buurtpark dat mensen van verschillende achtergronden en leeftijden aantrekt. Dit park lijkt een geschikte plek om aan de vorming van sociale cohesie bij te dragen. Daarom richt dit onderzoek zich op de huidige sociale cohesie die door Park 1943 wordt opgebouwd en verkent het de mogelijkheden om deze invloed te vergroten. De volgende onderzoeksvraag staat dan ook centraal:

Welke rol speelt Park 1943 in de opbouw van sociale cohesie in de Rotterdamse buurt Tussendijken en hoe kan deze bijdrage vergroot worden?

Om tot een antwoord te komen van deze onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van drie kwalitatieve onderzoeksmethoden. Er zijn oriënterende observaties gedaan in Park 1943 naar het parkgebruik en het contact dat in het park plaatsvindt. Vervolgens zijn er 23 interviews gehouden met buurtbewoners over hun ervaringen rondom sociale cohesie en parkgebruik. Daarna is er met een focusgroep verdieping gezocht op de resultaten uit de interviews. De focusgroep bestond uit 17 buurtbewoners en 5 professionals.

Resultaten

Er kan gesteld worden dat de interne sociale cohesie groter is dan de externe sociale cohesie. Dit betekent dat er in de buurt verschillende etnische groepen aanwezig zijn die in hun contacten naar binnen zijn gericht wat zorgt voor parallelle samenlevingen. In de openbare ruimte vindt er oppervlakkig contact plaats tussen de bewoners van verschillende achtergronden, maar contacten in diepere vorm zijn voornamelijk met mensen van de eigen etniciteit. Diepere interetnische contacten ontstaan vooral doordat mensen samengebracht worden door bijvoorbeeld kinderen op dezelfde basisschool of sportvereniging of het wonen in dezelfde straten. Hierbij is belangrijk te vermelden dat binnen koopstraten het contact intensiever, regelmatig en georganiseerder is, waarbij er minder of geen onderscheid

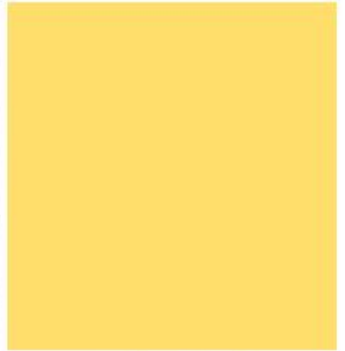
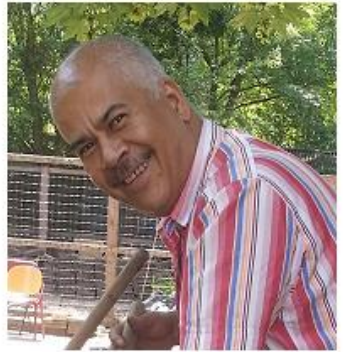
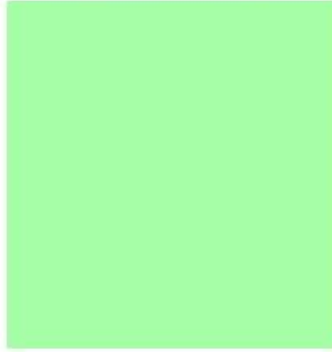
gemaakt wordt in etniciteit in vergelijking tot huurstraten. Verrassend is dat de woonduur in de buurt geen effect heeft op het aantal en de intensiteit van de buurtcontacten.

Een groot deel van het leven van de bewoners van Tussendijken speelt zich af in de openbare ruimte. Hier vindt dan ook veel contact plaats met anderen. Wanneer de openbare ruimte als doorgangsroute wordt gebruikt vindt er alleen oppervlakkig contact plaats. Dieper contact kan worden gevormd wanneer bewoners de intentie hebben om langer op dezelfde plek te blijven, zoals bij het bezoeken van de markt en het park. Nieuwe contacten worden hier vooral via een wederzijdse bekende opgedaan. Park 1943 en de markt zijn de twee openbare plaatsen in de buurt waar de meeste sociale cohesie wordt gevormd.

De helft van het aantal bezoekers aan Park 1943 gebruikt het park alleen als doorgangsroute, deze passanten zijn grotendeels mannen. De bewoners die langer in het park blijven zijn vooral vrouwen. Zij gebruiken het park vooral om buiten te zitten of de kinderen te laten spelen. Hierbij is geen verschil tussen de etniciteiten. Er is een duidelijke scheiding zichtbaar in parkbezoekers. De oudere bezoekers zitten voornamelijk in het groene gedeelte van het park, de jongere bezoekers verblijven vooral in het speelgedeelte waardoor er weinig kans op interacties is tussen deze twee groepen. Het park wordt door mensen van alle etniciteiten gebruikt, maar het gebruik is het laagst onder de autochtone bevolking. Het hebben van een koop of huurwoning maakt geen verschil in parkgebruik.

Nieuwe contacten in het park worden, net als bij de markt, meestal opgedaan via een wederzijdse bekende. Parkbezoekers sluiten bij bekenden aan, waardoor er groepjes in het park ontstaan. Dit houdt de interne cohesie in stand. Ook ontstaan er nieuwe contacten wanneer er een directe aanleiding is, bijvoorbeeld wanneer de kinderen van twee bezoekers samen spelen en de ouders betrokken worden. Wel krijgen de bezoekers veel mee van andere buurtbewoners doordat in het park bewoners van allerlei achtergronden aanwezig zijn en op een gegeven moment elkaar ook gaan herkennen. Dit draagt op zich ook al bij aan de sociale cohesie. Toch kan de invloed van het park op de het creëren van sociale cohesie vergroot worden.

Bezoekers zeggen open te staan voor contacten, maar dit niet zelf op te zoeken. Wanneer het contact gestimuleerd wordt door fysieke aanpassingen waardoor het park opene r wordt, de twee delen worden verbonden en de drempel tot interacties aangaan verlaagd wordt, zal dit tot meer contacten leiden. Fysieke verbeteringen kunnen hierbij ook zorgen voor frequentere en langere parkbezoeken, wat de kans op contact vergroot en bewoners aan elkaars gebruiken kunnen wennen. Ook kunnen fysieke aanpassingen mensen met een zelfde interesse, zoals groen of sport bij elkaar brengen, wat de stap naar contact verkleint. Daarnaast leveren evenementen en activiteiten in het park een grote bijdrage aan de vorming van contact en wederzijds begrip en interesse. Vooral culturele activiteiten, die de diversiteit van de buurt benadrukken en buurtbewoners bekend maken met andere aanwezige culturen en gebruiken, dragen hier aan bij. Daarnaast kunnen regelmatig terugkerende activiteiten, zoals een wekelijkse sport- of kinderactiviteit tot diepere contacten leiden. De buurtbinding, het derde element van sociale cohesie, kan worden vergroot door kennis over de geschiedenis weer te geven en aanwezige kennis te laten maken met de gebruiken van verschillende culturen van de buurt.

Een selectie van de geïnterviewden. Foto's zijn gemaakt door de auteur, met toestemming van de betreffende personen

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	v
Samenvatting.....	vii
1. Introductie	1
1.1. Aanleiding.....	1
1.2. Doel en onderzoeksvragen.....	2
1.3. Onderzoeksgebied.....	3
1.4. Relevantie.....	3
1.4.1. Maatschappelijke relevantie	3
1.4.2. Wetenschappelijke relevantie	4
1.5. Leeswijzer.....	6
2. Theorie.....	7
2.1. Sociale cohesie	7
2.1.1. Sociale cohesie op buurtniveau.....	8
2.2. Normen en waarden.....	8
2.3. Sociale interacties	9
2.4. Identificatie met de buurt.....	11
2.5. Diversiteit in de stad.....	11
2.5.1. Contact, conflict en constrict theorie.....	12
2.6. De openbare ruimte	13
2.7. Parkbezoeken	15
2.7.1. Frequentie van parkbezoek.....	15
2.7.2. Gebruik van het park.....	16
2.7.3. Opbouw van sociale cohesie via parken.....	19
3. Context	21
3.1. Geschiedenis van het park	21
3.2. Delfshaven en Tussendijken	22
3.2.1. Woonbeleving Tussendijken	23
3.3. Faciliteiten in en rondom Park 1943	24
3.3.1. Voorzieningen.....	25
3.3.2. Organisaties actief in Park 1943	26
3.4. Tussenconclusie	26
4. Methodologie.....	29

4.1. Samenwerking	29
4.2. Onderzoeksstrategie.....	29
4.2.1. Kwalitatief onderzoek.....	29
4.2.2. betrouwbaarheid en geldigheid	32
4.3. Werving van onderzoeksgroep	32
4.4. Analyse proces	34
5. Sociale cohesie in Tussendijken.....	37
5.1. Tevredenheid over de buurt.....	37
5.1.1. Overlast.....	38
5.2. Contacten in de buurt.....	39
5.2.1. Oppervlakkige en diepere contacten	39
5.2.2. Locaties van contact.....	40
5.2.3. Interetnisch contact	42
6. Sociale cohesie door Park 1943	47
6.1. Parkgebruik.....	47
6.1.1. Activiteiten in het park.....	49
6.2. Contact in park.....	50
6.3. Park verbetering.....	53
6.3.1. Fysieke verbetering	53
6.3.2. Contact verbetering	54
7. Conclusie.....	59
7.1. Conclusie	59
7.1.1. Terugblik onderzoeksbevindingen	60
7.1.2. Beantwoording onderzoeksvraag	63
7.2. Discussie en aanbevelingen.....	65
7.2.1. Aanbevelingen voor beleid	66
8. Literatuur:.....	70
Bijlagen.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 1. Observatie schema's.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 2. Interview Topiclijst	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 3. Uitgewerkte Interviews.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 4. Uitnodigingsposter voor de focusgroep.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 5. Uitwerking van de focusgroep	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Bijlage 6. Poster voor terugkoppeling focusgroep aan buurtbewoners **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

1. Introductie

1.1. Aanleiding

Een buurtpark, een fijn stukje groen waar je even naar toe loopt om te relaxen, te sporten, spelen, zonnen, picknicken of barbecueën. Met vrienden of alleen, misschien met de mensen die je in het park tegenkomt. Voor veel mensen geeft een buurtpark een belangrijke mogelijkheid om aan het drukke stadsleven te ontsnappen (o.a. Ward Thompson, 2002). Toch verkiest, ironisch genoeg, niemand een verlaten park boven een druk bezocht park. Mensen blijken toch altijd op zoek te zijn naar andere mensen (Whyte, 1980). Een buurtpark geeft de mensen een gevoel van ruimtelijkheid en vrijheid en de mogelijkheid tot beweging, waarmee het positief bijdraagt aan hun sociale en fysieke welzijn (Ward Thompson, 2002).

De politiek en wetenschappers focussen echter ook op een andere functie van het buurtpark. Voor hen dient een buurtpark als een belangrijk middel om mensen met elkaar in contact te laten komen, interacties uit te lokken en mensen kennis te laten maken met elkaars manieren en gebruiken. Dit draagt uiteindelijk bij aan het vergroten van de sociale cohesie in een buurt, waarmee zaken zoals veiligheid, vandalisme, anonimiteit en eenzaamheid samenhangen. In de afgelopen twee decennia ontwikkelt de stadsgeografie hernieuwde aandacht voor de ontmoetingen tussen bewoners in de stad, ook wel de *urban encounters* genoemd. De stad wordt gezien als een setting waarin allerlei soorten mensen samen leven, ervaringen kunnen delen en van elkaar kunnen leren (Valentine, 2008). In de steeds diverser wordende maatschappij, waarbij de verschillende mensen verschillende achtergronden, normen en waarden, kennis en voorkeuren meebrengen, is het voor de beleidsmakers dan ook een grote uitdaging om in al deze verschillen tegemoet te komen en mogelijkheden tot uitwisseling te blijven creëren (Tasan-kok e.a., 2013). Daar komt bij dat mensen van nature liever om gaan met 'gelijkgestemden' die bijvoorbeeld dezelfde cultuur delen (Lofland, 1998). Hierdoor worden er minder snel contacten met personen met andere achtergronden gelegd en ontstaan er sociale groepen. Vooral in (grote) steden komen al deze groepen en culturen bij elkaar en is de uitdaging tot het laten samenleven van deze groepen het grootst. Zo kent bijvoorbeeld Rotterdam 176 etniciteiten en is de helft van de bevolking van niet-Nederlandse afkomst, tegenover 12% van de totale Nederlandse bevolking (CBS, 2015).

Om deze culturen goed samen te laten leven in de gehele stad, maar ook binnen de wijken en buurten is er onderlinge tolerantie en vertrouwen nodig, een laagje cement dat de verschillende groepen in de samenleving aan elkaar verbindt. Deze verbinding is de sociale cohesie (Schuyt, 1997).

Volgens Amin (2002) wordt er geen sociale cohesie gecreëerd door het simpelweg verkleinen van de fysieke afstand tussen de diverse groepen. Wederzijds begrip en interesse van diverse groepen moet worden gecreëerd door speciale mogelijkheden waarin de groepen gestimuleerd worden contact te leggen op een alledaagse basis. Deze situaties kunnen goed worden gecreëerd in de openbare ruimte, omdat dit neutraal terrein is en voor iedereen toegankelijk. Maar niet alle openbare ruimten zijn geschikt voor het creëren van sociale cohesie volgens Amin (2002). Wanneer een openbare ruimte slechts als

doorgangsrouten wordt gebruikt, zijn de contacten die daar plaatsvinden niet betekenisvol genoeg om bij te dragen aan de vorming van sociale cohesie. Er moet dus langer op dezelfde plek verbleven worden. Een buurtpark is daarom een geschikte vorm van openbare ruimte. Mensen komen bewust naar het park om daar activiteiten te doen, bijvoorbeeld wandelen, uitrusten of de kinderen laten spelen (Centrum voor Onderzoek en Statistiek, 2010). Toch is het tot op heden niet duidelijk welke bijdrage een buurtpark heeft aan de sociale cohesie. Dit onderzoek richt zich dan ook op de sociale cohesie op buurtniveau die gevormd wordt door een Rotterdams buurtpark.

Park 1943 is een park in de buurt Tussendijken. De buurt heeft een groot aandeel allochtone bewoners uit verschillende westers en niet-westerse landen. Al deze etniciteiten maken gebruik van de buurt en hebben dus in het dagelijks leven met elkaar te maken. Bovendien heeft het grootste deel van de bewoners een laag sociaaleconomische status. Deze kenmerken zorgen er voor dat het opbouwen van de sociale cohesie lastiger is dan in buurten met een homogene bevolkingsgroep of hoog sociaaleconomische status (Cummings, 2002; Letki, 2008). De leefbaarheid in de buurt is dan ook laag door problemen rondom veiligheid en het welzijn van de bewoners. Park 1943 wordt drukbezocht door de buurtbewoners en kan mogelijk een rol spelen in het vergroten van de sociale cohesie. Interessant is dus om te onderzoeken welke bijdrage Park 1943 heeft aan de vorming van de sociale cohesie in Tussendijken en op welke manieren deze invloed vergroot kan worden.

1.2. Doel en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is om te onderzoeken hoe de opbouw van sociale cohesie in de Rotterdamse buurt Tussendijken gestimuleerd kan worden door beter gebruik te maken van Park 1943. Dit onderzoek zal uitmonden in een aantal adviezen aan de Gemeente Rotterdam dat een project heeft opgestart om Park 1943 te verbeteren rondom de thema's sport, cultuur, groen en ontmoeting. De adviezen van dit onderzoek hebben betrekking op het thema ontmoeting.

Bij dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Welke rol speelt Park 1943 in de opbouw van sociale cohesie in de Rotterdamse buurt Tussendijken en hoe kan deze bijdrage vergroot worden?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden moet eerst de huidige situatie in kaart worden gebracht en de wensen van de betrokkenen worden verkend. Dit wordt gedaan aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Hoe ervaren de bewoners van Tussendijken de sociale cohesie in hun buurt?
2. Op welke manieren en op welke locaties komen wijkbewoners met elkaar in contact?
3. Welke rol speelt het park in de ontmoetingen met buurtbewoners en de binding met de buurt?
4. Op welke manier kunnen buurtbewoners gestimuleerd worden om het park te gebruiken voor de opbouw van de verschillende aspecten van sociale cohesie?

1.3. Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied van dit onderzoek is de buurt Tussendijken, gelegen in de Rotterdamse wijk Delfshaven. Rotterdam staat, door haar huisvesting aan 176 verschillende etniciteiten (Jennissen e.a., 2015), bekend om haar grote multiculturele karakter. In Tussendijken wordt een groot deel van deze verschillende etnische achtergronden vertegenwoordigd: acht op de tien inwoners heeft een niet-Nederlandse achtergrond. Daarnaast heeft Tussendijken veel bekendheid gekregen door media berichten. De buurt kreeg in de jaren tachtig en negentig een slechte naam als gevolg van de grote onveiligheid, drugshandel en huisjesmelkers. Een aantal omliggende buurten zoals Spangen en Nieuwe Westen kennen tegenwoordig een instroom van hogere opleidings- en inkomens groepen, als gevolg van herstructurering. Deze instroom blijft in Tussendijken echter achter (Kenniskbank Platform 31, Jaartal onbekend > 2009). Een verdere uiteenzetting van de buurt wordt gegeven in hoofdstuk 3.

Het grote aantal voorzieningen wordt als een van de krachten van deze multiculturele buurt gezien. Centraal in de buurt ligt Park 1943, een klein park met een echte buurtfunctie. Het park wordt goed gebruikt: het fungeert als schoolplein van de naastgelegen basisschool, als speelplaats voor veel kinderen in de buurt, als looproute door de buurt en als achtertuin voor veel buurtbewoners. In dit onderzoek wordt daarom gekeken hoe de sociale functie van het park meer gebruikt kan worden.

1.4. Relevantie

1.4.1. Maatschappelijke relevantie

Tussendijken is een buurt met zeer diverse bewoners, zowel in sociaaleconomische status als in etniciteit. De leefbaarheid in deze buurt is een stuk lager dan het gemiddelde van Rotterdam, de situatie in de buurt wordt dan ook als 'kwetsbaar' bestempeld (Gemeente Rotterdam, 2014a). Deze kwetsbare situatie is terug te zien in de waardering die de bewoners aan hun buurt toekennen. Bewoners zeggen (veel) minder trots te zijn op en geluk te hebben met hun buurt, zich minder verbonden te voelen met hun buurt dan de gemiddelde Rotterdammer. Daarnaast loopt Tussendijken ook op het sociale vlak achter ten opzichte van de andere buurten in Rotterdam: meer bewoners voelen zich in de steek gelaten, zeggen niet genoeg belangstelling en hulp van anderen te hebben en zijn bovendien niet tevreden over het eigen meedoen in de buurt. Ook hebben relatief minder mensen dan in de andere buurten contact met buurtbewoners (Gemeente Rotterdam, 2016). Dit resulteert in een groot eenzaamheidsgevoel onder de bewoners; meer dan de helft van de volwassenen voelt zich matig tot zeer ernstig eenzaam, wat in ernstige gevallen kan resulteren in psychosociale problemen. GGD Rotterdam-Rijnmond stelt daarom als één van haar speerpunten om een 'prettige en veilige woonomgeving en sociale steun in de omgeving' te creëren (GGD Rotterdam-Rijnmond, 2010).

Tussendijken heeft bovendien te maken met bovengemiddeld veel inbraken en vandalisme. Dit heeft tot gevolg dat de veiligheidsbeleving van bewoners van Tussendijken lager is dan van bewoners van andere buurten (Gemeente Rotterdam, 2016). De veiligheid, criminaliteit

en veiligheidsbeleving in Tussendijken zijn in de periode 2008-2013 zelfs sterk afgenomen, ondanks programma's die gericht waren op verbetering van de veiligheid.

Bovengenoemde aspecten komen overeen met de gevolgen van het afwezig zijn van sociale cohesie. Anonimiteit, vervreemding, onveiligheid, criminaliteit en een afnemend welzijn worden vaak geconcludeerd bij het afnemen van of afwezig zijn van sociale cohesie (De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2005).

Het vergroten van de sociale cohesie in Tussendijken kan dus een sleutel zijn om de leefbaarheid in de buurt te vergroten doordat criminaliteit wordt gereduceerd, buurtcontacten worden vergroot, eenzaamheid wordt bestreden en het vertrouwen in de buurtbewoners toeneemt. Hiermee wordt ook de binding met de woonomgeving vergroot met het bijkomende effect dat buurtbewoners elkaar vaker aan (durven) spreken op ongewenst gedrag en dit gedrag zelf ook minder vertonen (Marissing, 2008). Volgens Blokland (2008a) kunnen ook de kleine ontmoetingen al veel bijdragen aan het gevoel van 'thuishoren' in een buurt, zonder dat iemand deel uitmaakt van een hechte gemeenschap. Toevallige ontmoetingen kunnen er voor zorgen dat bewoners elkaar gaan herkennen waardoor er publieke familiariteit ontstaat; het herkennen en sociaal kunnen plaatsen van je medebewoners. Ook zonder dat de contacten uitgroeien tot vriendschappen leidt een zekere mate van herkenning tot meer vertrouwen in de bewoners en de buurt, wat leidt tot een veiliger gevoel.

Vooraf in een multiculturele buurt zoals Tussendijken is dit erg van belang. Doordat hier veel verschillende achtergronden leven, bestaat het risico dat hier parallelle samenlevingen ontstaan waarbij de bewoners sociale groepen vormen naar etniciteit, wat kan resulteren in onbegrip naar bewoners met andere culturen, met conflicten tot gevolg. Daarnaast wonen in Tussendijken veel inwoners met financiële problemen, de werkloosheid is er hoog en ruim twee-derde van de woningen behoort tot de sociale huursector (Gemeente Rotterdam, 2016). Door toename in sociale cohesie wordt het sociaal kapitaal van de buurtbewoners vergroot. Sociaal kapitaal wordt omschreven als de voordelen die iemand uit zijn of haar sociale netwerk haalt (Bourdieu, 1986; Coleman, 1990 en Putnam, 2000). Een vergroting van het sociaal kapitaal kan dus ook bewoners op persoonlijk vlak vooruit helpen, doordat er meer toegang is tot hulp, informatie en middelen.

Hiervoor is het belangrijk dat de mensen van allerlei verschillende achtergronden met elkaar in contact komen, zowel van verschillende etniciteiten als sociaaleconomische status. Gekeken naar de theorieën van Jókövi (2000) en Amin (2002) is een buurtpark hier een geschikte locatie voor, omdat de verschillende groepen uit de buurt hier samen samengebracht worden en buurtbewoners samen activiteiten kunnen ondernemen. Om de leefbaarheid in Tussendijken te vergroten is het dus van groot belang dat het park (meer) gaat bijdragen aan de vorming van sociale cohesie.

1.4.2. Wetenschappelijke relevantie

Het begrip sociale cohesie is onder de (sociaal geografische en sociologische) wetenschappers een veel besproken begrip. Het is uitgegroeid tot een containerbegrip waar veel sociale vraagstukken mee samenhangen. Het wordt onder andere uitgelegd met de interne bindingskracht van een sociaal systeem (Schuyt, 1997), of kortweg 'kleefkracht.' Putnam (o.a. 2000 en 2007) besteedt veel aandacht aan de individualisering van de huidige

maatschappij waardoor er een grote afname optreedt in het sociaal kapitaal en de sociale cohesie. Hij stelt dat dit grote problemen veroorzaakt zoals het slechter functioneren van de maatschappij, waarbij mensen meer ziek en minder gelukkig zijn en zelfs korter leven. Volgens hem neemt de sociale cohesie af wanneer de diversiteit in een maatschappij toeneemt. Wel stelt hij dat hoe vaker mensen met elkaar omgaan, hoe groter het onderling vertrouwen is, zowel binnen als tussen etniciteiten. Dit zorgt daardoor voor een vergroting in de sociale cohesie. Hij noemt dit de contacthypothese.

Sociale cohesie wordt vaak aan een ruimtelijke locatie gelinkt, waarbij Bolt & Torrance (2005) zich verdiepten in het buurtniveau. Zij onderscheidde de elementen 'normen en waarden,' 'gedrag' en 'beleving' waaruit deze vorm van sociale cohesie bestaat. Amin (2002) stelt dat er meer nodig is dan fysieke nabijheid van buurtbewoners; zij moeten middels activiteiten op alledaagse basis met elkaar worden verbonden. De openbare ruimte wordt door wetenschappers én beleidsmakers als geschikte locatie hiervoor gezien (Van Aalst & Ennen, 2002). Jókövi (2000) en Peters e.a. (2010) richten zich op het park als openbare ruimte. Waar Jókövi (2000) ingaat op de recreatieactiviteiten en locaties van verschillende etniciteiten, waarbij het park een belangrijk onderdeel blijkt te zijn, gaan Peters e.a. (2010) verder in op de ontmoetingsfunctie van parken. Jókövi (2000) onderzoekt vooral de verschillende motivaties om naar het park te komen en de activiteiten die zij daar doen. Peters e.a. (2010) gaan dieper in op de ontmoetingen die plaatsvinden in een park en de buurtbinding die erdoor ontstaat. In één van de vijf onderzoeksparken dragen de ontmoetingen daadwerkelijk bij aan de vorming van sociale cohesie, in de andere vier parken niet. Wel dragen de andere parken bij aan het vergroten van sociale cohesie door het herkennen van andere buurtbewoners en het gevoel bij de community te horen. Ook stellen zij dat de parken belangrijk zijn voor de mate waarin bewoners gehecht zijn aan hun buurt. Peters e.a. (2010) vinden hier belangrijke uitkomsten rondom sociale cohesie en buurtparken. Echter blijkt uit het onderzoek dat de uitkomsten erg context gerelateerd zijn en per park sterk kunnen verschillen. Ook worden er slechts uitspraken gedaan over de huidige situatie en niet gekeken naar mogelijkheden om deze parken meer bij te laten dragen aan sociale cohesie. Daarnaast onderzoeken Peters e.a. (2010) alleen het parkgebruik van de Nederlandse, Turkse en Marokkaanse bewoners.

De onderzoeklocatie van dit onderzoek is niet overeenkomstig met die van Peters e.a. (2010) door de grote diversiteit aan etniciteiten in de buurt. In Tussendijken vormen de Nederlanders, Turken en Marokkanen samen maar de helft van de bewoners. Om uitspraken te kunnen doen is het daardoor belangrijk ook andere etniciteiten mee te nemen in het onderzoek, wat nieuw is in de literatuur. Hierbij wordt gericht op de ontmoetingen tussen buurtbewoners en wat het park daarin betekent voor hen. Daarnaast wordt er met de bewoners samen gekeken naar hun behoeften van het park. Waardoor zouden zij het park vaker en langer kunnen bezoeken en op welke manier zij denken meer met andere bewoners in contact te komen? Ook dit is nog niet onderzocht in de huidige literatuur. Het idee hierachter is dat wanneer mensen vaker naar het park komen, zij elkaar meer gaan herkennen en vertrouwd raken met hun medebewoners (naar de contacthypothese van Putnam, 2007). Daarnaast worden de behoeften van de bewoners rondom evenementen en activiteiten in het park verkend, waardoor de bewoners meer met elkaar in contact worden gebracht (naar theorie van Amin, 2002).

1.5. Leeswijzer

Hoofdstuk twee geeft een overzicht van de relevante bestaande theorieën en eerdere onderzoeken wat betreft sociale cohesie en parkbezoeken.

Hoofdstuk drie beschrijft onderzoeksgebied Tussendijken. Aan de hand van feiten, cijfers en achtergrondinformatie wordt de buurt geïntroduceerd. Vervolgens zijn deze gegevens gekoppeld aan de theorie en onderzoeken van hoofdstuk twee waardoor er bepaalde verwachtingen worden uitgesproken.

In hoofdstuk vier wordt de methode van onderzoek besproken aan de hand van de voor- en nadelen van deze methode. Ook de onderzoeksgroep en manier van data-analyse worden uiteengezet.

Hoofdstuk vijf geeft de verzamelde informatie weer over de huidige sociale cohesie in Tussendijken. Hierbij wordt een vergelijking gemaakt met de theorie uit hoofdstuk twee.

In hoofdstuk zes komt de informatie over Park 1943 aan bod. Hierbij wordt de informatie uit de observaties, interviews en focusgroep met elkaar vergeleken en aangevuld. Ook wordt deze informatie teruggekoppeld naar de theorie uit hoofdstuk twee.

Tot slot biedt hoofdstuk 7 een terugblik, geeft het antwoord op de hoofd- en deelvragen, worden de gevonden antwoorden bediscussieerd en worden er aanbevelingen gedaan voor vervolg onderzoek. Tevens worden er aanbevelingen gedaan over het vergroten van de sociale cohesie in Tussendijken door middel van Park 1943.

2. Theorie

In dit hoofdstuk wordt uitleg gegeven over sociale cohesie, diversiteit aan inwoners, ontmoeting in de openbare ruimte en gebruik van een stadspark aan de hand van bestaande literatuur en eerdere onderzoeken.

2.1. Sociale cohesie

Sociale cohesie is een veel genoemd begrip door zowel beleidsmakers als in de wetenschappelijke literatuur. Sociale cohesie is een begrip dat het individu overstijgt, het heeft betrekking op een systeem. Schuyt omschrijft sociale cohesie als 'de interne bindingskracht van een sociaal systeem' (1997, p.18). Sociale cohesie kan verband houden met verschillende systemen zoals een gezin, een sportclub of een gemeenschap en kan op meerdere niveaus plaatsvinden: nationaal, regionaal of stedelijk en wijk- en buurtniveau. De mate van sociale cohesie van de verschillende niveaus hangen samen en kunnen elkaar beïnvloeden, doordat bijvoorbeeld een slechte mate van sociale cohesie op wijkniveau kan doorwerken en gevolgen kan hebben op stedelijk of regionaal niveau (Schuyt, 1997). Binnen een schaalniveau kan de sociale cohesie naast verbinding, ook zorgen voor contrasten. De Hart (2002) spreekt hierdoor over interne cohesie en externe cohesie. Interne cohesie gaat om de mate van cohesie binnen een bepaalde groep, externe cohesie verwijst naar de integratie tussen groepen.

Naast integratie en verbinding kan sociale cohesie ook zorgen voor uitsluiting van groepen en individuen. Het sociaal uitgesloten zijn betekent dat deze persoon of groep niet kan of mag participeren in normale activiteiten die de burgers ondernemen in de samenleving (Burchardt, 1999 in Peace, 2001). Wanneer er sprake is van een sterke sociale cohesie, zijn de contacten vooral gericht binnen de groep en hebben de individuen weinig contacten buiten deze groep. Hierdoor kunnen de individuen uitgesloten worden van mogelijkheden die voortkomen van connecties buiten deze groep (Healey, 1997). Deze uitsluiting kan ook bij de bovengenoemde schaalniveaus plaatsvinden. Dit komt tot uiting wanneer een grote mate van sociale cohesie binnen een buurt of wijk kan leiden tot een lagere mate van sociale cohesie tussen buurten, dus op stadsniveau. Door de grote sociale samenhang in een bepaalde buurt hebben de bewoners minder interesse in bewoners van andere buurten (Vranken, 2004; Maloutas & Malouta, 2004).

Sociale cohesie kan ook leiden tot een minder tolerante houding tegenover anderen, die niet tot de eigen groep behoren. Deze groepen kunnen ontstaan door gelijkenis en verschillen in bijvoorbeeld etniciteit, religieuze aanhang en woonlocaties (Kearns & Forrest, 2000; Novy e.a. 2012). Ruimtelijke segregatie van groepen kan dus als gevolg hebben dat de groep zich isoleert van de rest van de gemeenschap.

Zoals eerder genoemd, is sociale cohesie een systeemkenmerk. Toch wordt dit begrip in empirisch onderzoek vooral onderzocht op het individuele niveau. De sociale cohesie van het systeem kan vervolgens afgeleid worden van de bereidheid tot participeren in en identificatie met het systeem (De Hart, 2002). In dit onderzoek wordt ook van deze methode gebruikt gemaakt. Deze individueel gerichte benadering sluit aan bij de uitleg van Friedkin

(2004). Hij spreekt van sociale cohesie als de mate waarin een lid bij een groep wil blijven. Dit baseert hij op het idee dat leden van een groep met een hoge cohesie zich meer willen inzetten voor de groep en daarmee een bijdrage willen leveren aan het welzijn van de groep.

2.1.1. Sociale cohesie op buurniveau

Op het buurniveau wordt sociale cohesie vaak gebruikt voor het verklaren van leefbaarheid, veiligheid en tevredenheid omtrent het wonen in de buurt (Forrest & Kearns, 2001; Kleinhans & Bolt, 2010). Een positieve houding tegenover buurnbewoners draagt namelijk bij aan de sociale cohesie van de lokale samenleving doordat de bereidheid tot participatie en samenwerking aan lokale, alledaagse zaken wordt vergroot (Putnam, 2000). De Hart omschrijft sociale cohesie op het buurniveau als volgt:

'De mate waarin bewoners gemeenschappelijke waarden delen, er sprake is van een zekere sociale controle, van de aanwezigheid en interdependenties van sociale netwerken (...), van vertrouwen in andere bewoners en de bereidheid samen met hen te zoeken naar oplossingen voor collectieve problemen' - (De Hart, 2002 p.12, in Bolt & Torrance, 2005 p.16).

Forrest en Kearns (2001) onderscheiden vijf domeinen binnen de sociale cohesie die met elkaar samenhangen en elkaar beïnvloeden: (1) Gemeenschappelijke waarden en normen, (2) sociale orde en sociale controle, (3) sociale solidariteit en welvaartsverschillen, (4) sociale netwerken en sociaal kapitaal en (5) identificatie met de plaats. Deze domeinen houden verband met verschillende niveaus waarop sociale cohesie kan bestaan. Volgens Kearns en Forrest (2000) is het domein van sociale solidariteit van minder belang op buurniveau. Bolt en Torrance (2005) lichten drie elementen uit die de sociale cohesie specifiek op buurniveau beïnvloeden:

1. Normen en waardenelement (eenduidigheid over opvattingen en ongeschreven regels)
2. Gedragselement (sociale participatie via interactie)
3. Belevingselement (identificatie met de buurt)

De drie componenten kunnen onderling sterke verbanden ontwikkelen, omdat de componenten elkaar kunnen versterken. Toch kunnen de componenten ook totaal los van elkaar functioneren. Een buurnbewoner kan zich bijvoorbeeld erg met de buurt verbonden voelen zonder intensief contact te onderhouden met buurngenoten (Van der Horst e.a., 2001).

De belevingscomponent en gedragscomponent zijn in grote mate afhankelijk van de persoonskenmerken van bewoners. Zo zijn mensen met kinderen en mensen die al langere tijd in de buurt wonen vaak meer gericht op de buurt dan andere bewoners (Buys e.a., 1997).

In dit onderzoek wordt uitgegaan van de drie elementen van Bolt en Torrance (2005), daarom worden deze elementen hieronder verder uitgelicht.

2.2. Normen en waarden

Het eerste element van sociale cohesie, volgens Bolt & Torrance (2005), zijn de gedeelde normen en waarden van buurnbewoners. Normen en waarden sturen het gedrag van

mensen (Pinkster, 2008). Volgens Hortulanus (1995) is er in buurten zonder sociale problemen niet altijd een hecht sociaal netwerk, maar wel een ongeschreven overeenstemming over sociale kwesties die belangrijk zijn voor het leefklimaat van de buurt. Deze sociale samenspraak wordt bedreigd wanneer nieuwe mensen met andere achtergronden of in een andere levensfase zich in de buurt vestigen en de oude bewoners niet genoeg in staat zijn de heersende normen en waarden over te dragen. Het niet delen van opvattingen en ongeschreven regels kan vervolgens leiden tot conflicten (Bolt & Torrance, 2005).

Mensen irriteren zich aan het gedrag van een ander, zoals afval en hondenpoep op straat, agressief gedrag in het verkeer of tegen anderen in de openbare ruimte. Het zijn geen wetsovertredingen, maar volgens veel mensen worden hier wel sociale wetten overschreden. Het overschrijden van een bepaalde norm kan een norm betreffen die wettelijk is vastgelegd en waarbij de overtreding strafbaar is. Ook kan een norm overschreden worden van algemeen fatsoen en correct gedrag (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2003). Vooral deze laatste vorm kan voor conflicten zorgen, doordat de medemens de overtreder aan moet spreken op het gedrag. Er zijn geen wetten om naar te verwijzen, waardoor het conflict neerkomt op persoonlijke ideeën van correct gedrag. Deze conflicten kunnen ontstaan tussen individuen en tussen groepen, bijvoorbeeld etnische groepen die vanuit hun achtergrond verschillende ideeën hebben over gewenst gedrag in het dagelijks leven (Blokland, 2008a). In een dergelijk geval, wanneer de normen en waarden van een groep verschillen van die van andere groepen, kan dit juist zorgen voor een sterkere band met de eigen etnische groep. Dit komt doordat er een gevoel opgewekt wordt van 'wij' versus 'zij.' Mensen hebben onbewust een positiever gevoel tegenover de eigen groep, waardoor zij ook positiever reageren op leden uit de eigen groep. Zo zijn ze hulpvaardiger en willen zij harder werken voor elkaar. Dit proces wordt versterkt naarmate er meer in wij-zij groepen wordt gedacht (Otten & Moskowitz, 2000).

2.3. Sociale interacties

Het tweede element dat Bolt en Torrance (2005) noemen is het gedrags-element, welke tot uiting komt in de sociale interacties die mensen hebben binnen hun buurt. Volgens Putnam (2007) zijn sociale relaties en netwerken zowel losser als meervoudiger geworden. Het aantal mensen om contact mee te leggen is veel groter geworden, waardoor mensen selectiever zijn geworden in contactopbouw. De rol van de buurt is op het sociale vlak sterk afgenomen. Mede door technologische vernieuwingen, economische veranderingen, ontzuiling en stadsvernieuwing vormen burentegevoerdig nog maar een klein onderdeel van het sociale netwerk van mensen (Blokland-Potters, 1998). Toch blijken mensen het contact met de burentegevoerdig wel te waarderen: het groeten van elkaar, het uitwisselen van huissleutels en het op elkaars huis passen worden als waardevolle elementen van buurtcontact gezien (Deben & Schuyt, 2000).

De grootte van het aandeel burentegevoerdig in het totale sociale netwerk kent grote verschillen. Over het algemeen hebben mensen meer contact met hun burentegevoerdig wanneer zij langer in de buurt wonen, meer gebruik maken van de buurt en meer waarde hechten aan burentegevoerdigrelaties (Blokland-Potters, 1998). Daarnaast hebben ook persoonskenmerken invloed op het aandeel

relaties dat in de buurt wordt opgebouwd. Voornamelijk bij ouderen, mensen met een laag opleidings- en inkomensniveau en mensen met jonge kinderen is het sociale netwerk meer op de buurt gefocust (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Bij hoger opgeleiden en alleenstaanden zijn de contacten minder buurtgericht (Van der Land, 2003). Toch concluderen Pannecoucke & De Decker (2015) dat huiseigenaren meer contacten met hun burens onderhouden dan huurders. Daarnaast hebben sociale huurders meer contacten met hun burens dan private huurders, maar hebben zij ook meer conflicten met hun burens. Hierbij is niet gekeken naar het aandeel van buurtcontacten in het sociale netwerk. Ten slotte kan een homogene bevolkingssamenstelling het buurtcontact stimuleren (Gans, 1961; Brophy & Smith, 1997; Cummings e.a. 2002).

Het sociale netwerk van een persoon wordt vaak aangeduid met het begrip 'sociaal kapitaal.' Sociaal kapitaal is het totaal aan contacten en sociale netwerken, normen van wederkerigheid en vertrouwen in de medemens en de voordelen die uit deze contacten gehaald kunnen worden (Bourdieu, 1986; Putnam, 2000). Volgens Portes (1998) is het bezitten van sociaal kapitaal te vergelijken met andere kapitalen. Zo komt economisch kapitaal tot uiting op iemands rekeningnummer, is menselijk kapitaal af te lezen aan het genoten opleidingsniveau en voor sociaal kapitaal kan gekeken worden naar de structuur van iemands sociale netwerk, waarbij de individuen in dit netwerk de bron zijn van de voordelen die behaald worden uit dit kapitaal:

'Whereas economic capital is in people's bank accounts and human capital is inside their heads, social capital inheres in the structure of their relationships. To possess social capital, a person must be related to others, and it is those others, not himself, who are the actual source of his or her advantage.' – Portes 1998, p.7

Sociale cohesie en sociaal kapitaal zijn gerelateerde begrippen. Sociale cohesie gaat over de aard en frequentie van contact, sociaal kapitaal gaat over de baten die voortkomen uit deze contacten (Kemper, 2010). De theorie van sociaal kapitaal stelt dat sociale cohesie niet alleen ontstaat door zogenoemde *strong ties*, maar dat *weak ties* minstens zo belangrijk zijn (Granovetter, 1973). Putnam (2000) refereert aan deze contacten door middel van *bonding* kapitaal (*strong ties*) en *bridging* kapitaal (*weak ties*). *Bonding* kapitaal verwijst naar banden en relaties binnen het eigen homogene netwerk, waardoor contacten binnen dit netwerk worden versterkt. *Bridging* kapitaal zijn contacten buiten het eigen (homogene) netwerk (Putnam, 2000). Coalter (2007) legt dit principe uit door *bonding* als horizontale contacten te zien en *bridging* als verticale contacten waarbij een brug wordt geslagen tussen horizontale lagen. In dit onderzoek wordt *bonding* kapitaal gezien als het kapitaal binnen de eigen etnische groep en komt *bridging* kapitaal voort uit contacten met andere etniciteiten.

Wanneer individuen in een buurt veel buurtgericht sociaal kapitaal bezitten, zorgt dit op het community niveau voor een hoge mate van onderling contact, vertrouwen en wederkerigheid en dus voor een hogere mate van sociale cohesie (Lederman e.a. 2002). Op deze manier vormt het contact de basis voor banden tussen verschillende individuen. Deze interactie met anderen helpt mensen om te participeren in een maatschappij en zich geaccepteerd te voelen (Putnam, 2000).

2.4. Identificatie met de buurt

Het laatste element van sociale cohesie volgens Bolt en Torrance (2005) is de mate waarin bewoners zich met hun buurt identificeren en verbonden voelen. Dit element is het minst tastbaar en gaat vooral over het gevoel dat bij mensen opgeroepen wordt wanneer zij denken aan en praten over hun buurt. De toenemende globalisering is volgens velen (o.a. Castells, 1997; Blokland-Potters 1998; Van der Horst, 2001) een aanjager van de identificatie met de buurt, doordat mensen op zoek gaan naar een gevoel van vertrouwdheid en veiligheid in een wereld die steeds minder grenzen kent. Over het algemeen wordt verondersteld dat wanneer er meer mensen met een gelijke leefstijl woonachtig zijn in de buurt, de identificatie met de buurt toeneemt (Hortulanus, 1995).

Van der Land (2003) splitst het begrip identificatie, of binding met de buurt, uit in drie aspecten. Het eerste aspect is de sociale binding; wat staat voor de sociale interacties in de buurt en de manier waarop deze worden ervaren. Dit aspect sluit aan bij de tweede component van sociale cohesie (hierboven genoemd). Het tweede aspect is de ruimtelijke binding, wat staat voor de identificatie die bewoners hebben met de fysieke omgeving. Tot slot is er de mentale binding. De mentale binding is het emotionele gevoel van verbondenheid dat mensen met een buurt hebben. In de praktijk staan deze drie aspecten met elkaar in verband.

Voor Nederlandse bewoners geldt over het algemeen dat wanneer zij tevreden zijn met hun buuren, zij zich sneller fysiek en sociaal gehecht voelen aan de buurt (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Het Belgisch woontevredenheidsonderzoek van Pannecoucke & De Decker (2015) concludeert dat werklozen het minst tevreden zijn over de omgeving waarin zij wonen en gepensioneerden het meest tevreden.

De buurt waar iemand woonachtig is kan bijdragen aan de persoonlijke identiteit. Door te kiezen voor een specifieke buurt kan een bepaalde voorkeur en leefstijl naar voren worden gebracht (De Wijs-Mulkens, 1999). Mensen wonen bij voorkeur op een plek waar zij gevoelsmatig 'iets mee hebben' (Doutzenberg, 2009). Odé & Walraven (2013) stellen zelfs dat de buurt meer dan ooit onze identiteit lijkt te bepalen. Mensen ontlenen hun eigen identiteit aan de hand van betekenissen die ze ontlenen aan bepaalde plekken (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Het kiezen voor een woonlocatie lijkt hierdoor te berusten op het imago van de buurt waarmee mensen zich identificeren. Toch blijken er in het onderzoek van Pannecoucke & De Decker (2015) andere factoren van grotere invloed te zijn. Zo stelt hij dat de prijs, het comfort en kwaliteit van de woning meer invloed hebben bij een woningkeuze dan de omgevingsfactoren zoals de buurt. De keuze voor een woning op basis van identificatie met de buurt kan dus door veel andere aspecten worden ondermijnd.

2.5. Diversiteit in de stad

Grote steden huisvesten een grote verscheidenheid aan etniciteiten. Er zijn verschillende groepen etnische minderheden. Voor hen wordt verondersteld dat sociaal contact met de autochtone bevolking nodig is om succesvol te integreren op economische en cultureel vlak, zodat zij volledig geaccepteerd worden door en opgenomen worden in de autochtone samenleving (Pettigrew & Tropp, 2006; Heath e.a., 2008).

2.5.1. Contact, conflict en constrict theorie

Etnische diversiteit is het onderwerp geweest van veel onderzoeken, ook in combinatie met de vorming van sociale cohesie. De uitkomsten hiervan lopen echter erg uiteen. Kort gezegd zijn er twee hypothesen over dit onderwerp. Enerzijds is er de contacthypothese die stelt dat hoe vaker mensen met elkaar omgaan, hoe groter de sociale cohesie en het onderling vertrouwen zijn, zowel binnen als tussen etniciteiten (Allport, 1954; Putnam, 2007). Anderzijds is er de conflicttheorie welke stelt dat contact tussen groepen juist leidt tot onderlinge conflicten. Deze conflicten worden veroorzaakt door de angst dat bepaalde rechten of voordelen van de groep worden bedreigd door andere groepen (Blumer, 1958). Dit heeft als gevolg dat een hogere solidariteit binnen een etniciteit resulteert in lagere solidariteit naar andere etniciteiten toe (Putnam, 2007).

Aanhangers van de contacthypothese en conflicttheorie zijn het over één belangrijke aanname eens: het vertrouwen binnen de eigen groep en het vertrouwen buiten deze groep hebben een negatief verband. Dit betekent dat hoe groter het vertrouwen binnen de eigen groep is (meer *bridging* kapitaal), hoe kleiner het vertrouwen naar anderen buiten deze groep is (minder *bonding* kapitaal). Putnam concludeert aan de hand van een onderzoek in 2007 dat deze aanname niet helemaal op gaat. Volgens Putnam kan een persoon een hoge mate van zowel contacten binnen de groep als buiten de groep hebben. Uit zijn onderzoek bleek dat blanken die meer niet-blanke vrienden hebben ook meer blanke vrienden hebben (Putnam, 2007). Vervoort e.a. (2011) bevestigen een persoon zowel veel *bonding*- als *bridging* kapitaal kan bezitten.

Aan de hand van deze nieuwe bevindingen introduceert Putnam de constricttheorie. Deze theorie stelt dat in plaats van een negatief verband tussen *bonding* en *bridging* kapitaal, beide kapitalen ook los van elkaar beïnvloed kunnen worden. Volgens Putnam (2007) vermindert diversiteit de solidariteit zowel binnen als tussen groepen. Het gevolg hiervan is dat mensen zich terugtrekken uit sociale omgevingen en minder sociale netwerken opbouwen. Zij bezitten dus minder sociaal kapitaal, waardoor Putnam stelt dat diversiteit juist zorgt voor sociale isolatie.

Verschillende individuen bouwen verschillende netwerken op, doordat de samenstelling van een netwerk door een aantal factoren wordt beïnvloed. Allereerst is deze samenstelling afhankelijk van het aanbod, het zogenaamde *supply-side perspective*. De sociale context waar een individu zich in bevindt, beïnvloedt de opbouw van het netwerk doordat de groep van potentiële interacties en ontmoetingskansen geselecteerd is (Fischer e.a., 1977). In een wijk met een grote diversiteit aan bewoners is de ontmoetingskans met bewoners van een andere achtergrond groter dan in buurt met een homogene bewonerssamenstelling. Daarnaast speelt ook de bereidheid tot sociaal contact een rol. Volgens de *ethnic competition theory* voelen autochtonen zich bedreigd wanneer het aandeel etnische minderheden in de buurt groot is. Dit resulteert in een lagere bereidheid tot het contact maken met etnische minderheden, wat minder sociale uitwisseling tussen allochtone en autochtone bevolking tot gevolg heeft (Vervoort e.a., 2011). Tot slot hebben ook de *third parties* invloed op de samenstelling van het netwerk. Dit zijn 'anderen' die het contact met mensen buiten de eigen etnische groep kunnen aanmoedigen, maar ook ontmoedigen (Kalmijn, 1998). Een sociale groep kan grote invloed hebben op de houding, het gedrag en de mening van individuen. Een grote sociale groep met homogene etniciteit houdt de eigen

normen en gebruiken eenvoudiger in stand. Hierdoor wordt er verwacht dat leden van deze groep relatief meer contacten hebben met de eigen etniciteit en minder contacten hebben met individuen van andere etniciteiten (Vervoort e.a., 2011).

De bevindingen van Vervoort e.a. (2011) komen niet overeen met de constricttheorie van Putnam (2007). Vervoort e.a. vonden dat er een relatie bestaat tussen de etnische diversiteit van een buurt en het interetnisch contact. Zo hebben etnische minderheden in een diverse buurt minder sociaal contact met autochtone burens en autochtone vrienden en hebben zij meer contact met burens van hun eigen etniciteit en andere etnische minderheden. De afname in sociaal contact geldt bij Vervoort e.a. (2011) alleen voor contact tussen etnische minderheden en autochtonen. Het heeft geen invloed op contact met andere etnische minderheden. Dit is in contrast met een aantal vergelijkbare onderzoeken die een algemene afname in sociale contacten met burens en/of vrienden constateerden in etnisch diverse wijken (o.a. Putnam, 2007; Gijsberts e.a., 2008; Tolsma e.a., 2009). Letki (2008) koppelt een aantal tegenstrijdige onderzoeken en ziet daar een verbinding. Hieruit concludeert zij dat diversiteit een negatief effect heeft op de bereidheid tot contact, maar wanneer de interactie plaatsvindt de effecten positief zijn. Zo worden vooroordelen over andere groepen bijgesteld en staan mensen in het algemeen positiever tegenover 'anderen.' Daarnaast stelt zij dat de mate van sociale cohesie in een buurt niet afhankelijk is van etniciteit, maar van sociaaleconomische status. In buurten met een overwegend lage sociaaleconomische status worden onderlinge interacties en een positieve houding tegenover burens ondermijnd. In buurten met een hoge sociaal economische status staan buurtbewoners meer voor elkaar open.

Uiteindelijk zullen de buurtbewoners zelf de interactie met elkaar aan moeten gaan. Wanneer de fysieke afstand tussen de groepen klein is, geeft dit nog geen garantie voor het opbouw van contacten. De aanwezigheid van bijvoorbeeld ontmoetingsplekken in de buurt kan dit wel bevorderen. Ontmoetingsplekken kunnen namelijk de drempel verlagen om contact te maken met medebewoners, waardoor deze stap sneller wordt gezet. Een wederzijds belang, interesse of activiteit kan hierbij zorgen voor interacties op een speelse en informele manier (Amin, 2002 en Jókövi 2000). Volgens Amin (2002) kunnen deze ontmoetingsruimten het best gecreëerd worden in de openbare ruimte door hun neutrale karakter en aantrekkingskracht op verschillende soorten mensen.

2.6. De openbare ruimte

Openbare ruimte is een buitenruimte die vrij toegankelijk is; dat wil zeggen zonder lidmaatschap of toegangsgeld (Karsten e.a., 2001). Openbare ruimten komen op verschillende schalen voor. Sommige openbare ruimten fungeren als (inter)nationaal pronkstuk (bijvoorbeeld natuurgebieden), terwijl anderen een stedelijke functie hebben, zoals grote parken of pleinen. Ook zijn er openbare ruimten die een functie op buurtniveau vervullen, zoals speeltuinen. Het gebruik van openbare ruimten wordt beïnvloed door de vormgeving en inrichting van deze ruimte. Zo kan een openbare ruimte gelden als verbindingsroute tussen verschillende gebieden, maar de ruimte kan ook ingericht worden met het doel om mensen er langer te laten verblijven. Hoewel via de vormgeving invloed

uitgeoefend kan worden op het gebruik van de ruimte, bepalen de gebruikers uiteindelijk hoe de ruimte gebruikt en beleefd wordt (Van Aalst en Ennen, 2004).

Gebruikers van de openbare ruimte kunnen tijdens het gebruik actief deelnemer zijn en contacten onderhouden of nieuwe contacten opbouwen. Gebruikers kunnen ook passief deelnemer zijn waarbij het gaat om kijken en bekeken worden of nieuwe ideeën opdoen. Het aanwezig zijn in de openbare ruimte kan het gevoel geven 'er bij te horen' (Van Aalst en Ennen, 2002). Het gebruik en de beleving van de ruimte is voor iedereen verschillend doordat aspecten zoals leeftijd, geslacht, sociale klasse en etniciteit verschillende behoeften en gebruiken met zich mee kunnen brengen (Garcia-Ramon e.a., 2004).

De openbare ruimte is als fysieke plek dus vrij toegankelijk, toch is er ook sprake van een dualisme. Zoals hierboven is beschreven kunnen openbare plekken fungeren als ontmoetingsplek, anderzijds kan een openbare ruimte ook zorgen voor uitsluiting. Madanipour (2002) beschrijft dit als ruimtelijke uitsluiting door *mental space*: de ruimte die mensen zelf creëren, veroorzaakt door de persoonlijke opvattingen over een bepaalde publieke ruimte. Gestuurd door eigen ideeën en angsten kunnen mensen het gevoel hebben ergens niet thuis te horen waardoor zij deze plaats gaan vermijden. Madanipour gebruikt hierbij het voorbeeld van een winkelcentrum met een luxe uitstraling. Personen die niet de mogelijkheid hebben om aankopen in dit winkelcentrum te doen, voelen zich niet thuis of niet welkom in een dergelijke omgeving. Ondanks dat er geen fysieke barrières aanwezig zijn zullen zij hier niet naar binnen gaan. Gelijkwaardige situaties kunnen zich ook voordoen in een sociale setting. Wanneer een persoon het idee heeft geen onderdeel uit te (kunnen) maken van een sociale situatie, bijvoorbeeld door het niet spreken van de voertaal, zal deze situatie vermeden worden.

Uit een sociaal-cultureel perspectief wordt er naar openbare ruimten gekeken als plekken voor sociale ontmoeting en uitwisseling, waar groepen met verschillende achtergronden en interesses samenkomen (Borja en Muxí, 2001 in Garcia-Ramon e.a. 2004). Volgens Walzer (1986) kunnen openbare ruimten ook worden gezien als *open minded spaces*, omdat zij zijn ontworpen voor een verscheidenheid aan activiteiten. Wanneer deze publieke ruimten worden gebruikt door een grote verscheidenheid aan mensen kan deze ruimte bijdragen aan de collectieve identiteit van de community (Valle del, 1997 in Garcia-Ramon e.a., 2004). Gebruikers kunnen namelijk verleid worden tot het deelnemen aan nieuwe activiteiten. Daarnaast kunnen mensen toleranter worden tegenover anderen, doordat gebruikers in aanraking komen met andere gebruikers die andere normen en waarden hanteren (Walzer, 1986).

Lokaal beleid heeft dan ook vaak de doelstelling om een openbare ruimte als ontmoetingsplaats te laten fungeren (Van Aalst en Enne, 2002). De meningen over de rol die een openbare ruimte kan spelen in het vormen van cohesie lopen erg uiteen. Waar sommigen beargumenteren dat contacten in de openbare ruimte te informeel en vluchtig zijn om sociale cohesie te kunnen stimuleren, zijn anderen wel overtuigd van het belang van openbare ruimten (Kleinmans e.a., 2007). Aanhangers van dit laatstgenoemde standpunt stellen dat openbare ruimten de mogelijkheid scheppen voor interactie tussen mensen uit verschillende sociale en etnische achtergronden (Fainstein, 2005). De voorwaarde hierbij is wel dat de locatie voldoende gebruikt moet worden om haar ontmoetingsfunctie te laten

functioneren (Flap & Völker, 2005). Het tegenargument is dat wanneer openbare ruimten als doorgangswegen worden gebruikt, de mogelijkheid tot het opbouwen van contacten met passanten erg klein is (Amin & Thrift, 2002). Wanneer mensen op openbare plekken worden samengebracht door bijvoorbeeld een evenement, hebben zij de intentie om langere tijd op deze plek te verblijven en kan er contact gelegd worden met de andere bezoekers van dit evenement. De laatste decennia is er echter een nieuw fenomeen dat de ontmoeting op openbare plekken in de weg kan staan: de mobiele telefoon. Hierdoor kunnen personen fysiek aanwezig zijn in de ruimte terwijl zij mentaal (deels) afgesloten zijn voor de wereld om hen heen (Cameron, 2000). Dit kan het contact met andere aanwezigen van de ruimte in de weg staan doordat een persoon zelf geen contact zoekt en moeilijker te benaderen is voor andere aanwezigen.

Een goed voorbeeld van een openbare ruimte die als ontmoetingsplaats kan fungeren zijn (stads)parken. Doordat parken in diverse behoeften kunnen voorzien, worden zij bezocht door mensen uit verschillende culturen, leeftijden en sociaaleconomische status. Parken worden vaak als vrijetijdsbesteding bezocht, waardoor bezoekers langere tijd in het park verblijven en er mogelijkheid is om anderen te ontmoeten (Jókövi, 2000; Centrum voor Onderzoek en Statistiek, 2010; Peters e.a., 2010). Hierdoor worden parken vaak aangewezen als de ideale plaats waar diverse groepen met elkaar in aanraking kunnen komen en vertrouwd kunnen raken met elkaars manier van doen (Jókövi, 2000).

2.7. Parkbezoeken

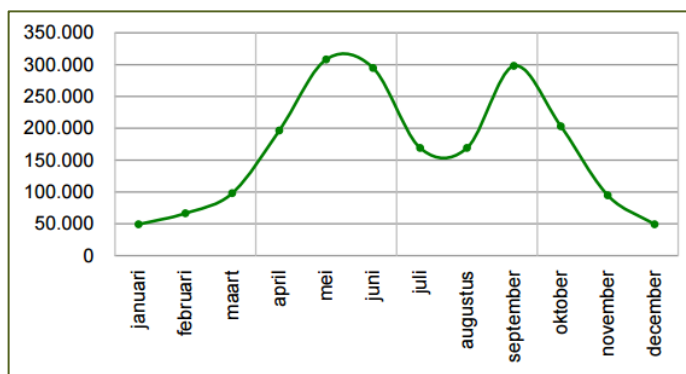
De functie van een park is door de eeuwen heen uitgebreid. Waar een park in de 19^e eeuw vooral werd gezien als een plek waar mensen zich konden onttrekken aan de drukte en chaos van de stad, wordt het park tegenwoordig ingezet voor diverse doelen (L'Aoustet & Griffet, 2004). Nog steeds geldt de wetenschappelijke overtuiging van verbetering van de levenskwaliteit door toegang te hebben tot een vorm van natuur; wat natuur tot een fundamentele menselijk behoefte maakt (Ward Thompson e.a., 2004). Drie functies die vaak naar voren komen in de literatuur over hedendaagse stadsparken zijn het bevorderen van de sociale gesteldheid van mensen, het bevorderen van de fysieke gesteldheid van mensen en het bevorderen van de ecologie (Musacchio & Forsyth, 2006). Omdat dit onderzoek zich richt op de opbouw van sociale cohesie door parkgebruik, is hier alleen de eerstgenoemde functie van belang; het bevorderen van de sociale gesteldheid van mensen.

2.7.1. Frequentie van parkbezoek

Parken kunnen dus met verschillende motieven worden bezocht. Toch zijn er een aantal factoren die de frequentie van een parkbezoek beïnvloeden. De afstand van woning tot aan het park is een van deze factoren. Wanneer mensen een park te voet kunnen bezoeken, doen zij dit vaker dan wanneer de afstand groter is. Daarbij speelt ook de omgeving een rol, bijvoorbeeld in het aanwezig zijn van oversteekplekken (Ward Thompson e.a., 2004). Een andere factor is het hebben van een eigen tuin. Het park wordt vaker bezocht als mensen geen eigen tuin hebben bij hun woning (Peters e.a., 2010). Daarnaast speelt ook het gevoel van veiligheid een rol (Ward Thompson e.a., 2004; Peters e.a., 2010), net zoals de sociale beleving van de buurt (Broyles e.a., 2011). Wanneer men zich veilig voelt en/of de sociale omgeving positiever beleeft, worden de frequentie en de verblijfsduur van de parkbezoekers

hoger. Tot slot heeft de ervaring met vandalisme en asociaal gedrag in het park een negatieve invloed op de frequentie van het parkbezoek. Rommel en gedumpt afval in het park kunnen een zelfde soort invloed hebben, toch houdt dit bezoekers lang niet altijd af (Ward Thompson e.a., 2004). Al deze factoren resulteren in een gemiddeld parkbezoek in de directe leefomgeving van minimaal één keer per maand (Ward Thompson e.a., 2004).

Het Rotterdamse Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) deed in 2010 kwantitatief onderzoek naar het bezoek en de waardering van een aantal Rotterdamse stadsparken. Park 1943 was geen onderdeel van dit onderzoek van het COS. In het rapport concluderen zij dat de meeste parken een wijk- of buurtfunctie hebben, waarbij haar bezoekers hemelsbreed minder dan een kilometer bij het

Figuur 1. Geschatte aantal bezoeken per kalendermaand aan zes Rotterdamse wijkparken plus Strand Nesselande uit onderzoek van COS. Bron: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010).

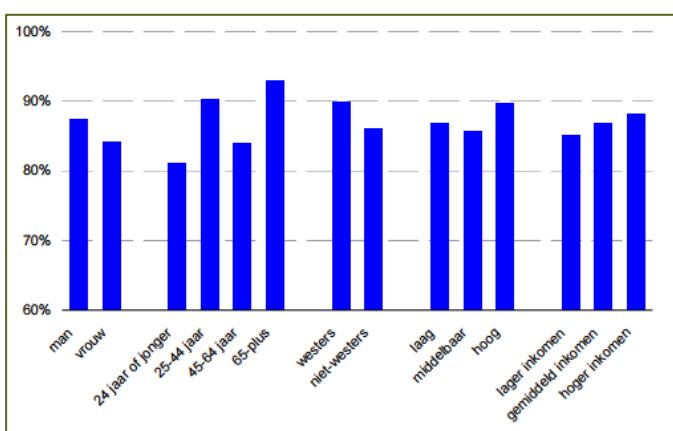
park vandaan wonen. De weersomstandigheden en seizoenen bleken van grote invloed op de parkbezoeken: de parken worden het meest bezocht in het voorjaar en najaar (figuur 1). De daling in bezoekers in de maanden juli en augustus wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de afwezigheid van vakantiegangers. Een deel van deze bezoekers gebruikt het park slechts als doorgangsroute en worden daarom ‘passanten’ genoemd. Het aandeel passanten verschilt in de onderzochte Rotterdamse parken van 5 tot 40 procent van het aantal bezoekers, hierdoor wordt er een onderscheid gemaakt in ‘verblijfsparken’ en ‘passantenparken.’

2.7.2. Gebruik van het park

Parken kunnen dus voor verschillende doeleinden gebruikt worden en de frequentie wordt beïnvloed door een aantal genoemde factoren. Hoe een park wordt gebruikt en waarom dit op deze manier gebeurt hangt deels af van de bezoeker en deels van de fysieke inrichting van het park. Een bepaalde fysieke omgeving kan activiteiten aanmoedigen, ontmoedigen of zelfs uitsluiten. Zo nodigt een open weide uit tot sport en spelactiviteiten, terwijl een heuvel dit ontmoedigt. Over het algemeen is wandelen de activiteit die het meest wordt gedaan bij een parkbezoek (Peters e.a., 2010). Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010) bevestigt dit voor het gebruik van Rotterdamse stadsparken.

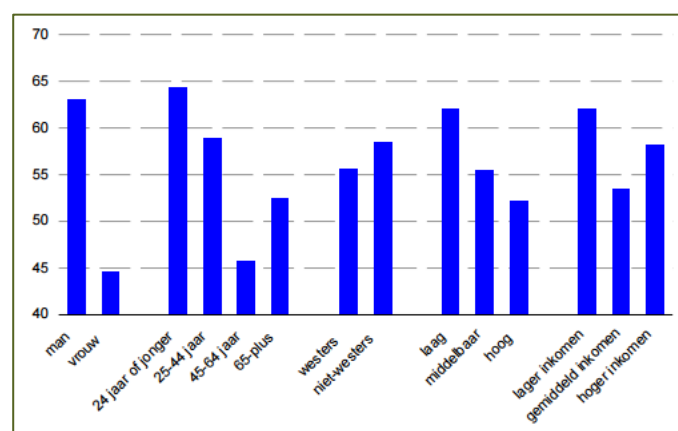
De manier waarop een park gebruikt wordt kan verschillen per bevolkingsgroep. De diverse persoonskenmerken zijn verbonden met een verscheidenheid aan wensen en gebruiksredenen voor het park. Hieronder wordt ingegaan op de kenmerken en gebruiken van een aantal groepen. Het park wordt bij voorkeur bezocht in gezelschap van anderen (Oguz, 2000). Toch is hier al een verschil op te merken tussen de groepen. Peters e.a. (2010) vond dat dit meervan toepassing is op allochtone bezoekers dan op autochtone. Daarnaast maakt een groter aandeel van de mannen dan van de vrouwen gebruik van het park (Oguz, 2000; Centrum voor Onderzoek en Statistiek, 2010; Loukaitou-Sideris & Sideris, 2010). Dit

verschil komt voort uit een gevoel van angst bij deze laatste groep voor misdaad, criminaliteit en onveilige situaties in het verkeer (Humpel e.a., 2004). Het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010) vond ook dan een groter aandeel van de Rotterdamse inwoners van Westerse afkomst het park gebruikt, ten opzicht van inwoners van niet-Westerse afkomst. In leeftijd zijn ook verschillen zichtbaar in parkbezoek: onder de 25-44 jarigen en 65ers is het parkgebruik duidelijk hoger dan onder de groepen van 24 jaar en jonger en 45-64 jarigen. Daarnaast zijn er meer parkgebruikers onder de inwoners met een hoog opleidings- en inkomensniveau dan onder inwoners met een lager opleidings- en inkomensniveau (figuur 2). Opvallend is dat de groepen waarvan juist een kleiner aandeel het park bezoekt, zoals de jongeren tot 24 jaar en inwoners met een laag opleidings- en inkomensniveau, gemiddeld langer in het park verblijft per bezoek (figuur 3). Het geslacht is hier een uitzondering op: relatief meer mannen bezoeken het park en hun parkbezoeken zijn gemiddeld ook langer dan de parkbezoeken van vrouwen.

Figuur 2. Aandeel van verblijvers per achtergrondkenmerk in zes Rotterdamse parken in 2010.

Bron: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010).

Figuur 3. Gemiddelde duur van het parkbezoek van verblijvers (in minuten) per achtergrond kenmerk in zes Rotterdamse parken in 2010.

Bron: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010).

Kinderen zijn actieve gebruikers van parken. Parken zijn natuurlijke speelplekken voor hen, wat een belangrijk onderdeel is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (Loukaitou-Sideris & Sideris, 2010). Hierdoor leren de kinderen namelijk samen spelen met andere aanwezige kinderen en ontdekken zij gevaren in de omgeving (Jorgensen & Anthopoulou, 2007). Daarnaast heeft het actieve parkgebruik van een kind als gevolg dat dit een leefstijl wordt waardoor zij dit op latere leeftijd zullen blijven doen (Milligan & Bingley, 2007).

Motief	% van park-verblijvers
Wandelen	35
Hond uitlaten	33
Even er uit	28
Joggen/trimmen	18
Kinderen laten spelen	15

Tabel 1. Top 5 redenen om in het park te verblijven. In de enquête waren meerdere antwoorden mogelijk. Bron: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010).

Volgens Loukaitou-Sideris & Sideris (2010) en Eijk & Schreuders (2011) kan het parkbezoek van kinderen gemotiveerd worden door het organiseren van activiteiten, het aanwezig zijn van natuurlijke, ruige elementen en het vergroten van het comfort voor de ouders. De fysieke omgeving, het comfort en de voorzieningen voor kinderen hebben een grote rol in de frequentie van het parkbezoek door de ouders (Ward Thompson, 2004). Volwassenen in het algemeen gaan als buitenactiviteit het liefst wandelen in allerlei soorten natuurgebieden, waarbij zij het bos

verkiezen boven het park in de stad (Buijs e.a., 2007). COS (2010) maakte een top vijf van motieven voor volwassenen om een park te bezoeken (tabel 1). Hier kan de conclusie uit getrokken worden dat de meeste Rotterdammers het park bezoeken om te bewegen of in de buitenlucht te zijn. Hierbij is er geen verschil tussen mannen en vrouwen gevonden.

Zoals hierboven ook is genoemd wordt het parkgebruik van volwassenen sterk gestuurd door de rol die parken voor hen als kind hadden. Een kind dat frequent een park bezoekt groeit vaak uit tot een volwassene die ook vaker dan gemiddeld een park of bos bezoek en doet dit ook vaker zonder gezelschap (Milligan & Bingley, 2007). Etniciteit speelt een belangrijke rol in de beleving en het gebruik van parken. Zowel autochtone als allochtone mensen komen naar het park voor ontspanning en rust, lekker buiten zijn, samenzijn met bekenden en loskomen van de dagelijkse bezigheden. Hierin zijn wel kleine verschillen te vinden tussen bepaalde gebruikers: autochtonen vinden het 'lekker buiten zijn' het belangrijkste terwijl dit voor allochtonen het samenzijn met bekenden is (Rijpma & Roques, 2000 in Van der Waal, 2007). Hoewel voor allochtonen parken in de leefomgeving een functionele functie hebben, namelijk het ontmoeten van vrienden en familie, bezoeken zij parken minder vaak dan de autochtone bevolking (Ho e.a., 2005; De Boer, 2007). Er wordt wel verwacht dat dit verschil langzaam verdwijnt. Er is namelijk een toename te zien in parkgebruik door de generaties heen. De tweede en derde generaties allochtonen maken frequenter gebruik van het park dan de eerste generatie (Peters e.a., 2010). De ontmoetingsfunctie van het park komt ook naar voren in het gezelschap waarmee het park wordt bezocht. Marokkanen, Surinamers en Turken bezoeken een park gemiddeld met zes personen, tegenover gemiddeld drie personen bij autochtonen (Jókövi, 2001). Oguz (2000) stelt dat de allochtone bevolking vaak lagere inkomens heeft waardoor het park een logische optie is voor recreatie.

Bij het ondernemen van activiteiten in het park is ook een onderscheid te maken in etnische achtergrond: voor allochtonen is het park van belang voor barbecues en picknicken en ondernemen zij minder actieve activiteiten zoals wandelen en fietsen (De Boer, 2007; Peters e.a., 2010). Deze manieren van gebruik werken door in de wensen voor voorzieningen. Allochtonen geven de voorkeur aan voorzieningen die hun gebruik ondersteunen zoals zitplaatsen en openbare toiletten (De Boer, 2007), dit wordt bevestigd door onderzoeken van Jókövi (2001) en Van der Waal (2007) (tekstkader 1).

Wensen van niet-westerse allochtonen
t.a.v. inrichting en beheer van stadsparken:

- Parkeren op loopafstand
- Mogelijkheid voor picknick/barbecue
- Schaduwrijke zitplekken
- Toiletten en waterkraan
- Afvalbakken
- Speelmogelijkheden voor kinderen
- Variatie en kleur in beplanting
- Meer plukgroen en gebruiksgroen
- Toezicht in parken
- Waterpartijen
- Geen hondenpoep en loslopende honden
- Goed onderhouden voorzieningen

*Tekstkader 1. Wensen voor inrichting van stadsparken.
Bron: Jókövi (2001) en Van der Waal (2007).*

2.7.3. Opbouw van sociale cohesie via parken

Ontmoetingen kunnen leiden tot de vorming van sociale cohesie. Zoals in paragraaf 2.1.1. is beschreven bestaat sociale cohesie uit drie elementen waar sociale interactie er één van is. Ontmoetingen kunnen zowel verbaal als non-verbaal zijn. Het horen of fysiek passeren van anderen zijn daarbij ook vormen van ontmoeting (Eijk & Schreuder, 2011). Het herhaaldelijk tegenkomen van dezelfde mensen kan leiden tot herkenning en tot leren kennen. Dit zorgt voor een gevoel van vertrouwen, veiligheid en controle (Peters e.a. 2010). Dit is vooral van grote toevoeging in buurten met een diversiteit aan bewoners, doordat de inwoners op deze manier bekend raken met elkaar (Eijk & Schreuder, 2011).

In de wetenschap bestaat er een tweedeling over de daadwerkelijke resultaten van deze ontmoetingen wat betreft het vergroten van de sociale cohesie. De eerste partij is van mening dat ontmoetingen leiden tot vergroting van de sociale cohesie. Onder andere de onderzoeken van Peters e.a. (2010) en Broyles e.a. (2011) liggen ten grondslag aan vele beleidsprogramma's die door het faciliteren van ontmoetingsplekken in de wijk de sociale cohesie trachten te vergroten. De opbouw van sociale cohesie wordt veroorzaakt doordat personen elkaar meerdere malen tegenkomen en herkennen. Dit kan uiteindelijk leiden tot het maken van contact, evenals het inspelen op situaties waarbij contact wordt gemaakt met een andere persoon. Dit laatste wordt 'triangulatie' genoemd en komt bijvoorbeeld tot stand wanneer iemand (onbewust) helpt opletten op een spelend kind of anticipeert op een spel dat gaande is (Lofland 1998). Hier kunnen vervolgens gesprekken uit ontstaan. Ook het eerder genoemde gevoel van herkenning wanneer mensen elkaar meerdere keren tegenkomen in het park kan tot contact leiden en zorgt voor een vergroting van de sociale controle (L'Aoustet & Griffet, 2004). Daarnaast heeft het aanwezig zijn van veel buurtcontact tot gevolg dat meer mensen het park (vaker) bezoeken, wat de kans op nieuwe contacten vergroot. Op deze manier wordt een opwaartse spiraal ingezet (Broyles e.a., 2011). Peters e.a. (2010) vond in zijn onderzoek dat allochtonen specifiek naar het park trekken omdat zij hopen daar nieuwe contacten op te doen. Dit motief is minder sterk voor autochtonen. Onder andere L'Aoustet & Griffet (2004), Peters e.a. (2010), Broyles e.a. (2011) en Eijk & Schreuders (2011) stellen dat deze kleine, korte ontmoetingen tussen vreemden kunnen uitgroeien tot diepe, frequente sociale relaties en daarmee bijdragen aan de sociale cohesie. Hierbij vergroot een gedeelde interesse of overeenkomst tussen individuen die elkaar ontmoeten de kans op het verder uitbreiden van dit contact, omdat de gemeenschappelijke interesse onderwerpen biedt om over te praten (Boonstra & Hermens, 2009). Lieshout en Aarts (2005) bevestigen deze mogelijkheid maar zijn voorzigtiger in de uitspraak dat kleine ontmoetingen per definitie uitgroeien tot sterkere relaties. Volgens hen staat niet iedereen hiervoor open doordat zij bijvoorbeeld naar het park gekomen zijn om te interacteren met hun eigen gezelschap. Toch stellen Peters e.a. (2010) dat het bezoeken van een park een gevoel geeft bij de plaats te horen, wat het de identificatie en betrokkenheid bij het park en de buurt vergroot. Ook vanuit de burgers is er vraag naar ontmoetingsplekken in de leefomgeving (Scholte, 2006).

Het andere front van wetenschappers is het niet eens met voorgaande argumenten. Zij twijfelen aan het vergroten van sociale cohesie uit ontmoetingen in openbare ruimten zoals parken. Volgens Blokland (2008b) kan sociale cohesie geen direct gevolg zijn van ontmoetingen, hoogstens een indirect gevolg. Een direct gevolg is het thuis voelen in de

leefomgeving. Hoewel Blokland (2008b) ook van mening is dat wanneer er herhaaldelijk sprake is van incidenteel contact de mensen elkaar beter kunnen inschatten, leidt dit volgens haar niet tot verdere relaties. Dit onderbouwt zij met de bevinding dat netwerken van buurtbewoners vaak homogeen zijn. Niet alle ontmoetingen zijn uitgegroeid tot contacten die opgenomen worden in dit netwerk. Maar zij stelt wel dat wanneer er helemaal geen ontmoetingsplaatsen zijn, kansen op ontmoeting en het eventueel uitgroeien tot meer uitgesloten zijn.

3. Context

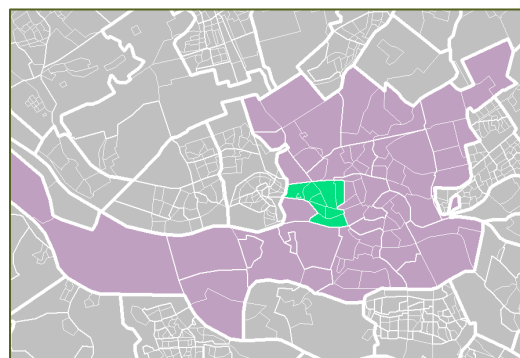
In dit hoofdstuk worden de Wijk Delfshaven en de buurt Tussendijken nader bekeken aan de hand van bestaande cijfers en feiten over de buurt. Op deze manier kan de situatie in de buurt gekoppeld worden aan de relevante theorieën uit hoofdstuk 2.

Park 1943 is een park gelegen in Tussendijken. Deze buurt is onderdeel van de Rotterdamse wijk Delfshaven (Figuur 4 en 5). Het park fungeert vooral als buurtpark voor de omliggende buurten Tussendijken, Bospolder en Spangen.

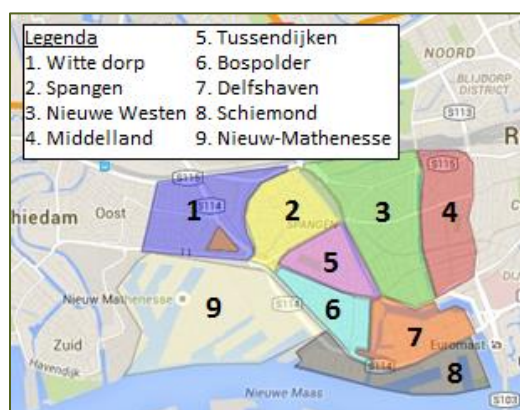
In onderstaande informatie wordt steeds naar de wijk Delfshaven verwezen. Wanneer gerefereerd wordt aan de buurt Delfshaven, wordt dit expliciet vermeld.

3.1. Geschiedenis van het park

De locatie van Park 1943 werd in de tweede wereldoorlog, op 31 maart 1943, per vergissing gebombardeerd door de geallieerden. De havens bij de scheepswerf Wilton-Feijenoord waren het oorspronkelijke doelwit. De lege plek die als gevolg van het bombardement ontstond werd deels ingericht als park en deels als plein. Dit park werd vernoemd naar het jaartal van het bombardement. Ter nagedachtenis aan de gebeurtenis is in 1993 een monument in het park geplaatst, ontworpen door kunstenaar Matthieu Fischeroux (Figuur 6). De cijfers waar het monument uit bestaat vormen het jaartal 1943 en draagt de naam 'Het Vergeten Bombardement.' Deze titel verwijst naar het feit dat het bombardement in Tussendijken relatief onbekend is. Mensen doelen meestal op de bombardementen van 14 mei 1940 als zij spreken over de bombardementen op Rotterdam (Traces of War, jaartal onbekend).

Figuur 4. Plattegrond van de stad Rotterdam met de wijk Delfshaven groen aangegeven.
Bron: <http://bit.ly/29QAKtd> geraadpleegd: 16 januari 2016.

Figuur 5. Ligging van de buurten in de wijk Delfshaven.
Bron: Eigen bewerking van Christelijke Kaart Delfshaven <http://bit.ly/29FMcWo> geraadpleegd: 16 januari 2016.

Figuur 6. Het Vergeten Bombardement.
Bron: <http://bit.ly/29S94pr> geraadpleegd: 6 maart 2016.

3.2. Delfshaven en Tussendijken

De wijk Delfshaven is gelegen in stadsdeel Rotterdam West (figuur 4). Deze wijk beslaat 591 hectare grond en huisvest in 2015 ruim 75.000 inwoners (CBS, 2015). Delfshaven bestaat uit negen buurten, waaronder Tussendijken (figuur 5). Deze buurt telt ongeveer 7.000 inwoners en 3.000 woningen, waarvan 65% tot de sociale woningbouw behoort (Gemeente Rotterdam, 2015).

De inwoners van deze wijk en buurt zijn zeer divers (tabel 2). Alle leeftijdsgroepen zijn terug te vinden in de wijk, waarbij de groep 25-45 jaar veruit het grootst is en de groep 65 plussers het kleinst. Dit komt overeen met de leeftijdsverdeling van de hele stad. Qua etnische achtergrond is de wijk Delfshaven al minstens zo divers: 30% van de bevolking is autochtoon, de overige 70% bestaat uit andere Westerse en niet-Westerse etniciteiten, deze percentages zijn hoger dan op stadsniveau. De grootste groep niet westerse bevolking is afkomstig uit Turkije, Marokko en de Nederlandse Antillen. Hierin laten Delfshaven en Tussendijken grote verschillen zien. Het grote percentage mensen afkomstig van de Nederlandse Antillen, dat te zien is op wijkniveau, is blijkbaar geconcentreerd in (een van) de andere buurten. Vergelijkbaar met het percentage op stadsniveau, heeft ongeveer een derde van de huishoudens in Delfshaven en Tussendijken kinderen (CBS, 2015).

Zoals in de inleiding is vermeld behoeft deze wijk extra aandacht doordat de situatie rondom onder andere criminaliteit en veiligheid erg kwetsbaar is. Dit komt onder meer tot uiting in het cijfer van de Rotterdamse veiligheidsindex, welke van een aantal buurten in deze wijk de afgelopen jaren is gedaald. Dit is in contrast met de meeste buurten van Rotterdam waarin het cijfer (sterk) is gestegen, wat betekent dat deze buurten veiliger zijn geworden.

	Rotterdam	Delfshaven	Tussendijken
Leeftijdsgroep			
0 - 15 jaar	16.4 %	17.3%	17.7%
15 - 25 jaar	13.5 %	17.0%	15.8%
25 - 45 jaar	30.4%	34.1%	32.0%
45 – 65 jaar	24.6%	22.6%	22.9%
65 +	15.0%	8.8%	11.5%
Etniciteit			
Nederland	49.3%	29.6%	20.7%
Overig Westers	11.9%	13.0%	12.3%
Marokko	6.8%	13.2%	17.5%
NL Antillen & Aruba	3.8%	35.5%	3.1%
Suriname	8.4%	10.6%	11.3%
Turkije	7.7%	13.6%	17.8%
Overig niet Westers	10.6%	16.4%	17.0%
Huish met kinderen	29.6%	29.5%	29.6%

Tabel 2. Bevolkingscijfers over 2015 van de stad Rotterdam, de wijk Delfshaven en de buurt Tussendijken. Bron: Centraal Bureau Statistiek 2015.

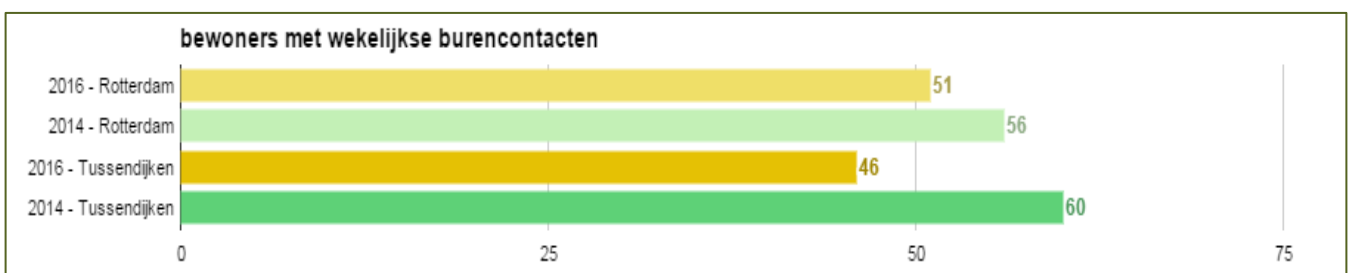
3.2.1. Woonbeleving Tussendijken

Dienstencentrum Onderzoek en Business Intelligence (OBI) voert grootschalige onderzoeken uit en verzamelt op deze manier gedetailleerde cijfers over de fysieke en sociale woonomgeving en veiligheid op stedelijk-, wijk- en buurtniveau. Onderstaande gegevens zijn afkomstig uit onderzoeken van peiljaar 2015.

Over het algemeen is 67% van de inwoners van Tussendijken tevreden met de huidige kwaliteit van hun leven, tegenover 80% van het totale aantal inwoners van Rotterdam. Bijna de helft van de Tussendijkse inwoners zegt trots te zijn op de buurt en deze ook leuk te vinden, hetzelfde geldt voor het aandeel inwoners dat zich verbonden voelt met de buurt. 34% ervaart niet veel problemen in de buurt. Deze percentages liggen allemaal beneden het gemiddelde van de stad. Daarentegen zegt bijna 80% van de buurtbewoners zich verantwoordelijk te voelen voor de buurt, dit is niet alleen een stijging van 6% ten opzicht van 2014, maar ook nog eens gelijk aan het percentage op stadsniveau (Gemeente Rotterdam, 2016).

Buurtcontacten zijn aanwezig in Tussendijken, maar ook is er nog veel ruimte voor vergroting van deze aantallen. Zo vindt slechts 30% van de inwoners dat buurtbewoners elkaar kennen of veel met elkaar omgaan. Toch heeft 46% van de inwoners wekelijkse burenccontacten. Dit aandeel is echter wel sterk gedaald ten opzichte van 2014 (figuur 7). De helft van de inwoners voelt zich thuis bij buurtbewoners en zegt dat buurtbewoners elkaar helpen. 64% ervaart geen problemen met buurtbewoners. Opvallend aan de cijfers is dat de bovengenoemde percentages over buurtcontacten allemaal (licht) gedaald zijn sinds 2014 en onder het Rotterdamse gemiddelde liggen. Een kwart van de inwoners geeft aan dat buurtbewoners elkaars opvattingen delen. Ook dit aandeel is lager dan het gemiddelde (35%) (Gemeente Rotterdam, 2016).

In deze multiculturele buurt geeft bijna de helft van de inwoners aan dat de omgang tussen etnische groepen (45%) en tussen Nederlanders en allochtonen (51%) goed is. Tot slot ervaart 89% van de mensen geen discriminatie. Dit lijkt een groot aandeel, toch is dit percentage gedaald ten opzichte van 2014 (92%) én lager dan het stedelijk gemiddelde (93%) (Gemeente Rotterdam, 2016).

Figuur 7. Percentage van bewoners met wekelijkse burenccontacten in 2014 en 2016 van Tussendijken en de gehele stad Rotterdam. Bron: Gemeente Rotterdam (2016).

Op het gebied van voorzieningen scoort Tussendijken gemiddeld tot bovengemiddeld in vergelijking met de gehele stad. Zo geeft de helft van de inwoners aan dat er genoeg vrijetijdsvoorzieningen zijn voor jongeren, genoeg kindersport- en speelplekken en genoeg plekken voor gezamenlijke bewonersactiviteiten. 77% van de inwoners is van mening dat er

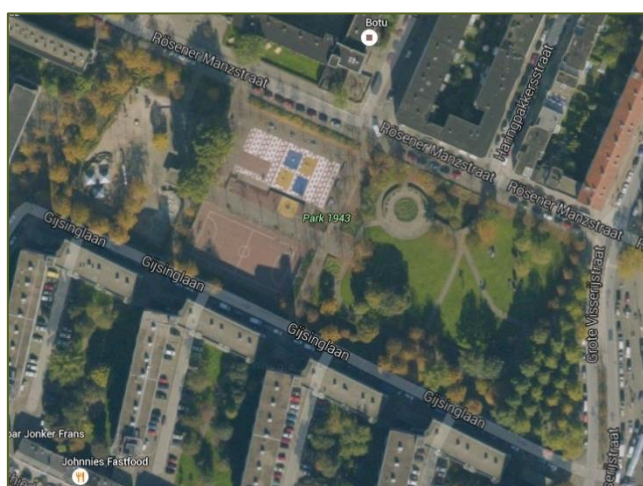
genoeg plekken zijn voor geloofsbetuigingen en levensbeschouwelijke bijeenkomsten (Gemeente Rotterdam, 2016).

In de fysieke omgeving is nog veel verbetering mogelijk, zeker als er een vergelijking gemaakt wordt met Rotterdam als geheel. 63% van de inwoners van Tussendijken vindt dat er voldoende groen in de buurt aanwezig is. Hoewel dit een verbetering is ten opzicht van 2014, is dit percentage flink lager dan het percentage van de stad (82%). Hetzelfde geldt voor gebruiksgroen zoals mogelijkheden tot picknicken sporten en spelen in de buurt. Hier is 54% in Tussenspolder tevreden over, tegenover 67% van de totale Rotterdammers. Opmerkelijk is hierbij dat alle woningen in de buurt binnen de normafstand van een speeltuin zitten en bijna alle woningen een voetbalveld in de buurt hebben. Toch is slechts 44% van de inwoners van mening dat er voldoende sportvelden aanwezig zijn. Daarnaast is een kleine meerderheid van de inwoners tevreden over de grootte van de eigen buitenruimte, tegenover bijna 70% van het totaal aantal Rotterdammers (Gemeente Rotterdam, 2016).

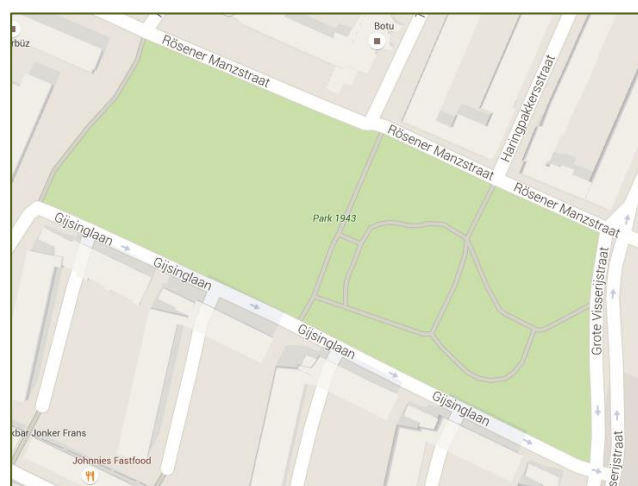
Tot slot blijken de bewoners van Tussendijken actieve bezoekers te zijn van festivals, evenementen en braderieën: driekwart van de mensen bezoekt wel eens een dergelijk evenement. Ook bezoekt 40% culturele voorzieningen en gaat een 27% van de bewoners (ver boven stedelijk gemiddelde) minstens één keer per maand naar een activiteit in een wijkgebouw, bibliotheek of lokaal cultureel centrum. Ongeveer een derde van de bewoners sport minimaal één keer per week een vergelijkend aantal mensen is lid van hobbyclubs of verenigingen. Daarnaast bezoekt 36% van de inwoners maandelijks een levensbeschouwelijke en religieuze bijeenkomst. Dit is beduidend meer dan het aantal inwoners in Rotterdam als geheel (21%), maar toch is dit aandeel in Tussendijken in 2016 gedaald ten opzichte van 2014 (43%) (Gemeente Rotterdam, 2016).

3.3. Faciliteiten in en rondom Park 1943

Park 1943 bestaat voor de helft uit gras (oostkant van park), de andere helft is speel- en sportterrein (westkant) (figuur 8 en 9).

Figuur 9. Plattegrond van Park 1943. Bron: www.maps.google.nl geraadpleegd: 17-01-2016

Figuur 8. Plattegrond van Park 1943. Bron: www.maps.google.nl geraadpleegd: 17-01-2016

Het speelterrein heeft een verhard sportveld, volleybalveld en enkele speeltoestellen die vrij toegankelijk zijn. Daarnaast is er een grote speeltuin die beheerd wordt door wijkvereniging BoTu.

Deze speeltuin is alleen toegankelijk tijdens openingstijden, wanneer er toezicht aanwezig is. Het oostelijke deel van het park bestaat voornamelijk uit gras met verharde paden. Er is een podium aanwezig die gehuurd kan worden en er zijn enkele bankjes en afgebakende stroken voor planten aanwezig, verspreid door het park. Het monument bevindt zich ook in dit deel van het park. Vooral dit deel van Park 1943 lijkt op het eerste gezicht een geschikte plek voor evenementen. Toch worden er weinig grote evenementen in het park georganiseerd. Vorige jaar is het succesvolle Rotterdamse evenement Djemaa el Fna met een kleine editie uitgeweken naar Tussendijken onder de naam BeSouk. In september 2015 vond dit evenement voor het eerst plaats in het Park 1943.

Tijdens Besouk kan er via eten en muziek kennis worden gemaakt met allerlei culturen uit Bospolder-Tussendijken doordat ondernemers uit de wijk hun producten aanbieden (Besouk Delfshaven, 2015). Daarnaast organiseren religieuze instanties zoals de moskee, ook af en toe evenementen in het park.

Doordat buurtbewoners veel etensresten in het park achterlaten of deponeren is er een konijnen- en rattenplaag ontstaan. Dit zorgt voor veel schade aan het groen, met gevaarlijke situaties als gevolg. Speeltoestellen en bankjes kunnen bijvoorbeeld gaan wankelen wanneer zij ondergraven zijn. Er zijn maatregelen getroffen om het park en de buurt minder aantrekkelijk te maken voor deze dieren en daarmee de plaag te verhelpen (Stadskrant Delfshaven, 2015).

3.3.1. Voorzieningen

Zoals eerder dit hoofdstuk bleek, zijn de inwoners van Tussendijken tevreden over het aanbod aan voorzieningen voor de verschillende groepen. Ook bezoeken zij graag (culturele) evenementen en activiteiten. In Tussendijk zijn een aantal partijen gevestigd die onder andere zorgen voor activiteiten in de buurt. Sommige voorzieningen zijn speciaal gericht op het multiculturele karakter van de buurt.

Eén van deze voorzieningen is BoTu, een wijk-en speeltuinvereniging. BoTu streeft naar het bevorderen van een goede en zinvolle vrijetijdsbesteding voor de bewoners van de buurt Bospolder-Tussendijken. Dit doen zij door middel van het inrichten en beheren van diverse speeltuinen en het organiseren van activiteiten en festiviteiten in de buurt zoals wandelingen, dart- en klaverjasavonden en wekelijkse kindermiddagen. Alle overdekte activiteiten vinden plaats in clubhuis de Bolder (Botu, 2016).

Pier 80 is een multicultureel wijkcentrum, gevestigd naast Park 1943, op het Visserijplein. Dit 'huis van de buurt' wordt ook wel het kloppende hart van Tussendijken genoemd. Dit centrum huisvest onder andere de Vraagwijzer (maatschappelijk consulent), Kwadraad (maatschappelijk werk), een bibliotheek, sporthal, ontmoetingsruimte en de Islamitische Voedselbank. Ook kunnen er kamers en zalen gehuurd worden voor cursussen en bijeenkomsten (Gebiedsgids Delfshaven, 2016a).

In Taalcafé Delfshaven kunnen buurtbewoners terecht voor een betere beheersing van de Nederlandse Taal (Gebiedsgids Delfshaven, 2016b).

In Cultuurhuis Delfshaven staat ontmoeting centraal doordat zij mensen dicht bij elkaar brengen door middel van kunst en cultuur (Gebiedsgids Delfshaven, 2016c).

3.3.2. Organisaties actief in Park 1943

Delfshaven Coöperatie is een stichting die bestuurd wordt door bewoners en ondersteund wordt door partners zoals de Gemeente Rotterdam en Woningbouwcorporatie Havenster. Delfshaven Coöperatie verbindt lokale initiatieven met overheid en ondernemers. Zij zijn ook betrokken bij het project om Park 1943 te verbeteren. Vanuit dit project is ook de Parkraad opgericht. Een raad met betrokken buurtbewoners, begeleid door een aantal professionals, met als doel om het park in zelfbeheer te ontwikkelen in samenwerking met de gemeente en bewoners. De parkraad verzamelt ideeën van bewoners en voert deze zo mogelijk uit, betreft de buurt bij het park en betreft organisaties die iets voor het park kunnen en willen betekenen (Delfshaven coöperatie, 2016).

In samenwerking met de Parkraad zijn er een aantal organisaties actief in Park 1943. Creatief beheer onderhoudt het groen van Park 1943. Dit doen zij twee middagen in de week waarbij zij hulp van vrijwillige bewoners vragen. Samen met deze bewoners onderhouden zetten zij zich in om het park groener, gezonder en kindvriendelijke te maken (Havenloods Noord, 2016). Ook hebben zij ideeën om een kleine kiosk in het park te bouwen voor koffie en thee. Daarnaast De Buitenboel is een actieve organisatie, gevestigd direct naast Park 1943, die vaak in het park aanwezig is. De Buitenboel heeft als doel om vrouwen meer te betrekken bij de buitenruimte, zowel fysiek als mentaal, waarbij ontmoeting centraal staat. Zij organiseren maandelijkse schoonmaakacties en houden elke vrijdag een pop-up terras in het park (Havenloods Noord, 2016). Zo zijn er nog een aantal organisaties actief zoals Thuis Op Straat (TOS) die sport- en speelactiviteiten voor de jeugd in het park organiseert en wijkvereniging BoTu die de speeltuin beheert.

Daarnaast is de organisatie Broodnodig bezig om het oude brood dat achtergelaten wordt in park om te zetten in energie voor de buurt, zodat het brood probleem wordt opgelost én de bewoners hier voordeel van hebben. Ook zijn er organisaties waarvoor plannen of mogelijkheden zijn om in de toekomst betrokken te raken, zoals WMO Radar en de daaruit voortgekomen organisatie Peoples Power die ook in Tussendijken werken aan een zelfstandige samenleving (Dock, 2016).

3.4. Tussenconclusie

Naar aanleiding van de theoretische- en contextuele hoofdstukken kunnen er een aantal zaken worden geconcludeerd. Tussendijken kent een grote verscheidenheid aan etnische achtergronden onder haar bewoners. Wanneer dit aan de bestaande theorie wordt gelinkt is de verwachting dat de eenduidigheid over normen en waarden en gedrag in het openbaar laag zijn. Ook is de kans groot dat de buurtbewoners naar andere bewoners toetrekken die dezelfde cultuur delen. Dit zorgt ervoor dat de bewoners weinig *bridging* sociaal kapitaal hebben. Bovengenoemde elementen opgeteld met de cijfers rondom veiligheid en burenccontacten resulteren naar verwachting in een lage sociale cohesie in de buurt.

Gekeken naar de voorkeuren rondom parkgebruik en de feiten over de buurt is de verwachting dat Park 1943 veel gebruikers kent. Doordat de helft van de bewoners niet

tevreden is over de eigen buitenruimte, zal de vraag naar publieke ruimte en groenvoorzieningen groot zijn. Park 1943 heeft een echte buurtfunctie, wat betekent dat de bewoners op loopafstand van het park wonen, wat het parkgebruik bevordert. Ook zijn er veel speelvoorzieningen wat kinderen uit de buurt zal aantrekken.

Qua bezoekers wordt er het volgende verwacht: Het park wordt door meer mannen van vrouwen bezocht. En een groter deel van de autochtone bevolking bezoekt het park, ten opzichte van de allochtone bevolking. Gezien het feit dat er vier keer meer allochtone bewoners in Tussendijken wonen zal het overgrote deel van de parkbezoekers toch allochtoon zijn. De autochtone bevolking komt in de eerste plaats naar het park voor ontspanning en rust, waarbij zij graag willen wandelen. De allochtone bevolking bezoekt het park om bekenden of onbekenden te ontmoeten, dit maakt de hoofdfunctie van het park voor hen de sociale ontmoetingsplek. Mensen zullen het park vaker gaan bezoeken wanneer er meer mogelijkheden zijn voor sociale bezigheden en faciliteiten die de ontmoeting ondersteunen.

4. Methodologie

Dit hoofdstuk bespreekt en beargumenteert de gebruikte onderzoeksmethode. De samenwerking met adviesbureau Bruis, de onderzoeksstrategie, de werving van de onderzoeksgroep en het proces van analyseren van de data worden achtereenvolgens behandeld.

4.1. Samenwerking

Tijdens dit onderzoek wordt er samengewerkt met Bruis Advies. Bruis is een Rotterdams adviesbureau voor en ontwikkelaar van innovatieve participatiemethodieken en -instrumenten.

Bruis Advies is momenteel betrokken bij een project rondom Park 1943, waarbij het zich richt op participatie van de inwoners bij verbetering en onderhoud van het park. De thema's van deze verbetering zijn sport, cultuur, groen en ontmoeting. Dit onderzoek gaat een adviserende rol spelen in dit laatste thema, wat natuurlijk indirect ook kan doorwerken in de andere thema's. Martin van Briemen is vanuit Bruis Advies de proces begeleider van dit project. Bruis Advies heeft veel contacten in deze buurt, met zowel professionals en partijen als bewoners (of partijen die in contact staan met bewoners). Daarnaast heeft Bruis Advies veel kennis over de buurt.

4.2. Onderzoeksstrategie

4.2.1. Kwalitatief onderzoek

Om antwoorden te krijgen op de hoofd- en deelvragen die gesteld zijn in hoofdstuk 1 is data verzameld door middel van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek beschrijft de onderzoeker de betekenis en het gedrag van haar onderzoeksgroep, om zo hun gedrag te kunnen begrijpen en verklaren ('t Hart e.a., 2009). Hierbij wordt getracht vanuit het perspectief van de onderzochte personen, de buurtbewoners in dit geval, te kijken (Boeije, 2006). In dit onderzoek staan ontmoeting en beleving centraal. Deze begrippen lenen zich het beste voor een subjectieve benadering (Bryman, 2008), omdat het gaat over interpretatie en beleving van de bewoners. Via kwalitatieve methoden kan dieper worden ingegaan op bepaalde situaties, de reden hierachter en de emotionele kant hiervan.

De data zijn via drie kwalitatieve methoden verzameld: via observaties, door interviews en met een focusgroep. Bij het verzamelen van data is rekening gehouden met de Ramadan, om te voorkomen dat een belangrijke groep werd ondervertegenwoordigd. De observaties en interviews hebben voorafgaand aan de ramadan plaatsgevonden, één observatie en de focusgroep hebben na afloop van de ramadan plaatsgevonden.

Observaties

Observaties kunnen worden gebruikt om het gedrag van personen vast te stellen. De observaties zijn uitgevoerd in Park 1943 waarbij gelet is op de bezoekers: er is onderscheid gemaakt tussen autochtoon en allochtoon, gezelschap waarmee zij naar het park kwamen,

de activiteit die zij ondernamen, of zij passanten of verblijvers waren en het contact dat er gemaakt werd tijdens een parkbezoek. De observaties hebben in dit onderzoek een oriënterende functie: aan de hand hiervan zijn patronen vastgesteld die vervolgens in de interviews en focusgroep werden uitgediept. Het kan voorkomen dat geïnterviewden ook geobserveerd zijn, hier is echter niet bewust op gelet.

Daarnaast hebben de observaties ook een controlerende functie. Gedrag is niet altijd een bewuste handeling, bovendien kunnen in een interview sociaal wenselijk antwoorden worden gegeven die niet overeenkomen met het gedrag tijdens een parkbezoek. Om deze redenen zijn observaties in Park 1943 een waardevolle aanvulling op de data uit interviews. Omdat er een duidelijke focus is tijdens het observeren wordt er gebruik gemaakt van gestructureerde observaties, zodat patronen kunnen worden herkend (Baarda e.a., 2005). Hierbij wordt gebruik gemaakt van een observatieschema (bijlage 1). Omdat het niet mogelijk was om het hele park vanaf één punt te observeren is het park in tweeën gedeeld: het groene deel en het verharde deel. In beide delen is steeds achtereenvolgens geobserveerd. Hierbij zijn de observaties genoteerd van de bezoekers die het park in kwamen in de tijd dat de onderzoekster observeerde. De bezoekers die al in het park aanwezig waren zijn niet genoteerd omdat hier niet van bekend is met wie zij het park inkwamen. Dit kan een vertekend beeld geven van de verhouding van het aantal passanten en verblijvers, omdat er meer verblijvers in het park kunnen zijn dan genoteerd zijn.

Diepte interviews

Na de observaties worden diepte interviews gehouden aan de hand van een topiclijst (bijlage 2). Bij een diepte interview worden de gespreksonderwerpen secuur uitgediept zodat ook persoonlijke en emotionele aspecten aan bod komen (Baarda e.a., 2005). Met het interviewen aan de hand van een topic lijst wordt voorkomen dat de onderzoekster bepaalde onderwerpen vergeet te behandelen. De volgorde van deze onderwerpen en de manier waarop zij besproken worden kan echter per interview verschillen (Baarda e.a., 2005). De topiclijst is samengesteld aan de hand van informatie uit hoofdstuk 2 en 3 en de observaties. De onderwerpen zijn in een logische volgorde geplaatst maar lieten genoeg ruimte over om tijdens het interview van volgorde te veranderen. Voor alle interviews is dezelfde topic lijst gebruikt.

De interviews zijn afgenomen op locaties die voor de geïnterviewden als vertrouwd en veilig aanvoelen. Meestal gebeurde dit op de locatie waar de onderzoekster en geïnterviewden elkaar ontmoetten. Het kiezen van de interviewlocatie is altijd in overleg met de geïnterviewde gebeurd om er voor te zorgen dat de geïnterviewde zich op zijn of haar gemak voelde en vrijuit durfde te spreken. Op deze manier is de locatie geen belemmering voor het beantwoorden van persoonlijke vragen en vertellen van ervaringen. De interviews zijn allemaal in de buurt Tussendijken afgenomen. Een aantal interviews zijn afgenomen in de openbare ruimte; in Park 1943, op bankjes op pleinen of op straat. Zes interviews zijn afgenomen op basisscholen De Korf en de Nicolaasschool, drie interviews zijn bij de geïnterviewden thuis gehouden en nog een aantal interviews werden gehouden bij organisaties in de buurt zoals De Buitenboel en Peoples Power. Ook werd er overeengestemd dat er tijdens het interview een audio opname is gemaakt voor latere verwerking van de data.

Er is door de onderzoekster getracht zo open mogelijk de interviews in te gaan en dit interview als een laagdrempelig gesprek te laten verlopen, zodat de geïnterviewden dit niet als een overhoring ervaart.

In totaal zijn 23 interviews afgenomen met buurtbewoners. De interviews duurden over het algemeen ongeveer vijfentwintig minuten. Het kortste interview duurde veertien minuten, de langste zesenzeventig.

Focusgroep

Om meer draagkracht te creëren voor de verkregen resultaten uit de interviews zijn de resultaten vervolgens voorgelegd aan een focusgroep. Ook is er tijdens de focusgroep dieper in gegaan op de resultaten uit de interviews. De vragen over de huidige sociale cohesie in de buurt kunnen erg persoonlijk zijn en gaan over medebewoners, waardoor mensen hier niet graag in een groep over praten. Daarom is er bij de focusgroep alleen in gegaan op de onderwerpen die Park 1943 betreffen (Baarda e.a., 2005).

Een focusgroep is een geschikt methode voor het uitdiepen van de interview resultaten doordat er meerdere buurtbewoners tegelijk worden gesproken. Op deze manier wordt binnen de tijdsbeperking van het onderzoek de reikwijdte sterk vergroot. Ook is er gekozen voor een beperkt aantal onderwerpen omdat bij een focusgroep vaak minder onderwerpen aan bod kunnen komen, simpelweg doordat bij een vraag de deelnemers op elkaar reageren en een discussie kan ontstaan (Baarda e.a., 2005).

Bovendien is de focusgroep een goede aanvulling op de observaties en interviews omdat de antwoorden van deelnemers reacties oproepen bij andere deelnemers die in een individueel interview niet ter sprake waren gekomen. Daarnaast is het een geschikte manier om ideeën te genereren. De reacties van anderen werken vaak inspirerend, waardoor de groep samen tot nieuwe ideeën komt. De focusgroep krijgt hierdoor het karakter van een brainstormsessie (Baarda e.a., 2005).

De focusgroep vond plaats op 7 juli 2016 en werd bijgewoond door tweeëntwintig personen: 17 buurtbewoners, één gebiedsnetwerker, één opbouwwerker, één initiatiefnemer van een buurtorganisatie, de voorzitter van de wijkcoöperatie en één werknemer van de organisatie die het park onderhoud. De focusgroep duurde in totaal 2,5 uur, inclusief diner en theoretische introductie. Vervolgens zijn centrale discussies gevoerd, gevolgd door het werken in drie groepen die zich allen over een ander onderwerp bogen. In dit tweede deel is de focusgroep ingericht als brainstormsessie. Groep één praatte over het stimuleren van spontane ontmoetingen in het park, groep twee over georganiseerde ontmoetingen en groep drie bekeek hoe een parkbezoek verlengd kan worden. Bij elke groep zorgde een groepsleider er voor dat de juiste onderdelen behandeld werden en de discussies zich toespitste op het onderwerp. Als laatste hebben de groepen hun ideeën centraal aan elkaar gepresenteerd en was er de mogelijkheid om op andere groepen te reageren. De uitkomsten van de focusgroep zijn teruggekoppeld aan de deelnemers en andere bewoners van Tussendijken door middel van de digitale parkniewsbrief en posters op de informatieborden in Park 1943 (bijlage 6).

4.2.2. betrouwbaarheid en geldigheid

Wat zeggen de resultaten van de toegepaste methode? De conclusies die getrokken worden aan de hand van de observaties, interviews en focusgroep zijn alleen betrouwbaar voor deze onderzoeksgroep, locaties en omstandigheden. Hoewel de groep geïnterviewden in veel opzichten een goede afspiegeling van de bevolkingsgroep van Tussendijken is, kunnen de conclusies niet gegeneraliseerd worden. Daarnaast kan er getwijfeld worden aan de betrouwbaarheid van de informatie uit interviews. Het kan voorkomen dat geïnterviewden sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven in plaats van hun eigen mening. Door observaties te doen is getracht dit probleem op het gebied van parkbezoeken te onderscheppen. Ook is hier op ingespeeld door de interviews af te nemen op een rustige plaats waar de geïnterviewden zich prettig voelden, zonder toehoorders. Daarnaast is er zoveel mogelijk geprobeerd een suggestieve vraagstelling te voorkomen, zodat de antwoorden van de geïnterviewden niet beïnvloed werden.

Daarnaast is het belangrijk om in gedachten te houden dat de mensen bereid waren tot het geven van een interview, waarschijnlijk ook meer bereid zijn tot het hebben of maken van contacten met buurtbewoners. De verzamelde informatie met betrekking tot buurtcontacten kunnen daardoor positiever. Ook zijn er relatief weinig mannen onder de geïnterviewden, wat de informatie ook kan beïnvloeden.

Bij de focusgroep bestaat het risico dat deelnemers zich geremd voelen hun mening te geven, doordat er in groepsverband wordt gepraat. Ook kunnen de antwoorden van de deelnemers elkaar beïnvloeden, waardoor zij andere antwoorden geven dan dat zij in een individueel gesprek zouden doen (Baarda, e.a., 2005). Dit is zoveel mogelijk voorkomen door een open sfeer te creëren en tijdens de introductie te benadrukken dat elke mening juist is en de deelnemers te vragen respect te hebben voor elkaars mening en antwoorden. Ook is er in kleine groepjes gewerkt waarbij elk groepje begeleid wordt door een professional die er zorg voor draagt dat alle leden van de groep aan het woord komen.

4.3. Werving van onderzoeksgroep

Interviews

Dit onderzoek richt zich op de sociale cohesie binnen de buurt Tussendijken. Om een goed beeld te krijgen van de situatie is getracht een zo breed mogelijke afspiegeling van de bevolkingsgroep van Tussendijken te interviewen. Het is echter niet mogelijk om in een gelimiteerd aantal interviews alle bevolkingsgroepen uit de buurt een stem te geven. Daarom is getracht de bevolkingskenmerken van de buurt in grote lijnen aan te houden. Hierbij wordt gelet op persoonskenmerken zoals etniciteit, leeftijd en het hebben van kinderen. Het interview richt zich op volwassen buurtbewoners (personen van 18 jaar en ouder) die in de buurt Tussendijken wonen.

De geïnterviewden zijn op een aantal manieren geworven. De onderzoekster heeft buurtbewoners op straat of op openbare plekken in de buurt aangesproken met het verzoek om deel te nemen aan een interview. Op deze manier zijn in totaal zes geïnterviewden geworven. Ook is er geworven via ouderkamers van twee scholen in de buurt, met ook zes interviews tot gevolg. Daarnaast zijn negen geïnterviewden geworven via het buurtcentrum of organisaties in de buurt (Pier 80, Peoples Power en De Buitenboel) waar bewoners binnen

kunnen lopen voor vragen, gezelschap of het deelnemen aan een activiteit. Tot slot zijn er twee geïnterviewden geworven door willekeurig bij huizen in de buurt aan te bellen met een verzoek tot interview. Dit is gedaan om te voorkomen dat alleen actieve bewoners werden benaderd en zo ook de mening van (deels) geïsoleerde bewoners is meegenomen. In de meeste gevallen is het interview direct afgenomen, in zes gevallen is er een afspraak gemaakt om het interview op een ander tijdstip af te nemen. Niet elk benaderd persoon was bereid tot het geven van een interview. De voornaamste redenen hiervoor waren geen interesse, vaak werd er geen duidelijk reden gegeven.

Naam	Geslacht	Leeftijd (jaar)	Etniciteit	Huishoud-Samenstel.	Woontduur (jaar)	Huur/koop woning	Arbeidsmarkt positie
Bep	Vrouw	68	Nederlands	2 volwas.	25	Huur	Pensioen
Willem	Man	81	Nederlands	1 volwas.	40	Huur	Pensioen
Nel	Vrouw	67	Nederlands	1 volwas.	35	Huur	Pensioen
Judith	Vrouw	37	Nederlands	2 volwas. 2 kinderen	15	Koop	Werkend
Robin	Man	28	Nederlands	2 volwas.	1	Koop	Werkend
Bayhan	Vrouw	42	Turks	2 volwas. 1 kind	23	Huur	pensioen
Dondu	Vrouw	34	Turks	2 volwas. 2 kinderen	35	Koop	Werkend
Kerem	Man	35	Turks	2 volwas.	17	Huur	Werkloos
Sevim	Vrouw	42	Turks	2 volwas. 3 kinderen	13	Koop	Werkloos
Ismael	Man	27	Turks	3 volwas.	0,7	Huur	Werkloos
Gregory	Man	48	Surinaams	1 volwas.	23	Huur	werkloos
Michael	Man	55	Surinaams	1 volwas.	2	Huur	werkloos
Auxilia	Vrouw	50	Kaap-Verdisch	1 volwas.	32	Huur	werkloos
Linda	Vrouw	42	Kaap-verdisch	1 volwas 4 kinderen	30	Huur	werkloos
Rose-Helen	Vrouw	64	Surinaams/ Antilliaans	1 volwas.	11	Huur	werkloos
Eddy	Man	36	Surinaams/ Antilliaans	1 volwas.	5	Huur	werkloos
Naima	Vrouw	45	Marok-kaans	1 volwas.	33	Huur	werkloos
Drissia	Vrouw	51	Marok-kaans	2 volwas.	3,5	Huur	werkloos
Marukh	Vrouw	31	Pakistaans	2 volwas. 3 kinderen	7	Koop	Eigen bedrijf
Sandy	Vrouw	37	Hindoe-staans	1 volwas. 4 kinderen	0,8	Huur	Werkloos
Lidwina	Vrouw	71	Antilliaans	1 volwas.	16	Huur	Pensioen
Metha	Vrouw	35	Nederland/ Kaapverd.	1 volwas. 1 kind	3	Huur	werkloos
Anabel	Vrouw	50	Spaans	1 volwas.	1	Huur	werkloos

Tabel 3. Overzicht van de geïnterviewden en bijbehorende persoonskenmerken.

In een aantal gevallen sprake de buurtbewoner geen Nederlands of was deze persoon niet zeker genoeg over zijn of haar Nederlands om een interview te durven geven. Ook waren een paar aangesproken personen niet woonachtig in Tussendijken, maar kwamen zij voor de voorzieningen, zoals de markt, naar Tussendijken. De non-response is naar schatting 60%.

In tabel 3 is een overzicht gegeven van de geïnterviewden. Om privacy redenen zijn een aantal namen op verzoek van de betreffende personen gefingeerd.

Wanneer er gekeken wordt naar persoonskenmerken valt op dat de onderzoeksgroep in veel opzichten overeenkomt met de bevolkingscijfers van Tussendijken. Zo heeft, overeenkomstig met Tussendijken als geheel, één derde van de geïnterviewden thuiswonende kinderen, is ongeveer twintig procent autochtoon en woont het overgrote deel in een huurwoning.

Ook worden de grootste etnische groepen in de buurt, Turks, Marokkaans en Surinaams, vertegenwoordigd en zijn er een aantal geïnterviewden van overige Westerse en niet-Westerse afkomst. In leeftijd zijn de geïnterviewden zeer gevarieerd, alleen de jongste groep volwassenen (18 tot 25 jaar) is niet vertegenwoordigd. Doordat mannen duidelijk minder bereid waren tot deelname aan een interview dan vrouwen, is de man-vrouw verhouding sterk uit balans.

Focusgroep

De leden van de focusgroep zijn geworven via posters en flyers (bijlage 4) die zijn verspreid via buurthuizen, informatieborden bij appartementencomplexen, de facebookpagina en nieuwsbrief van Park 1943, de informatieborden in Park 1943 en via de geïnterviewden. De geïnteresseerden dienden zich aan te melden per mail of telefoon. Daarnaast zijn professionals van de buurt persoonlijk uitgenodigd per mail, telefoon en facebookevenement.

4.4. Analyse proces

Observaties

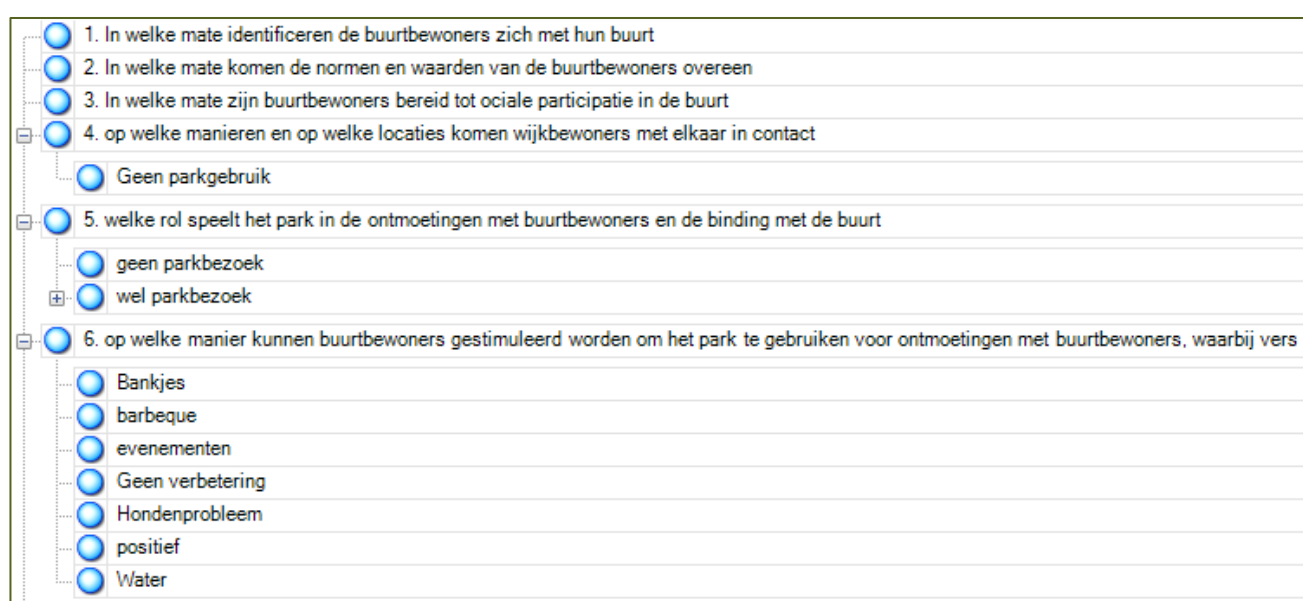
De observaties zijn vanuit de observatieschema's geanalyseerd (bijlage 1). Dit is gedaan door de verschillende observaties die hetzelfde scoorden per categorie op te tellen. Hierbij is onderscheid gemaakt in de groepsgrootte van parkbezoekers, hun activiteit en het al dan niet contact maken met andere parkbezoekers. Wanneer er contact gemaakt is, is dit onderverdeeld in 'groeten' en 'praten.' Bij het analyseren zijn de observaties per activiteit geteld en gekeken naar het contact dat er opgebouwd wordt per passanten en verblijvers.

Interviews

Het onderzoeksproces is iteratief, wat wil zeggen dat het proces van literatuur studie, data verzameling en analyse elkaar afwisselen. Kort nadat de interviews zijn afgenomen zijn zij getranscribeerd en zo mogelijk gecodeerd. Hierdoor ontstonden gaandeweg de grote lijnen van de resultaten, waardoor in latere interviews op bepaalde onderwerpen dieper is ingegaan (parkgebruik) en zijn andere onderwerpen, waar het punt van verzadiging eerder was bereikt korter behandeld of overgeslagen (huidige stand van sociale cohesie). Wanneer bij de data verzameling aspecten naar boven kwamen die niet in de literatuurstudie zijn

behandeld, is hier nieuwe literatuur voor gezocht. De transcripten van de interviews zijn bijgevoegd in bijlage 3.

De codering is gedaan aan de hand van Nvivo 10.0. Voorafgaand is met behulp van de deelvragen en topiclijst een verdeling gemaakt in thema's. Tijdens het coderen zijn sub-thema's toegevoegd aan de hand van de gegeven antwoorden. Dit heeft geresulteerd in de woordboom van figuur 10. Vervolgens zijn de resultaten per thema opnieuw geanalyseerd. Hierbij zijn het aantal geïnterviewden met overeenkomstige antwoorden opgeteld en gekwantificeerd zodat er een duidelijk overzicht ontstond van de gegeven antwoorden. De citaten die de belangrijkste of meest gegeven antwoorden ondersteunden zijn hierbij opgeslagen. Ondertussen is, zo mogelijk, deze informatie met de data uit de observaties en focusgroep vergeleken. Vervolgens is aan de hand van deze informatie het analyse hoofdstuk geschreven.

Figuur 10. Woordboom van gebruikte thema's bij het coderen.

Focusgroep

Niet alle leden van de focusgroep stemden in om de gesprekken op te nemen. Daarom is de focusgroep niet letterlijk uitgewerkt, maar is er een samenvatting van gegeven. De eindpresentaties van de verschillende groepen zijn wel opgenomen en letterlijk uitgewerkt (bijlage 5). Vervolgens zijn de uitkomsten uit de discussie en groepsopdrachten opgesomd en vergeleken met de resultaten uit de interviews. De concrete resultaten van de groepsopdracht zijn in een poster overzichtelijk weergegeven (bijlage 6).

5. Sociale cohesie in Tussendijken

In dit hoofdstuk wordt de informatie over Tussendijken, afkomstig uit de interviews, op het gebied van sociale cohesie uiteengezet en vergeleken met de uitkomsten uit de theorie.

5.1. Tevredenheid over de buurt

De meeste geïnterviewden zijn tevreden over Tussendijken als woonbuurt. Zij wonen er met plezier. Vooral de vele voorzieningen die de buurt kent dragen hieraan bij. Het grote aanbod aan supermarkten, groenteboeren, slagers, bakkers en andere winkels wordt erg gewaardeerd. Ook kent de buurt een aantal basisscholen, een bibliotheek, buurtcentrum en meerdere buurthuizen. Voor het dagelijks leven hoeven de bewoners de buurt niet te verlaten.

De bevolking van Tussendijken bestaat uit een verscheidenheid aan etniciteiten. Dit geeft de buurt een multicultureel karakter waar de inwoners zich bewust van zijn. Een aantal van de geïnterviewden geeft aan dat de tevredenheid over de buurt hier voor een groot deel uit voort komt. De verschillende culturen zorgen voor levendigheid, zowel op straat als in het aanbod aan winkels. Deze diversiteit wordt over het algemeen als een positief aspect van de buurt gezien:

Kleurrijke mensen, dat zorgt echt voor de gezelligheid. Wij zijn een kosmopolitische wijk. Dat is gewoon... dat is de rijkdom van Delfshaven.- Anabel (v), 50 jaar, Spaans, woonduur: 8 maanden

De geïnterviewden met een niet-Nederlandse achtergrond zijn om nog een andere reden blij met deze verschillende winkels: hierdoor kunnen zij in hun eigen buurt de vertrouwde producten, afkomstig uit hun eigen etnische achtergrond aanschaffen. Dat wordt als een voordeel van deze buurt gezien.

Hoewel elke geïnterviewde wel een verbeterpunt van de buurt kan opnoemen, zeggen slechts een paar echt ontevreden te zijn over de buurt. Deze ontevredenheid heeft vooral met de hoge criminaliteit in de buurt te maken. Dit bevestigt de uitkomsten van het onderzoek van Gemeente Rotterdam (2016) waaruit bleek dat inwoners van Tussendijken zich beduidend minder veilig voelen dan inwoners van andere buurten. Het onveiligheidsgevoel belemmert om 's avonds nog de deur uit te gaan en om kinderen overdag zonder toezicht buiten te laten spelen. De ontevredenheid van deze geïnterviewden uit zich dan ook in de wens om naar een andere buurt te verhuizen. De andere geïnterviewden hebben geen wens om naar een andere buurt te verhuizen. Hoewel dit een positief gegeven is, kan dit ook misleidend zijn. De tevredenheid kan hier namelijk ook relatief zijn. Er zijn bijvoorbeeld niet voldoende (financiële) middelen om te verhuizen, of zij gaan in een andere buurt op andere aspecten achteruit. Daardoor zijn zij in Tussendijken relatief tevreden en hebben zij, gezien de omstandigheden, geen verhuiscens:

Maar ik zou er niet voor weglopen hoor, dat niet, want ten eerste waar moet je heen, ten tweede het kost alleen maar meer geld want alles is duurder geworden. En daarbij ik heb een hartstikke lekker huis, ik heb een benedenhuis met een tuin dus wat wil je nog meer. Ik doe

de deur dicht en als ik de burens niet meer wil zien dan zie ik ze niet. - Bep (v), 68 jaar,
Nederlands, woonduur: 25 jaar

Dit financiële aspect hangt vaak ook samen met de motivatie om in Tussendijken te gaan wonen. Het merendeel van de geïnterviewden huurt een woning van de woningstichting. Hierbij is het woningaanbod beperkt en wordt een aangeboden woning snel aangenomen. Ook bij de geïnterviewden met een koopwoning kan het financiële plaatje een motivatie zijn om in Tussendijken een woning te kopen. De koopwoningen zijn vaak onlangs gerenoveerd en relatief goedkoop. Alle geïnterviewden die in een koopwoning wonen, woonden voor de aankoop al in Tussendijken of in één van de omliggende buurten in Delfshaven, of hebben familie in de buurt wonen waarvoor zij naar Tussendijken zijn verhuisd. Zij waren voor de aankoop dus bekend met de buurt en kozen er bewust voor om er een huis te kopen, al dan niet extra gemotiveerd door het financiële plaatje.

De huizen zijn hier niet zo duur, dat was natuurlijk ooit een eerste keuze. - Judith (v), 37 jaar,
Nederlands, woonduur: 15 jaar, koopwoning

Iedereen vindt dit wel een leuke buurt. Je kan wel makkelijk overal gaan, dat is een groot voordeel, maar aan de andere kant zeggen we, ja we hebben wel kinderen maar dit is helemaal geen veilige buurt. Als je heel veel jongens op straat ziet, dan krijgen ze wel een slecht voorbeeld. Daardoor zeggen we wel; we moeten weg. Maar door de inkomsten kan dat niet. - Sevim (v), 42 jaar, Turks, woonduur: 13 jaar, koopwoning

Er is geen duidelijk verschil te merken in tevredenheid over de buurt tussen werklozen, werkenden en gepensioneerden. Pannecoucke & De Decker (2015) concludeerden dat werklozen het minst tevreden zijn over hun woonbuurt en gepensioneerden het meest. Onder de geïnterviewden zijn er echter in alle drie de categorieën mensen erg tevreden, maar anderen ook ontevreden.

5.1.1. Overlast

Over het algemeen zeggen de geïnterviewden dus tevreden te zijn over Tussendijken. Een paar zeggen dan ook geen enkele vorm van overlast te ervaren in de buurt. Hoe de geïnterviewden graag zouden zien dat mensen zich in het openbaar gedragen is duidelijk: respect hebben voor elkaar en je netjes gedragen. Niet alle buurtbewoners houden zich hieraan, wat zorgt voor frustratie en overlast. Het meest genoemde punt van irritatie is de rommel op straat. Dit wordt veroorzaakt door mensen die hun rommel naast zich neergooien, de vuilnis niet naar de vuilnisbakken brengen of het er naast zetten en oud brood op straat, in perkjes of in het park leggen. Daarnaast storen de geïnterviewden zich ook aan asociaal gedrag van hun medebewoners. Dit komt tot uiting in groepjes hangjongeren, geluidsoverlast van motoren tijdens de nacht en personen die een grote mond geven op straat. Vooral ouders met (jonge) kinderen vinden dit gedrag erg storend, omdat zij hierdoor het gevoel hebben dat hun kinderen niet veilig zijn op straat en het verkeerde voorbeeld krijgen. Duidelijk is dat verschillende mensen verschillende ideeën over 'geaccepteerd gedrag' hebben, zo ook onder de geïnterviewden: sommigen vinden schelden op straat bijvoorbeeld absoluut overlast gevend, terwijl een ander vindt dat dat moet kunnen:

Het kan best dat iemand 'fuck you' schreeuwt, dat gebeurt. Ook kinderen doen dat, het is Rotterdam he, een ruige stad. Die dingen horen er gewoon een beetje bij. Een beetje stoer. - Eddy (m), 36 jaar, Surinaams, woonduur: 5 jaar

De sociale wetten worden dus regelmatig overschreden in Tussendijken. Dit komt mede doordat er onder de inwoners niet altijd eenduidigheid is wat betreft deze ongeschreven wetten. Hierdoor irriteren bewoners elkaar, zonder dat zij het zelf door hebben.

De geïnterviewden storen zich dus regelmatig aan het gedrag van hun medebewoners. Maar bijna de helft van hen spreekt medebewoners niet aan als zij storend gedrag vertonen. Dit komt voort uit angst om een grote mond terug te krijgen, zeker als het om groepjes gaat zoals bij hangjongeren. Ook hebben de geïnterviewden het idee dat het aanspreken op dit gedrag zinloos is en niet zorgt voor gedragsverandering.

5.2. Contacten in de buurt

5.2.1. Oppervlakkige en diepere contacten

Op het eerste gezicht lijken de inwoners van Tussendijken veel onderling contact te hebben. Sommigen alleen met burens in de straat, anderen hebben contacten met mensen uit de gehele, of andere delen van de buurt. Hierbij blijkt dat er een groot verschil is tussen het aanwezig zijn van de diverse vormen van contact. Op straat is er over het algemeen goed contact doordat de bewoners elkaar groeten met een knikje, 'goede morgen' of 'hallo.' Dit wordt als beleefd en normaal beschouwd, iets wat je hoort te doen:

Als er iemand zit dan groeten ze goeie morgen. Soms willen de mensen niet groeten dus dan zeg ik wel goeie morgen. Als iemand geen antwoord geeft dan pech gehad, ik heb wel goeie morgen gezegd. - Lidwina (v), 71 jaar, Antilliaans, woonduur: 16 jaar

Soms volgt er een praatje over het weer, of andere algemene zaken. Dit geeft de bewoners het gevoel dat zij veel contacten hebben in de buurt, ook buiten de eigen straat. Echter is een diepere vorm van contact veel minder vanzelfsprekend. Privé zaken worden niet of nauwelijks besproken en het contact blijft buitenshuis, tenzij de buurtbewoners ook op een andere manier in relatie staan met elkaar, bijvoorbeeld wanneer zij familie zijn. Met een enkeling wordt er een sterkere band opgebouwd waardoor men ook bij elkaar over de vloer komt en bijvoorbeeld op elkaars verjaardagen wordt uitgenodigd. De redenen van dit contact buiten de deur verschillen. Sommige geïnterviewden houden de buurtbewoners en hun privé leven graag gescheiden. Voor anderen is het een beleefdheidsvorm, zij willen de ander niet tot last zijn:

Niet iedereen heeft het zomaar goed. Bijvoorbeeld als je bij mij thuis gaat komen, je bent welkom. Dan wil ik je graag iets aanbieden, koffie, thee, frisdrank maakt niet uit, iets te eten ook. Omdat misschien dat door mijn eigen cultuur komt, dan denk ik ook ik zie ook mensen die hebben het niet goed, ze hebben geen goed inkomen. Ze moeten alles betalen, ze hebben veel lasten. Die mensen, als ik bij hun thuis even langs ga komen, misschien het kopje koffie die hij mij aan gaat bieden gaat hun misschien duur kosten. Dan liever, ik ben toch hier [op het plein] dan ga ik je hier groeten, even babbeltje. - Kerem (m), 35 jaar, Turks, woonduur: 17 jaar

jaar

In tegenstelling tot de theorie van Blokker-Potters (1998) blijkt een langere woontijd in de buurt geen garantie te zijn voor meer buurtcontacten. Zo zijn er geïnterviewden die al veertig jaar in Tussendijken wonen en nauwelijks buurtcontacten hebben opgebouwd en geïnterviewden die er nog maar een paar jaar wonen en veel contacten hebben opgedaan. Dit verschil wordt veroorzaakt door de houding van de buurtbewoner. Wanneer iemand actief op zoek gaat naar contact wordt dit, in ieder geval in oppervlakkige vorm, gevonden. Een goed voorbeeld van de invloed van deze houding is een geïnterviewde die al ruim dertig jaar in de buurt woont. De eerste vijftig jaar was Tussendijken voor haar alleen een plek waar haar huis stond. Zij leefde een druk leven en participeerde, op contacten met haar directe buren na, niet in de buurt. Een aantal jaar geleden is deze houding tegenover de buurt door omstandigheden omgeslagen, zij ging op zoek naar activiteiten en contacten in de buurt en vond deze op veel plekken. Deze contacten zorgen niet alleen voor gezelschap maar dragen ook bij in praktische zin:

Ik heb nu pas mijn buurt leren kennen sinds mijn ontslag. Er zijn veel dingen dat ik niet wist, ik heb heel veel geleerd, maar er is nog heel veel om te leren dat ik niet wist. (...) Het was alleen maar mijn werk, huis, boodschappen doen. Nu hoor ik zoveel waar je moet zijn voor dit, waar je moet zijn voor dat. Zoveel plekken waar je dingen kan vragen. Ik wist dit niet, denk ik woon al zo lang in deze buurt. - Auxilia (v), 50 jaar, Kaapverdisch, woontijd: 32 jaar

5.2.2. Locaties van contact

Eerder is al genoemd dat het meeste contact tussen buurtbewoners buitenshuis plaatsvindt, op openbare plekken in de buurt. Dit bevestigt de theorie van Jókövi (2000) en Amin (2002) over de functie van ontmoetingsplekken in de openbare ruimte. De markt is de meest genoemde locatie waar contact gemaakt wordt met buurtbewoners. Een bezoek aan de markt is voor veel bewoners vaste routine, zij bezoeken de markt dan ook wekelijks of zelfs twee keer per week. Daarom worden er vaak veel dezelfde mensen gezien en komen zij ook veel (goede) bekenden tegen. Een bezoek aan de markt heeft daarom niet alleen een praktische functie, namelijk boodschappen doen, maar ook een sociale functie. Ook wanneer er geen boodschappen nodig zijn gaan zij toch naar de markt om rond te lopen, mensen te zien en iets te eten:

De markt elke donderdag, ga ik straks ook weer naartoe. Dat is wel een hele belangrijke plek. Daar kom ik ook voor de boodschappjes maar ook voor de gezelligheid. Lekker een kibbelingetje eten. Er is wel een hele grote groep die daar komt dus je komt ze niet altijd allemaal tegen, maar ik zie wel vaak vriendinnetjes daar lopen. - Marukh (v), 31 jaar, Pakistaans, woontijd: 7 jaar

Als ik naar de markt ga loop ik hele middag 'hallo, dag, hallo.' Als iemand met mij loopt, mijn dochter bijvoorbeeld zegt ze nou even lopen mam. - Naima (v), 49 jaar, Marokkaans, woontijd: 33 jaar

Sommigen gaan alleen naar de markt en ontmoeten daar bekenden. Anderen gaan gezamenlijk met bijvoorbeeld de buurvrouwen naar de markt. Op deze laatste manier wordt de markt een georganiseerde activiteit wat voor wekelijks contact zorgt tussen de buren. Door het vaak bezoeken van de markt worden nieuwe gezichten gezien en na een aantal keer ook herkend. Hiermee wordt het belang van de openbare ruimte bevestigd zoals Blokland (2008b) die beschrijft. Volgens haar dragen het herhaaldelijk tegenkomen van

dezelfde personen bij aan het vormen van de publieke familiariteit. Nieuwe ontmoetingen vinden daarentegen vooral plaats door een wederzijdse bekende. Door met bekenden te spreken, of samen met bekenden naar de markt te gaan, komen zij eenvoudig in contact met nieuwe personen die deze bekenden kennen:

Jahoor, via mijn buurvrouw bijvoorbeeld, dan zegt ze kijk eens dat is een nichtje van me of een kennis. Dan vragen ze ons daar thuis en dan gaan we koffie drinken. - Dondu (v), 34 jaar, Turks, woonduur: 34 jaar

Daarnaast ontmoeten buurtbewoners elkaar ook bij buurthuis Pier 80, waar onder andere de bibliotheek een onderdeel van is. De bibliotheek draagt bij aan buurtcontacten doordat zij bijvoorbeeld knutselmiddagen voor kinderen organiseren. De moeders die met hun kinderen mee komen, gaan dan aan een andere tafel koffiedrinken. Dit is echter op minder frequente basis dan de marktbezoeken. Daarnaast heeft het buurthuis van Pier 80 een belangrijke ontmoetingsfunctie in de buurt. Veel buurtbewoners komen hier wekelijks of meer wekelijks bij elkaar om te praten, te kaarten of koffie te drinken. Hier ontmoeten zij hun vaste groep, maar zien zij ook andere bewoners. Dit betreft echter een vaste groep bewoners, voornamelijk mannen, die hier wekelijks of meer wekelijks komen om anderen te ontmoeten. Ook heeft dit centrum een verzorgende functie. Bewoners kunnen bij de Vraagwijzer terecht met allerlei soorten vragen en ook de welzijnsorganisatie is hier gevestigd. Dit zorgt ervoor dat veel bewoners (incidenteel) naar Pier 80 komen. Ook werken een paar geïnterviewden als vrijwilliger in het buurthuis van Pier 80. Op deze manier leren zij ook veel vaste bezoekers kennen.

Bijna alle geïnterviewden doen regelmatig boodschappen aan de Schiedamseweg, een winkelstraat aan de rand van Tussendijken. Tijdens het winkelen is er minder contact met andere buurtbewoners dan bij bijvoorbeeld de markt en het buurthuis. Mensen groeten elkaar en als de geïnterviewden een bekende tegen komen maken zij een praatje, maar er worden tijdens het winkelen zelden nieuwe contacten op gedaan.

Daarnaast zijn er naast Pier 80 nog een aantal instanties in de buurt actief die als doelstelling hebben om mensen met elkaar in contact te brengen. Tijdens bezoeken op meerdere dagen en tijdstippen aan deze instanties is gebleken dat de bezoekers van deze instanties ook daadwerkelijk contact hebben met elkaar, over het dagelijks leven praten, samen deelnemen aan activiteiten van de instanties en elkaar hulp bieden waar zij kunnen. Wel zijn er relatief weinig buurtbewoners die deze instanties weten te vinden of hier gebruik van maken. Ook wordt er bij sommige groepen in een niet-Nederlandse taal gesproken, waardoor nieuwe mensen afgeschrikt kunnen worden.

Op de openbare plaatsen in de buurt wordt dus, zoals Fainstein (2005) ook stelt, veel contact gemaakt door de geïnterviewden. Doorgaans bestaat dit contact op straat en in de winkelstraat vooral uit vluchtig contact met bekenden, zoals groeten en korte praatjes maken. Op de plaatsen waar mensen langer verblijven, zoals de markt, het buurthuis en de georganiseerde ontmoetingsplekken ontstaan er gesprekken en ontmoeten de geïnterviewden ook nieuwe mensen. De stelling van Amin (2002) dat fysieke nabijheid van personen niet genoeg is om sociale cohesie op te bouwen, komt in Tussendijken dus goed naar voren. Voor het opdoen van nieuwe contacten of contacten die verder gaan dan

groeten zijn is het belangrijk dat mensen langere tijd op plekken samenkomen waarbij zij een gezamenlijk doel of activiteit hebben.

Een aantal plekken in de buurt hebben dus een grote sociale functie, zoals de markt en het buurthuis. Toch brengt dit niet alleen maar voordelen. De vaste groep bezoekers van deze plekken zorgen ook voor uitsluiting van bepaalde bewoners. De ruimtelijke uitsluiting door eigen opvattingen, zoals beschreven is door Madanipour (2011) als *mental space*. is hier dus van toepassing. Een paar geïnterviewden voelen zich geen onderdeel van de vaste groepen mensen die bepaalde locaties in de buurt bezoeken, en komen om die reden niet op deze plaatsen. Een aantal autochtone geïnterviewden bezoekt bijvoorbeeld de markt of het buurthuis niet (meer) omdat daar volgens hen enkel allochtone bezoekers komen. Hetzelfde geldt voor Pier 80. Daarnaast geven vrouwelijke geïnterviewden aan dat in het buurtcentrum bijna alleen maar mannen zitten, dit is voor een aantal geïnterviewde vrouwen een reden om het buurthuis niet te bezoeken voor haar sociale kant.

Nee, koffie kan ik thuis ook drinken. En dat [buurtcentrum Pier 80] zit ook vol met buitenlandse mensen, merendeels mannen. Dat hoeft van mij allemaal niet. - Bep (v), 68 jaar, Nederlands, woontduur: 25 jaar.

Daarnaast zijn er bewoners die zichzelf vrijwillig uitsluiten van plekken in de buurt. Deze bewoners hebben een sociaal netwerk buiten de buurt, waardoor zij geen behoefte voelen om in de buurt deel te nemen aan activiteiten of gebruik te maken van de voorzieningen. Bovendien zijn zij minder vaak in de buurt aanwezig omdat zij recreëren in andere delen van de stad.

5.2.3. Interetnisch contact

Tijdens de vluchtige contacten op straat wordt er door de geïnterviewden geen onderscheid gemaakt in etniciteit, elke passant wordt in principe begroet. De grote meerderheid van de geïnterviewden is dan ook tevreden over de bevolkingssamenstelling. De verschillende culturen wonen geografisch gemixt in de buurt, een straat kent vaak tal van etniciteiten. Binnen de straat zorgt dit daarom ook voor interetnisch contact. De bewoners (her)kennen elkaar, groeten elkaar en maken een praatje over gebeurtenissen in de straat of buurt. Soms worden de mensen verbonden door een pleintje of speeltoestel in de straat; wanneer de kinderen spelen zitten de moeders bij elkaar op de bankjes. Hierdoor ontstaat contact tussen de verschillende mensen uit de straat. Maar wanneer het gaat om diepere contacten zijn er wel degelijk subgroepen te onderscheiden, de buurtbewoners met een gedeelde cultuur zoeken elkaar op. In een groep met dezelfde achtergrond begrijpen mensen elkaar beter en speelt de taalbarrière geen rol. Bovendien delen zij een interesse over hun etniciteit:

Dat leeft parallel. We zien heel veel culturen maar iedereen leeft als een, hoe moet ik dat zeggen, kolonie. Bijvoorbeeld ik heb heel veel contacten met autochtonen maar als je zegt; met wie ga jij het meeste om of iets doen? Met de Turkse mensen. - Sevim (v), 42 jaar, Turks, woontduur: 13 jaar

Ik heb vooral contact met Surinaamse vrienden. Dan komt iedereen hier [Buurthuis Pier 80] naartoe om een beetje te kletsen over de situatie in Suriname. Elke week is er wat te bespreken over Suriname, dan is er weer een roofoverval gebeurd dan is er weer een fraude

gepleegd, dan is de beurs weer een beetje omhoog gegaan in Suriname. Van alles gebeurt er.

- Gregory (m), 48 jaar, Surinaams, woonduur: 23 jaar

Deze informatie doet vermoeden dat de interne cohesie, de cohesie binnen bepaalde groepen, sterker is dan de externe cohesie, de integratie tussen groepen (De Hart, 2002). De externe cohesie komt vooral tot uiting in oppervlakkig contact, terwijl de interne cohesie zorgt voor diepere contacten.

De verschillende etnische groepen zijn in het openbaar goed zichtbaar. Geïnterviewden noemen vaak dat zij de buurtbewoners per etniciteit bij elkaar zien zitten in bijvoorbeeld het wijkbureau of tijdens evenementen in het park. Toch lijkt het merendeel van de geïnterviewden zich hier niet aan te storen:

Dat is zo, die Marokkanen gaan thee drinken, die Turken gaan thee drinken. Daar zijn geen Surinamers bij, dat zijn de turken en Marokkanen alleen. En waar Surinamers zijn daar zijn Surinamers. Zo is het wel, dat kan niet anders. Ze trekken toch naar mekaar. Maar dat is niet storend, voor mij niet. Ik weet niet voor die anderen maar voor mij niet. Dat hoort gewoon zo. Ze trekken naar mekaar, ze kennen mekaar en ze begrijpen mekaar. - Rose-Helen (v), 64 jaar, Surinaams-Kaapverdisch, woonduur: 11 jaar

Opvallend hierbij is dat veel geïnterviewden aangeven dat er in de buurt parallelle samenlevingen aanwezig zijn, gebaseerd op etniciteit, maar dat een aantal van deze geïnterviewden zelf wel contacten hebben met mensen van andere etniciteiten, waaronder ook diepere contacten. Mogelijke verklaringen hiervoor kunnen worden gevonden in de *supply side perspective* van Fischer e.a. (1977) wat ervoor zorgt dat het sociale netwerk van een persoon wordt beïnvloed door het (etnische) aanbod aan bewoners. Onder de geïnterviewden zijn een aantal bewoners met een etniciteit die weinig voorkomend is in de buurt. Daardoor hebben zij niet de mogelijkheid om alleen maar om te gaan met mensen uit hun eigen etniciteit, zij zijn dus automatisch aangewezen op buurtbewoners met andere etnische achtergronden. Daarnaast kan ook de bereidheid tot contact hier een rol bij spelen (Vervoort e.a. 2011). De geïnterviewden hebben zelf ingestemd met het afgeven van een interview met een voor hen onbekende onderzoekster. Hierdoor kan er van uit worden gegaan dat hun bereidheid tot contact hoger is dan die van andere buurtbewoners die bijvoorbeeld niet bereid waren een interview te geven. Deze hoge bereidheid kan er ook voor zorgen dat zij, meer dan andere buurtbewoners, open staan voor contacten met andere etniciteiten.

In Tussendijken zijn de koopwoningen geconcentreerd in een aantal straten aan de randen van de buurt. Het buurtcontact in deze 'koopstraten' lijkt te verschillen van de straten met huurwoningen. De geïnterviewden met een koopwoning hebben veel georganiseerd buurtcontact, bijvoorbeeld via een Facebook- of WhatsAppgroep of buurtvergadering. In deze straten worden vaak door de burens zelf veel activiteiten georganiseerd voor zowel de kinderen als de volwassenen. Hierdoor zijn de bewoners regelmatig met elkaar in contact, waardoor zij op andere, ongeorganiseerde, momenten elkaar ook sneller weten te vinden:

Ja we doen heel veel dingen samen met de burens, heel veel activiteiten. Veel mensen hebben kinderen, dan gaan we met de buurvrouwen iets leuks, iets kleins maken. Een klein marktje bijvoorbeeld en dan met het geld gaan we iets eten of drinken voor de kinderen. De mannen gaan dan voetballen. - Dondu (v), 34 jaar, Turks, woonduur: 34 jaar

Door de geografische scheiding van de koop- en huurwoningen blijft dit contact beperkt tot de bewoners van de koophuizen en zorgt dit voor meer samenhang binnen deze koopstraten in vergelijking met huurstraten. Dit is in lijn met het onderzoek van Pannecoucke & De Decker (2015) waaruit blijkt dat eigenaren van koopwoningen meer contact onderhouden met hun burens dan huurders. De meeste geïnterviewden met een koophuis hebben naast dit contact in de straat ook contact met bewoners uit andere straten, bijvoorbeeld via hun kinderen. Van der Land (2003) stelt echter dat het sociale netwerk van mensen met een hoger opleidings- en inkomensniveau minder op de buurt gericht is. Dit lijkt in strijd met de conclusies van Pannecoucke & De Decker (2015) maar deze uitkomsten kunnen ook naast elkaar bestaan wanneer mensen met een hoger opleidings- en inkomensniveau een groter sociaal netwerk hebben dan mensen met een lager opleidings- en inkomensniveau. Op die manier kunnen zij meer contacten hebben met buurtbewoners, maar is dit toch een lager aandeel van het totale sociale netwerk. Eén van de geïnterviewden met een koopwoning merkt dat veel buurtbewoners vaak van huis zijn omdat hun sociale netwerk zich meer buiten de wijk bevindt. Desondanks hebben zij goede onderlinge contacten in de straat.

Ook geven veel huiseigenaren aan dat er relatief veel autochtone mensen in hun straat wonen, meer dan de helft van hun directe burens zijn van Nederlandse afkomst. Eén geïnterviewde zegt zelfs het enige allochtone gezin in de straat te zijn, maar hierin het contact met anderen niks van te merken. Dit zou (een deel) van de grotere samenhang in de koopstraten kunnen verklaren. Onder andere Gans (1961), Brophy & Smith (1997) en Cummings e.a. (2002) stellen namelijk dat een homogene bevolkingssamenstelling het buurtcontact kan bevorderen. In de huurstraten wonen alle etniciteiten gemengd en is er, net zoals de bevolkingssamenstelling van de gehele buurt, geen dominante groep. Ook zou dit gegeven verklaard kunnen worden aan de hand van Letki (2008) die concludeerde dat sociale cohesie en interactie niet afhankelijk is van diversiteit maar van sociaaleconomische status. In buurten met een hoge sociaaleconomische status zijn meer interacties en staan mensen positiever tegenover elkaar.

De bewoners die al een paar decennia in de buurt wonen geven aan dat de inwonerssamenstelling van de buurt erg veranderd is. Veel autochtone mensen zijn de buurt of zelfs wijk uit verhuisd, daarvoor in de plaats zijn allochtone bewoners gekomen. Zowel de autochtonen als allochtonen die deze verandering benoemen zien dit als een negatieve verandering. De autochtonen benoemen de allochtone bevolking vaak in één woord met 'buitenlanders' en maken geen onderscheid in niet-Nederlandse etniciteit. Zij geven aan niks tegen deze allochtone mensen te hebben, maar hebben ook geen behoefte aan contact met deze groep. Hierbij is er sprake van sociale uitsluiting, weliswaar door de uitgeslotene zelf. Dit staat de opbouw van sociale cohesie in de weg (Peace, 2001). Wanneer zij een allochtoon persoon kennen vindt er wel contact plaats, maar het is een grotere drempel voor het opdoen van nieuwe contacten.

Er zijn heel weinig Hollanders over, dat vind ik jammer. Ik mis ze gewoon. Het is hun land, dus ik verwacht dat ze er bij zijn. Als zij er niet bij zijn dan is er wat, wat dat weet ik niet. Ze horen erbij, zij wonen hier. - Rose-Helen (v), 64 jaar, Surinaams-Antilliaans, woont: 11 jaar

Ook alleen maar buitenlandse mensen die daar zitten, ook allemaal met die sjaals en lange jurken dat hoeft van mij niet. Of het moet iemand uit de straat zijn die ik ken dan ga je er even bij zitten. Maar als ik ze niet ken niet, zullen hele aardige mensen zijn maar het trekt mij niet. - Bep (v), 68 jaar, Nederlands, woonduur: 25 jaar

6. Sociale cohesie door Park 1943

In dit hoofdstuk wordt de informatie over gebruik van Park 1943, verkregen uit de observaties, interviews en focusgroep uiteengezet en afgezet tegen de bestaande theorieën en eerdere onderzoeken uit het theoretische hoofdstuk.

Zoals in hoofdstuk 3.3 besproken is, kan Park 1943 in tweeën worden gedeeld (figuur 11). Het oostelijke deel van het park is het groene deel en bestaat uit gras, bloemenperkjes, het monument, het parkpodium en een aantal bankjes. Het westelijke deel van het park is ingericht op sporten en spelen. Hier bevinden zich de BoTu speeltuin, een verhard sportveld voor onder andere voetbal en basketbal en een open speelplaats met speeltoestellen. Ook hier staan een aantal bankjes en picknicktafels. In dit hoofdstuk is deze scheiding in het park bij een aantal aspecten van belang.

Figuur 11. Verdeling van Park 1943 in een groen deel en een sport- en speel deel. Bron: Eigen bewerking van www.maps.google.nl geraadpleegd: 17 januari 2016

6.1. Parkgebruik

De geïnterviewden zijn in het algemeen heel tevreden over Park 1943. Het grootste deel van hen maakt dan ook regelmatig gebruik van Park 1943 (tabel 1), wel geven zij aan dat hun parkbezoeken weersafhankelijk zijn. In de zomer gebruiken zij het park bijvoorbeeld frequenter dan in de winter. Ook bezoeken zij het park vaker en langer als het mooi weer is en de zon schijnt. Dit blijkt geen uitzondering van Park 1943 te zijn aangezien het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010) ook een groot verschil constateerde in het aantal parkbezoekers in de zomer en winter in zes andere Rotterdamse parken.

Uit de observaties blijkt dat het park gedurende de hele dag gebruikt wordt, door verschillende leeftijdsgroepen. Zo spelen de kinderen van naastgelegen Basisschool de Korf overdag tijdens de schoolpauze op het sport -en speelgedeelte van het park en komen moeders met jonge kinderen naar de BoTu speeltuin. 's Middags na schooltijd komen een aantal kinderen spelen in het park, zitten volwassenen op de bankjes en gebruiken veel mensen de paden in het park als route om naar de andere kant van de buurt te lopen. Tegen de avond sporten er af en toe jongeren op het verharde sportveld.

Uit de observaties blijkt dat het park het meest gebruikt wordt om te spelen en op de bankjes te zitten. Ook laten de observaties zien dat het park door veel bewoners als looproute wordt gebruikt naar een ander deel van de buurt. Het aandeel passanten onder de bezoekers is dan ook hoog. Bij de observaties in het voorjaar was bij het sport- en speeldeel bijna de helft van de bezoekers passant en in het groene deel waren alle bezoekers passanten. Bij de observaties in juli zijn er in verhouding meer verblijvers, maar blijft in het sport- en speeldeel nog steeds slechts de helft van de bezoekers langer in het park en in het groene deel is bijna twee op de drie bezoekers een passant. Hierbij is een

verschil tussen mannen en vrouwen. Onder de vrouwen zijn meer parkverblijvers, bijna de helft van de vrouwen verblijft in het park, tegenover ongeveer een kwart van de mannen. Wanneer de passanten en verblijvers bij elkaar worden opgeteld is het aantal mannen en vrouwen dat een park bezoekt gelijk. Deze cijfers uit de observaties kunnen een vertekend beeld geven doordat alleen de personen die op het moment van observeren het park inlopen zijn genoteerd (beschreven in paragraaf 4.2). De vrouwen verblijven vaker in het park en worden dus niet meegeteld als zij hier al zaten voordat de observaties begonnen. Wanneer men in het voorbijgaan een blik in het park werpt zijn er meer vrouwen dan mannen te zien.

Geen regelmatig parkgebruik	Bep (68, NL) Michael (55, SU)	Rose -Helen (64, An/SU) Willem (81, NL)	Robin* (28, NL) Kerem (35, Turks)
Regelmatig parkgebruik	Alleen groene deel	Alleen sport -en speel deel	Beide delen
	Gregory (48, SU) Nel (67, NL) Auxilia (50, Kaapverdie) Lidwina (71, Antil) Naima (49, Marok) Anabel (50, Spaans) Drissia (51, Marok)	Sandy (37, Hindoe) Judith* (37, NL) Sevim* (42, Turks)	Marukh* (31, Pakist) Bayhan (42, Turks) Eddy (36, Su/Antil) Ismael (27, Turks) Dondu *(35, Turks) Metha (35, Kaapverd.) Linda (42, Kaapverdie)

*Tabel 4. Overzicht van het parkgebruik van de geïnterviewden met leeftijd en etnische achtergrond. Geïnterviewden met een * hebben een koopwoning, de anderen hebben een huurwoning.*

De observaties wijzen uit dat het park door zowel allochtone als autochtone bewoners van alle leeftijden wordt bezocht, hoewel de allochtonen de grote meerderheid vormen. Minder dan één op de tien bezoekers is autochtoon. Dit is echter logisch gezien de etnische samenstelling van de buurt. Tabel 4 bevestigt dat geïnterviewden van alle leeftijden en achtergronden het park gebruiken. Er zijn relatief veel mensen van Nederlandse afkomst die geen gebruik maken van het park. Dit is wederom in strijd met eerdere onderzoeken (Centrum voor Onderzoek en Statistiek, 2010; Ho e.a., 2005 en De Boer, 2007) waarin gesteld wordt dat er onder de Westerse bevolking meer parkgebruikers zijn dan onder de niet-westerse bevolking. De uitkomsten uit de interviews kunnen verband houden met het feit dat deze geïnterviewden weinig contacten hebben in de buurt en vaak ook geen behoefte hebben aan meer buurtcontact. De geïnterviewden die het park niet gebruiken geven aan dat het park hun niet trekt of dat zij geen behoefte hebben om het park te bezoeken. Dit wil niet zeggen dat zij het niet belangrijk vinden dat het park er is. Eén geïnterviewde benadrukt erg van het park te genieten, zonder het te bezoeken. Vanuit haar woning kan zij in het park kijken, het draagt daardoor bij aan haar welzijn. Dit gevoel werd eerder beschreven door Ward Thompson e.a. (2004) die stelt dat het toegang hebben tot een vorm van natuur bijdraagt aan verbetering van de levenskwaliteit:

Niet overal zijn mooie parken, wat we hebben is niet overal. Ik ben blij dat we die hebben hier, dat we er van kunnen genieten. Het is een heel mooi park. (...) Als ik naar buiten kijk zie ik iedereen lopen, al die mensen en die kinderen. Dus het is een mooie blik om naar te kijken en dat is genoeg. - Rose-Helen (v), 64 jaar, Surinaams-Antilliaans, woonduur: 11 jaar

Eén geïnterviewde wist niet van het bestaan van het park af en is nog nooit aan deze kant van de buurt geweest.

Van de geïnterviewden zijn relatief weinig parkgebruikers onder de mannen (tabel 4), dit is in tegenstelling tot de conclusies van Oguz (2000), Loukaitou-Sideris & Sideris (2010) en Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010) die stellen dat onder de mannen meer parkgebruikers zijn en hun gemiddelde verblijfsduur langer is dan die van vrouwen.

Het hebben van een koop of huurwoning blijkt invloed te hebben op het parkgebruik. Onder de geïnterviewden met een koopwoning zijn relatief meer parkgebruikers, de enige geïnterviewde met een koopwoning die geen gebruik maakt van Park 1943, maakt wel gebruik van andere parken in de stad. Van de geïnterviewden met een huurwoning maakt ongeveer driekwart gebruik van Park 1943. Hier kan worden gerefereerd aan het argument van Oguz (2000) dat allochtonen vaak een lager inkomen hebben waardoor het park een logische optie is voor recreatie. In feite stelt hij hier dat de hoogte van een inkomen het parkbezoek beïnvloed, waardoor huurders het park meer zouden gebruiken dan kopers. Dit wordt door de geïnterviewden tegengesproken. De geïnterviewden die Park 1943 wel regelmatig gebruiken zijn in te delen in drie categorieën: geïnterviewden die alleen het groene deel van het park gebruiken, geïnterviewden die alleen het sport- en speel gedeelte gebruiken en geïnterviewden die het gehele park gebruiken.

Een belangrijke kanttekening bij deze laatste categorie is dat een aantal van deze geïnterviewden het groene deel alleen gebruikt wanneer er evenementen plaatsvinden. Op normale dagen zonder evenementen gebruiken zij alleen het sport -en speel gedeelte. Door het indelen van de categorieën is er een duidelijke scheiding te zien tussen het parkgebruik van de oudere geïnterviewden (49 jaar en ouder) en de jongere geïnterviewden (27 tot 42 jaar). De ouderen gebruiken alleen het groene deel van het park. De jongeren maken gebruik van het sport- en speel deel of van het gehele park (waarvan een aantal het groene deel alleen gebruikt wanneer er evenementen zijn). Dit wordt vaak veroorzaakt doordat deze jongere groep het park bezoekt met hun kinderen. In de observaties is deze scheiding minder sterk te zien. De ouderen blijken ook op bankjes te zitten bij het sport- en speel deel. Vooral wanneer er niemand op de bankjes in het groene deel zit lijken zij te kiezen voor de bankjes bij het sport- en speeldeel. Toch wordt ervan uit gegaan dat de geïnterviewden de plaatsen aanwijzen waar zij het vaakst zitten of bij voorkeur gaan zitten, waardoor er vaak sprake is van een natuurlijke scheiding van bezoekers in het park.

6.1.1. Activiteiten in het park

De meest genoemde motivaties waarvoor de geïnterviewden het park bezoeken zijn rust, gezelligheid en het spelen van hun kinderen. De begrippen rust en gezelligheid hebben echter voor verschillende geïnterviewden een verschillende betekenis. Waar sommigen 'rust' ervaren wanneer zij alleen of met vrienden in het park zitten en door niemand gestoord worden, vertellen anderen rust te vinden als zij op een bankje zitten, van het groen genieten en een praatje aanknopen met andere parkbezoeker, dit kunnen bekenden of onbekenden zijn. Het begrip 'gezelligheid' sluit hier bij aan. Een aantal geïnterviewden associeert een parkbezoek met gezelligheid omdat zij bewust met bekenden afspreken in het park om de middag door te brengen, anderen gaan naar het park om er ter plekke gezelligheid te vinden bij andere parkbezoekers. Vooral de jongere geïnterviewden spreken

af om met andere in het park te gaan zitten. De oudere geïnterviewden komen vaker naar het park om op een bankje te zitten.

Soms als ik benauwd ben thuis, ga ik zitten daar, lekker rustig. Soms neem ik koffie mee en koekies. Met een paar vriendinnen, gezellig samen, praten. - Drissia (v), 51 jaar, Marokkaans, woonduur: 3,5 jaar

Gewoon voor de zon, gewoon lekker uitrusten. En misschien kom ik nog iemand tegen dan kan ik even een babbeltje maken. - Anabel (v), 50 jaar, Spaans, woonduur: 8 maanden

Deze motivaties voor een parkbezoek, genoemd door de geïnterviewden, komen overeen met de activiteiten uit de onderzoeken van Rijpma & Roques (2000) en Van der Waal (2007), die stellen dat mensen parken bezoeken voor ontspanning en rust, lekker buiten zijn, samen zijn met bekenden en loskomen van de dagelijks bezigheden. In de top vijf redenen van parkbezoeken van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010) wordt hier nog de motivatie 'kinderen laten spelen' nog aan toegevoegd.

Ook worden veel geïnterviewden naar het park getrokken door de evenementen en activiteiten die er plaatsvinden. Vaak is er muziek bij aanwezig, de geïnterviewden horen dan dat er iets te doen is en gaan graag even kijken:

Afgelopen week was er volgens mij nog een feest. Dat hoor je hier natuurlijk heel erg, dan zit je en hoor je muziek en dan ga je kijken. Het is wel leuk als er vaak dingen worden georganiseerd want het is altijd gezellig vind ik. - Metha (v), 35 jaar, Kaapverdisch, woonduur: 3 jaar

Zoals in paragraaf 6.1. is beschreven, is er een fysieke scheiding in parkgebruik tussen de oudere en jongere geïnterviewden. Deze scheiding wordt veroorzaakt door het verschil in activiteiten die de groepen ondernemen. De ouderen zitten op bankjes of lopen een rondje over de paden, dit doen zij vooral in het groene deel. Zij zitten hier vooral op de bankjes of lopen een rondje over de paden en komen naar het park voor de rust. De jongere geïnterviewden maken vooral gebruik van het sport- en speeldeel doordat zij het park bezoeken met hun kinderen. Deze kinderen spelen dan, onder toezicht van hun ouders, in de Botu speeltuin of op het speelplein. De ouders nemen plaats op de bankjes rondom de speelplekken om hun kinderen in de gaten te houden.

Naar etniciteit is geen onderscheid te maken bij de activiteiten in het park. Het onderscheid is, zoals bovengenoemd, vooral te maken naar leeftijd. De jongeren komen voor speelgelegenheid van de kinderen, de ouderen om rustig te zitten of te wandelen.

6.2. Contact in park

Nagenoeg alle geïnterviewden die Park 1943 bezoeken zeggen tijdens een parkbezoek contact te maken met andere mensen in het park. Dit is zowel met bekenden als met onbekenden en geldt voor beide delen van het park. Deze positieve uitkomst is enigszins vertekenend. Hoewel uit de interviews blijkt dat de betrokken personen contact maken tijdens parkbezoeken, betekent dit niet dat dit bij elke parkbezoek gebeurt of dat er contact gemaakt wordt met meerdere parkbezoekers. De observaties wijzen uit dat niet alle bezoekers enige vorm van contact hebben met andere bezoekers, sommige bezoekers hebben geen enkele vorm van contact met anderen tijdens hun parkbezoek. Een aantal

bezoekers groet enkel andere bezoekers, andere bezoekers maken ook een praatje. Hierin is een verschil zichtbaar in activiteit van de bezoeker. Bezoekers die het park gebruiken als looproute naar een ander deel van de buurt hebben geen tot nauwelijks contact met andere parkbezoekers. Als er al contact plaatsvindt is dit meestal een groet; een enkele keer volgt er een gesprek. Dit komt overeen met de theorie van Amin & Thrift (2002) die stelt dat wanneer openbare ruimtes als doorgangswegen worden gebruikt, de mogelijkheid tot het opbouwen van contact met passanten erg klein is. Tijdens de observaties worden weinig mobiele telefoons gezien. Op een enkeling na die een koptelefoon op heeft, is het telefoongebruik kort en incidenteel en lijkt het geen belemmering te zijn voor de interacties met andere gebruikers. Wel zeggen een aantal geïnterviewden dat zij WhatsApp groepen hebben met vriendinnen uit de buurt en daarmee eenvoudig afspreken om naar het park te gaan. De technologie draagt hier dus positief bij aan het aantal parkbezoekers.

Bezoekers die langer in het park verblijven hebben meer contacten met andere parkbezoekers. In lijn met de theorie van Boonstra en Hermens (2009) en Amin (2002) komt dit contact vaak voort uit gemeenschappelijke activiteiten of factoren. Wanneer bezoekers samen, of in de buurt van elkaar, op een bankje zitten gaan zij eenvoudig een gesprekje aan. Hetzelfde geldt voor ouders die in de buurt van hun spelende kinderen zitten of staan, de kinderen zijn een gemeenschappelijke factor en zorgen voor contact:

Maar mijn dochter is ook iemand, zij speelt wel met iedereen dus als zij een kindje ziet dan gaat ze er gewoon naartoe en dan gaat ze er mee spelen. Daardoor ga je ook wel sneller praten met die andere ouder. - Metha (v), 35 jaar, Kaapverdisch, woontduur: 3 jaar

Op deze manier wordt contact gelegd met mensen van verschillende achtergronden. Bovendien is de speeltuin overzichtelijk waardoor bij regelmatig bezoek de bezoekers elkaar gaan herkennen. Het niet spreken van dezelfde taal kan een barrière vormen bij het maken van contact. Toch worden er ook activiteiten ondernomen waarbij de taal geen drempel vormt en de buurtbewoners toch contact hebben met elkaar. Doordat er één verhard sportveld is, moeten de bezoekers die daar op willen sporten samen spelen. Het doen van een activiteit verplicht de deelnemers als het ware om contact te leggen. Volgens deze geïnterviewde die de Nederlandse taal nauwelijks beheerst werkt dat goed:

We voetballen ook met anderen als ze er zijn. We maken contact met nieuwe mensen, om te voetballen. - Ismael (m), 27 jaar, Turks, woontduur: 8 maanden

De evenementen die regelmatig in het park worden georganiseerd zorgen voor contacten onder de geïnterviewden. Deze evenementen worden goed bezocht, wat zorgt voor veel mogelijkheid tot contact en vaak komen zij hier dan ook bekenden tegen:

Nou... ja, samen met anderen of ook alleen. Want alleen, ja ik kom altijd mensen tegen. - Anabel (v), 50 jaar, Spaans, woontduur: 8 maanden

Deze evenementen hebben vaak eten en muziek uit specifieke culturen, wat door de meeste geïnterviewden als positief wordt ervaren. Zij vinden het leuk dat zij op deze manier nieuwe dingen leren over andere culturen in hun buurt. Deze evenementen worden goed bezocht door mensen van allerlei verschillende etniciteiten, toch geven een aantal geïnterviewden aan dat tijdens deze evenementen de bezoekers vaak met andere bezoekers van hun eigen achtergrond staan. Contact met onbekenden wordt hier vaak ook, net als bij de marktbezoeken, gelegd via wederzijdse contacten. Wanneer twee of meer buurtbewoners

bij elkaar staan sluiten daar snel bekenden van één van de groep bij aan, die vervolgens ook anderen van de groep leert kennen.

Het park wordt individueel en in groepen bezocht. Vaak zijn de groepen klein, 2 tot 3 personen, of een ouder met een kind. Geïnterviewden zeggen wel individueel of met eigen kinderen naar het park toe te gaan, maar daar af te spreken met anderen, bijvoorbeeld andere ouders en hun kinderen. Dit gebeurt ook vaak zonder officiële afspraak, bijvoorbeeld wanneer veel ouders na schooltijd met hun kinderen naar het park gaan. De ouders weten dat er ook andere ouders met hun kinderen naar het park gaan.

Wanneer bezoekers afspreken met anderen om naar het park te komen kan dit op twee manieren het contact met andere parkbezoekers beïnvloeden. Enerzijds wordt er, zoals Lieshout & Aarts (2005) stellen, minder vaak contact gelegd met anderen doordat de leden van de groep met elkaar praten en daardoor minder behoefte hebben andere contacten te leggen. Zij komen bewust om te interacteren met hun eigen gezelschap. Ook is een groep minder toegankelijk voor andere parkbezoekers dan wanneer iemand alleen is. Aan de andere kant worden er sneller bekenden bij de groep betrokken. Hoe meer leden de groep telt, hoe meer kans er is op het tegenkomen van een bekende van één van de groepsleden. Deze bekende wordt dan aangetrokken tot de groep en leert zo de anderen ook kennen. Een parkbezoek in een groep vergroot dus de kans op het ontmoeten van bekenden van één van de groep, maar de kans op contact met een totale onbekende wordt verminderd.

Op het gebied van contactopbouw is het Dakpark een grote concurrent van Park 1943. Het Dakpark is een nieuw aangelegd park in de buurt Bospolder, dat aan Tussendijken grenst. Meerdere geïnterviewden geven aan zij Park 1943 gebruiken voor kortere bezoekjes, wanneer zij een half uurtijd hebben. Maar wanneer zij een hele dag of middag naar het park gaan kiezen zij voor het Dakpark. Tijdens deze langere parkbezoeken is er een grote kans op contact met andere bezoekers, hoewel dit door de bezoekers zelf ook opgezocht moet worden. Sommige geïnterviewden gaan tijdens het verblijf in het park actief op zoek naar contact, anderen doen dit bewust niet en staan hier ook minder voor open:

Daar bij die Dakpark bijvoorbeeld ook. Dan zitten we met twee ouders ofzo, misschien drie. En dan einde van de dag zitten we met een hele groep, die neemt die mee en die neemt die mee. Dan zie je bijvoorbeeld iemand helemaal alleen zitten dan zeg je; hee waarom zit je alleen, kom erbij zitten! - Linda (v), 42 jaar, Kaapverdisch, woonduur: 30 jaar

Kijk als ik daar ga wil ik zelf uitrusten met mijn kinderen, ik let alleen op mijn kinderen en ik wil even genieten. Als ik toevallig iemand tegenkom dan wil ik praten. Maar ik wil graag uitrusten. Overdag heb ik wel een te druk leven. - Sevim (v), 42 jaar, Turks, woonduur: 13 jaar

De geïnterviewden geven geen bevestiging aan het onderzoek van Peters e.a. (2010) waarin zij concluderen dat allochtonen vaker dan autochtonen specifiek naar het park komen om nieuwe contacten op te doen. Er zijn zowel autochtone als allochtone geïnterviewden die naar het park komen voor gezelligheid, maar dit wordt lang niet door iedereen altijd als motief genoemd. De gezelligheid wordt vaak als een fijne bijkomstigheid gezien, maar niet specifiek als reden van het bezoek genoemd. Dit geldt voor zowel de allochtone als de autochtone geïnterviewden. Uit de focusgroep blijkt dat geen één van de aanwezigen bewust naar het park komt voor contact, zij zijn hier dan ook niet bewust naar opzoek

tijdens het verblijf in het park. Een aantal geïnterviewden geven wel aan open te staan voor meer contacten tijdens het parkbezoek, maar gaan hier zelf niet actief naar opzoek.

6.3. Parkverbetering

De geïnterviewden zijn positief over Park 1943. Zij vinden het park er mooi uitzien, er is een groot aanbod aan speelmogelijkheden voor kinderen en er is veel groen in het park te vinden. Het park had tot voor kort te maken met overlast van konijnen en vooral ratten. De gemeente heeft hier maatregelen tegen getroffen waardoor de overlast is verminderd. Dit valt meerdere geïnterviewden dan ook op, zij zijn blij dat de gemeente actie heeft ondernomen. Deze overlast weerhield de geïnterviewden ervan om naar het park te komen.

Om contacten in het park te stimuleren is het allereerst belangrijk dat er bezoekers in het park zijn om contact mee te maken. Hoe meer bezoekers er zijn en hoe langer zij er verblijven, des te meer kans er is op het leggen en opbouwen van contacten. Zoals Kleinhans (e.a., 2007) en Amin & Thrift (2002) stellen en uit de observaties bleek wordt er weinig contact gelegd wanneer het park alleen als doorgangsroute wordt gebruikt. Het doel is dus om mensen langer in het park te laten verblijven. Een park dat zoveel mogelijk aan de wensen van de buurtbewoners voldoet levert hier een belangrijke bijdrage aan.

6.3.1. Fysieke verbetering

Op fysiek gebied heeft het park geen grote, ingrijpende veranderingen nodig volgens de geïnterviewden. De meest genoemde wens is de plaatsing van extra bankjes. Op zonnige dagen zijn de bankjes helemaal vol en kunnen nieuwe bezoekers niet meer zitten. Hierdoor verlaten zij het park sneller of zien zij af van hun bezoek. Als zij herhaaldelijk tegen dit probleem aan lopen gaan zij dan ook meteen naar een alternatieve plaats, zonder eerst in het park te kijken of er plek is.

Daarnaast noemt een aantal geïnterviewden dat zij graag een waterkraan in het park hebben, zodat zij tijdens het parkbezoek water kunnen drinken of hun flesjes kunnen bijvullen.

Hoewel in het hele park een hondenverbod geldt, wat duidelijk aangegeven is door middel van borden, geven veel geïnterviewden aan dat er toch regelmatig honden in het park (los) lopen. Dit zorgt voor angst bij de kinderen en het veroorzaakt hondenpoepoverlast, waardoor mensen niet graag op het gras zitten. Volgens de geïnterviewden is dit één van de grootste ergernissen van de moeders die met hun kinderen het park bezoeken, hier wordt onderling dan ook vaak over gepraat.

Ook de vele rommel die in het park rondzwerft zorgt voor ergernis bij de bezoekers. Vooral op dagen dat er markt is geweest op het naastgelegen Visserijplein, waait er veel (papieren) afval het park in. Maar ook op andere dagen ligt er volgens de geïnterviewden te veel troep in het park.

Door goed te communiceren over de bestaande voorzieningen kan eenvoudig terrein worden gewonnen. Zo geven een paar geïnterviewden aan graag toiletten in het park te zien, terwijl er toiletten aanwezig zijn bij speeltuin Botu. Deze zijn echter alleen toegankelijk wanneer de speeltuin geopend is, de focusgroep ziet dat ook graag dat er meer vrijwilligers

worden gezocht zodat de speeltuin vaker geopend is. Wel geeft een andere geïnterviewde aan dat deze toiletten een onderhoudsbeurt kunnen gebruiken.

Alle bovenstaande wensen van de geïnterviewden staan op de wensenlijst van niet-westerse allochtonen die voortgekomen is uit onderzoeken van Jókövi (2001) en Van der Waal (2007). Een aantal andere wensen die op deze lijst staan, zoals speelmogelijkheden en wensen over het parkgroen, worden door de geïnterviewden genoemd als aanwezige positieve punten van Park 1943. De wens om op loopafstand van het park te kunnen parkeren is bij Park 1943 niet van toepassing omdat het een buurtfunctie heeft en alle bezoekers op loop of fiets afstand van het park wonen.

Daarnaast kunnen ouderen volgens de focusgroep naar het park getrokken worden door meer faciliteiten speciaal voor hun te creëren, zoals een jeu des boules baan. Ook kunnen gedeelde interesse in de fysieke ruimte worden aangemoedigd. Door informatiebordjes bij bepaalde bloemensoorten te zetten en een kruidentuintje aan te leggen voorzien van informatie. Op deze manier worden mensen met interesse voor het groen bij elkaar gebracht door middel van de informatie bordjes en hebben zij direct een onderwerp om een gesprek over te beginnen.

Identificatie en binding met de buurt is een belangrijk aspect van de sociale cohesie (Bolt Torrance, 2005). Dit kan worden vergroot door middel van het park: door de geschiedenis van de buurt te laten zien in het park aan de hand van foto's, (persoonlijke) verhalen en informatie over de buurt, weergegeven op borden in het park. De bezoekers van het park lezen deze borden, leren zo meer over hun buurt en kunnen hier een gesprek over starten met andere bewoners. Hiermee wordt de binding met de buurt vergroot en komen er gesprekken tot stand.

Zoals in paragraaf 6.2 werd beschreven wordt het Dakpark door de geïnterviewden beter beoordeeld dan Park 1943. Bij een lang parkbezoek verkiezen zij daarom het Dakpark vaak boven Park 1943, dit komt vooral door een aantal aspecten. Het dakpark is nieuw en altijd schoon. Zelden ligt er rommel in het park en het park wordt goed onderhouden. In het dakpark is een waterpartij aanwezig waar kinderen graag mee spelen, op warme dagen willen de kinderen hierdoor zelf liever naar het Dakpark als zij mogen kiezen. Het dakpark heeft veel hoogteverschillen, wat leuk is om te spelen, bezoekers de mogelijkheid biedt om zich enigszins af te zonderen en zorgt voor een mooi uitzicht. Het dakpark wordt door een aantal geïnterviewden dan ook omschreven als het perfecte park.

Die dakpark. Alles is er goed aan. Ze hebben het zo netjes gemaakt, voor kinderen, voor oude mensen. Je kan daar uitrusten, je ziet de stad, je ziet het leven. Hoe moet ik zeggen, als je daar gaat dan voel je je echt relaxt en veilig. Als je daar gaat... kijk maar naar de gezichten van de mensen, ze zijn altijd vrolijk daar. - Sevim (v), 42 jaar, Turks, woonduur: 13 jaar

6.3.2. Contact verbetering

Hoewel er in het park regelmatig contact gemaakt wordt met andere parkbezoekers is hier nog veel ruimte voor verbetering. Bij de plaatsing van nieuw bankjes kan hier rekening mee gehouden worden door in plaats van gewone bankjes, picknicktafels te plaatsen. De focusgroep kwam tot overeenstemming dat picknicktafels de beste bijdrage leveren aan zitgelegenheid dat interacties stimuleert. Veel van de huidige bankjes staan naast elkaar opgesteld, waardoor de mensen die op de verschillende bankjes zitten niet eenvoudig met

elkaar in contact komen. Toch kunnen aan een picknicktafel mensen zich ook bewust afzonderen van elkaar. Het verschil in gebruik is te zien op figuur 12. Aan de linker picknicktafel zitten drie mensen ver uit elkaar of met de rug naar elkaar toe. Zo blokkeren zij het contact met de anderen aan tafel. Aan de rechter picknicktafel zit een groep vrouwen met het gezicht naar elkaar toe, zij hebben constant contact met elkaar. Picknicktafels zijn dus geen garantie voor contact, maar het geeft wel meer mogelijkheid daartoe.

*Figuur 12. Verschillend gebruik van de picknicktafels in Park 1943.
Bron: eigen foto, gemaakt op 13 juli 2016.*

Een idee dat door meerdere geïnterviewden werd genoemd en ook tijdens de focusgroep naar voren kwam is het aanbieden of verkopen van koffie en thee (van kruiden uit eigen kruidentuin) in het park, met zitgelegenheid. Dit heeft een positieve invloed op de verblijfsduur van de bezoekers, kan nieuwe bezoekers naar het park trekken en brengt mensen bij elkaar:

Een koek en zopie ofzo? Een heel klein horeca dingetje een broodje en een flesje limonade ofzo. Geen sterke drank dat vind ik geen goed idee, maar een kopje koffie of thee. Dat zou ik leuk vinden en dan zou ik er misschien ook vaker naartoe gaan. - Nel (v), 67 jaar, Nederlands, woonduur: 35 jaar

Dan kunnen mensen makkelijker komen om een theetje te drinken bijvoorbeeld. Iets simpels. Maar dat is echt gezond voor sociale omstandigheden, weet je. Je zit bij elkaar, je kunt babbelen als je wilt. Hoeft niet per se. Net als bij Pier 80 maar dan buiten. Dat maakt een groot verschil hoor, van een park. - Kerem (m), 35 jaar, Turks, woonduur: 17 jaar

Om de contacten tussen de twee delen van het park te stimuleren stelt de focusgroep voor om de hekken van Speeltuin BoTu te vervangen door bankjes. De hekken zorgen voor een fysieke scheiding tussen de parkgebruikers, waarmee ook een sociale scheiding tot stand komt. Door het park opener te maken kunnen de bezoekers van beide delen beter met elkaar mengen, wat kan leiden tot wat Lofland (1998) beschrijft als triangulatie. De bezoekers zonder kinderen kunnen anticiperen op activiteiten van de kinderen, bijvoorbeeld het teruggooien van een bal of duwen van de schommel, waardoor er contact wordt gemaakt.

Ook het organiseren van activiteiten in het park zal volgens de geïnterviewden bijdragen aan onderling contact. De focusgroep vulde dit idee aan met het organiseren van multiculturele activiteiten. Door gebruik te maken van de vele culturen en religies in de buurt, kunnen veel leuke activiteiten georganiseerd worden én leren de buurtbewoners elkaars gebruiken kennen. Dit draagt bij aan de wederzijdse interesse en het begrip voor en kennis van de

andere culturen in de buurt en kan ervoor zorgen dat bewoners toleranter worden tegenover anderen (Walzer 1986). Voorbeelden hiervan zijn zoveel mogelijk religieuze feesten vieren in Park 1943, toegankelijk voor iedereen, zoals iftar en het Suikerfeest tijdens het vasten van de moslims, paaseieren schilderen en zoeken tijdens het Christelijke Pasen. Ook dansevenementen waarbij traditionele volksdansen worden geshowd en aangeleerd dragen hier aan bij. Ook kan hier op dagelijkse basis aan worden bijgedragen door bij de koffie en thee stand ook culturele tijdschriften en kranten beschikbaar te stellen die ter plaatse mogen worden gelezen.

Daarnaast ligt er een mogelijkheid om aan te sluiten bij de grote Rotterdamse evenementen zoals het zomercarnaval en North Sea Jazz festival. Op deze momenten kan het parkpodium gebruikt worden om deze evenementen ook met de buurtbewoners samen te vieren.

In de interviews wordt expliciet genoemd om activiteiten voor kinderen te organiseren op middagen dat zij vrij zijn en in de vakantie. Moeders zijn op zulke dagen op zoek naar activiteiten voor hun kinderen. Wanneer aan de kinderen duidelijk wordt gemaakt dat er iets georganiseerd wordt, bijvoorbeeld via de scholen, zullen de kinderen hier graag naar toe willen en komen de moeders met hun mee. Op deze manier komen er veel vrouwen van verschillende achtergronden, maar met een gedeelde factor, kinderen, bij elkaar. Ward Thompson stelt dat het aantrekken en behouden van de ouders in het park gedaan kan worden door het comfort voor hen te vergroten. Dit zou gedaan kunnen worden door tijdens de activiteiten voor kinderen de ouders een zitplaats te bieden met koffie en thee. Hiermee zitten zij ook voor hun plezier in het park, zullen zij vaker naar zulke activiteiten komen en raken zij eenvoudig met elkaar in gesprek.

Ook sportactiviteiten komen vaak ter sprake tijdens de focusgroep. Niet alle kinderen in Tussendijken hebben de mogelijkheid om bij een sportclub lid te worden. Door wekelijks in het park sportactiviteiten te organiseren hebben deze kinderen beweging én een dagactiviteit. Hierbij geldt ook weer dat de ouders meekomen met de kinderen, voor hen kan er ook een aparte sportactiviteit worden georganiseerd. Hetzelfde geldt voor ouderen.

Andere activiteiten die genoemd zijn bij de focusgroep zijn een buitenbioscoop in het park, boekenmarkt en activiteiten waarbij kinderen worden betrokken bij het parkonderhoud. Dit komt voort uit de ervaring dat wanneer de professionals in het park aan het werk zijn, bijvoorbeeld met schoonmaken of met het onderhouden van het parkgroen, dat de kinderen graag willen helpen. Ook vergroot dit het bewustzijn van de kinderen en kan het ertoe leiden dat kinderen minder rommel maken in het park en voorzichtig om gaan met het groen.

Ook wordt er genoemd dat er vanuit het park gemotiveerd kan worden tot het leggen van contacten. Bijvoorbeeld de toezichthouders bij de speeltuin kunnen de ouders motiveren om met elkaar in contact te komen door een ouder die alleen zit voor te stellen aan andere ouders. De toezichthouders fungeren dan als gemeenschappelijke bekende.

Bij het organiseren van activiteiten is de promotie van groot belang. De huidige activiteiten worden gepromoot via de informatie borden in het park, de nieuwsbrief en de Facebookpagina. Hier wordt steeds eenzelfde groep mee bereikt. Veel buurtbewoners zouden graag deelnemen aan de activiteiten, maar weten niet dat deze plaatsvinden. Veel moeders in de buurt hebben contact met elkaar en geven elkaartips voor activiteiten, hier is het dus belangrijk een ingang in te hebben. Zo zal er voor elke doelgroep een ander

communicatiemiddel gevonden moeten worden, want duidelijk is dat hoe meer buurtbewoners op de hoogte zijn, hoe groter succes de activiteit zal zijn en hoe meer de sociale cohesie vergroot wordt.

7. Conclusie

In dit concluderende hoofdstuk wordt een terugblik gegeven op de aanleiding van het onderzoek, het onderzoeksproces, de huidige sociale cohesie van Tussendijken en de rol van Park 1943 daar in. Hierna wordt met behulp van terugkoppeling van de resultaten aan de literatuur antwoord gegeven op de centrale vraag. De onderzoeksresultaten worden vervolgens bediscussieerd waaruit aanbevelingen voor vervolgonderzoek volgen. Het hoofdstuk sluit af met aanbevelingen voor beleid.

7.1. Conclusie

In dit onderzoek is gekeken naar de sociale cohesie in de Rotterdamse buurt Tussendijken. Tussendijken een multiculturele buurt, wat het opbouwen van sociale cohesie tot een extra uitdaging maakt (Gans 1961, Brophy & Smith 1997 en Cummings e.a. 2002). Uit cijfers van de gemeente blijkt deze buurt dan ook te kampen met veel problemen rondom de leefbaarheid, waardoor het vergroten van de sociale cohesie een belangrijk speerpunt is. Zo zijn de veiligheid en het veiligheidsgevoel, ondanks pogingen om dit te verbeteren, nog steeds erg laag. Bovendien is meer dan de helft van de buurtbewoners eenzaam, is het buurtcontact erg afgenomen de afgelopen jaren en blijken bewoners niet trots te zijn op hun eigen buurt (Gemeente Rotterdam 2016). Daarnaast is Met het vergroten van de sociale cohesie zullen deze aspecten verbeteren waardoor de leefbaarheid in Tussendijken toeneemt.

Volgens eerdere onderzoeken (Jókövi, 2000 en Amin, 2002) is de openbare ruimte een uitstekende locatie om de sociale cohesie te vergroten. In de openbare ruimte komen mensen van allerlei verschillende achtergronden samen op neutraal terrein, waardoor contact tussen bewoners met verschillende persoonskenmerken eenvoudig kan worden gelegd. Een buurtpark is een goed voorbeeld van een openbare ruimte waar buurtbewoners met elkaar in contact kunnen komen (Peters e.a., 2010). In het park ondernemen mensen activiteiten, wat hen met elkaar kan verbinden. Park 1943 is een park met een echte buurtfunctie, wat een goede mogelijkheid biedt om bij te dragen aan het vergroten van de sociale cohesie van Tussendijken. Om deze redenen staat de vraag: *'Welke rol speelt Park 1943 in de opbouw van sociale cohesie in de Rotterdamse buurt Tussendijken en hoe kan deze bijdrage vergroot worden?'* centraal.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van drie kwalitatieve onderzoeksmethoden. Observaties in Park 1943 hebben de eerste informatie gegenereerd over persoonskenmerken, activiteiten en contact van de parkbezoekers. Vervolgens is door middel van 23 interviews met buurtbewoners informatie verzameld over de huidige sociale cohesie, de ervaringen en motieven rondom parkbezoeken en het contact dat in het park gemaakt wordt. Met een focusgroep bestaande uit 17 buurtbewoners en 5 professionals is daarna dieper ingegaan op behoeften van parkbezoekers en mogelijkheden om meer buurtbewoners naar het park te trekken en interacties tussen hen te stimuleren.

7.1.1. Terugblik onderzoeksbevindingen

Huidige sociale cohesie in Tussendijken

Bij sociale cohesie op buurtniveau zijn drie elementen te onderscheiden die samen de sociale cohesie vormen: de mate waarin normen en waarden van buurtbewoners overeen komen, de identificatie met de buurt en de bereidheid tot sociale interacties van buurtbewoners (Bolt & Torrance, 2005).

Gedeelde normen en waarden

De buurt kent veel verschillende soorten bewoners. De mening over sociaal wenselijk gedrag zijn dan ook verschillend. Dit komt onder andere door het verschil in ideeën over wat onderling respect is. Een grote ergernis is dan ook asociaal gedrag van buurtbewoners, waarbij gescholden wordt op straat of de straat vervuild wordt. Buurtbewoners corrigeren hun medebewoners echter vaker niet dan wel als zij wangedrag vertonen, uit angst voor een grote mond terug, agressief gedrag of angst om een hele groep tegen zich te krijgen.

Identificatie met de buurt

De buurtbewoners zijn over het algemeen tevreden met Tussendijken als woonbuurt. Voor sommigen is de multiculturele bevolkingssamenstelling een belangrijke factor voor deze tevredenheid. Waar Hortulanus (1995) stelt dat bewoners meer binding met hun buurt hebben wanneer er mensen een gelijke achtergrond wonen, kent Tussendijken zoveel achtergronden waardoor er niet één cultuur dominant is. Dit maakt het voor de allochtone bewoners eenvoudiger om zich er thuis te voelen, daarnaast vinden zij andere buurtbewoners van hun achtergrond in de buurt waardoor zij zich er beter thuis voelen. Ook dragen de voorzieningen die gericht zijn op bepaalde culturen hier aan bij.

Anderen zijn juist minder tevreden over het multiculturele bevolkingssamenstelling van Tussendijken. Zij irriteren zich aan de gebruiken van andere etniciteiten. Deze ontevredenheid is het meest voorkomend onder de autochtone bewoners. De bewoners, allochtoon én autochtoon, zijn zich er van bewust dat het aantal autochtone buurtbewoners de afgelopen jaren gedaald is, wat zij erg jammer vinden. De autochtone buurtbewoners denken vaker uit het 'wij-zij' idee, waarbij zij onderscheid maken tussen Nederlandse en niet-Nederlandse bevolking. Zij voelen zich minder thuis tussen de niet-Nederlandse bevolking.

Wel vinden de bewoners dat de buurt te onveilig is en durven bijvoorbeeld 's avonds niet meer over straat te lopen of overdag hun kinderen niet alleen buiten te laten spelen. Ook zijn zij bang dat kinderen het verkeerde voorbeeld krijgen door hangjongeren.

De tevredenheid in Tussendijken is niet afhankelijk van de arbeidsstatus van de bewoners, zoals Pannecoucke & De Dekker (2015) concludeerden, maar heeft dus meer met de etniciteit van de bewoners te maken. De tevredenheid van de meeste bewoners komt tot uiting in een lage verhuiscensuur. Hierbij is het wel belangrijk te realiseren dat de tevredenheid relatief is. Tussendijken kent veel sociale huurwoningen en de prijzen van de koophuizen zijn laag in vergelijking met andere wijken in Rotterdam, daardoor wordt de keuze voor woonlocatie sterk beïnvloed door de financiële situatie van de bewoner. Bewoners kunnen veel verbeterpunten van de buurt opnoemen, maar nemen zelf niet het initiatief om dit te verbeteren. De verantwoordelijkheid schuiven zij vaak naar de gemeente. De buurtbinding is

dus qua gevoel groter dan het verantwoordelijkheidsgevoel om de buurt aantrekkelijker te maken.

Sociale interacties

In eerste instantie lijken er veel interetnische buurtcontacten te zijn in Tussendijken; bewoners van de verschillende achtergronden groeten elkaar op straat. Echter, wanneer er dieper wordt ingegaan op de verschillende soorten van contact blijkt dat er veel subgroepen in de buurt aanwezig zijn waardoor parallelle samenlevingen, gebaseerd op etniciteit, zijn ontstaan. Dit gevoel van groepen in de buurt wordt versterkt doordat dit ook fysiek zichtbaar is; in de openbare ruimten zitten bewoners met dezelfde etniciteit in groepen bij elkaar.

De opbouw van contact wordt vooral bepaald door de houding van de bewoner. Bewoners die actief op zoek gaan naar contacten vinden dit ook bij bijvoorbeeld organisaties in de buurt of bij ouderkamers op basisscholen. Vaak gaat dit gepaard met de inzet van deze bewoners als vrijwilliger bij de betreffende organisatie of school.

Binnen een straat vindt er vaker interetnisch contact plaats. Naaste burens gaan over het algemeen goed met elkaar om, al heeft dit contact meestal een praktische basis en heeft het gesprek een aanleiding nodig. Bijvoorbeeld wanneer er om hulp gevraagd wordt of zij tegelijkertijd op het straatpleintje zijn met hun kinderen. Het contact blijft over het algemeen buitenshuis. Hier is in Tussendijken geen verschil merkbaar tussen bewoners die langere of kortere tijd in de buurt wonen, wat in strijd is met bestaande theorie van Blokland-Potters (1998). Wel is er verschil in straten met huurwoningen en koopwoningen. Het contact in straten met huurwoningen is incidenteel en wordt veroorzaakt door toevalligheden: men komt elkaar tegen, waarna er contact plaatsvindt. In straten met koopwoningen vindt contact plaats op regelmatige basis. Bewoners organiseren dit contact aan de hand van straatvergaderingen, facebookpagina's en straatactiviteiten. In deze koopstraten wordt geen verschil gemaakt in achtergrond, wel wonen er relatief gezien veel autochtonen. Dit verschil in contact tussen de huur- en koopstraten kan op meerdere manieren verklaard worden: de homogener samenstelling van de koopstraat kan de sociale cohesie bevorderen (Gans 1961, Brophy & Smith 1997 en Cummings e.a. 2002), mensen in koophuizen onderhouden over het algemeen meer contact met hun burens (Pannecoucke & De Decker, 2005) en ook de hogere sociaaleconomische status van de bewoners kan voor meer tolerantie, vertrouwen en interesse in elkaar zorgen (Letki, 2008).

Over het algemeen kan er gesteld worden dat er vooral *bonding* kapitaal in de buurt aanwezig is wat voortkomt uit homogene netwerken (Putnam, 2000). Dit hangt samen met het aanwezig zijn van interne sociale cohesie, waarbij het contact binnen de etnische groepen beter is dan tussen de groepen (De Hart, 2002). De externe sociale cohesie is veel minder aanwezig, terwijl deze juist van belang is voor verbeteringen op het vlak van leefbaarheid en veiligheid. In Tussendijken blijkt namelijk de contact hypothese op te gaan. Deze stelt dat hoe vaker mensen met elkaar omgaan, hoe groter de sociale cohesie en het onderling vertrouwen zijn zowel binnen als tussen etniciteiten (Allport, 1954 en Putnam, 2007). In Tussendijken zijn de bewoners met (interetnische) diepere contacten meer tevreden over de buurt en de buurtsamenstelling. Door met elkaar om te gaan raakt men bekend met elkaars gebruiken en worden bewoners toleranter tegenover andere culturen

(Walzer 1986). Ook draagt dit bij aan de sociale controle in de buurt en voelen mensen zich sterker om anderen aan te spreken op wangedrag.

Locaties voor het opbouwen van sociale cohesie

De bewoners van Tussendijken leven veel in de openbare ruimte. Zij maken goed gebruik van de vele voorzieningen in de buurt. Hierdoor wordt er, in overeenstemming met de theorie van Fainstein (2005), veel sociale cohesie in de openbare ruimte opgebouwd. Het herkennen van buurtbewoners en elkaar groeten ontstaat inderdaad op straat. Ook wordt er af en toe een 'mooi weer' praatje gemaakt met onbekenden, maar hier zit over het algemeen geen gevolg aan. Dieper contact met onbekende buurtbewoners blijkt vooral te ontstaan via een wederzijdse bekende. De bewoners zoeken dit contact niet bewust op, maar staan er wel voor open. Dit contact blijkt vooral te ontstaan wanneer er een activiteit aan gebonden is. Het doen van boodschappen is te vluchtig voor het opbouwen van contact, hierbij gaat het vooral om gezichtsherkenning en het groeten van elkaar. Hiermee wordt de theorie van Amin en Thrift (2002) bevestigd. Maar bij de intentie om langer te verblijven in de openbare ruimte, zoals bij het bezoeken van een buurthuis of de tweewekelijkse markt op het Visserijplein, is er wel veel mogelijkheid tot het opbouwen van verdere contacten. De marktbezoeken hebben voor veel mensen dan ook een sociale functie. Bezoekers gaan wekelijks naar de markt, als vast onderdeel van de donderdag of zaterdag. Hierbij komen zij veel buurtbewoners tegen. Ook gaan zij samen met anderen naar de markt waardoor zij nieuwe mensen leren kennen. Maar er is ook sprake van uitsluiting bij zulke activiteiten. Vooral door het wij-zij denken van de autochtone mensen zien zij zichzelf als minderheid en voelen zij zich niet thuis op de openbare plekken waar veel mensen zijn, zoals de markt. Zij sluiten zichzelf uit van deze locaties door hun eigen ideeën over deze ruimte, zoals Madanipour (2011) dit omschrijft.

De rol van Park 1943 in het opbouwen van sociale cohesie

Ook Park 1943 speelt een belangrijke rol in de ontmoeting tussen buurtbewoners. Het park wordt goed gebruikt, vooral in de warmere maanden van het jaar. Zoals Fainstein (2005) concludeerde wordt ook Park 1943 door buurtbewoners met verschillende achtergronden en leeftijden gebruikt. In tegenstelling tot Oguz, (2000), Loukaitou-Sideris & Sideris (2010) en Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010), zijn er relatief minder parkgebruikers onder mannen dan onder vrouwen. De mannen zijn vaker passanten terwijl de vrouwen vaker langer in het park verblijven. Ook zijn er onder de allochtonen meer parkbezoekers dan onder de autochtonen, dit is ook in strijd met eerdere onderzoeken van Ho e.a. (2005), De Boer (2007) en Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010). Ongeveer de helft van de parkbezoekers gebruikt het park slechts als doorgangsroute. Hierbij wordt nauwelijks contact gemaakt, vooral niet met onbekenden. Dit bevestigt de theorie van Amin & Thrift (2002). Wel kan dit bijdragen aan gezichtsherkenning van buurtbewoners. De andere helft van de bezoekers verblijft langer in het park en maakt wel contact met andere parkbezoekers. De meest populaire activiteiten hierbij zijn op een bankje zitten en de kinderen laten spelen. Hierbij zijn veel mogelijkheden tot contact. Parkverblijvers maken dan ook regelmatig contact met anderen tijdens parkbezoeken. Echter blijven deze contacten vaak beperkt tot dezelfde groep mensen, dit heeft te maken met de activiteiten die in het park worden gedaan en de interesses van de bezoekers. Er is een duidelijke scheiding

zichtbaar waarbij de oudere bezoekers in het groene deel verblijven en de jongere bezoekers met hun kinderen bij het sport- en speeldeel blijven. Dit wordt veroorzaakt door de verschillende behoeften die voortkomen uit onder andere leeftijd, geslacht en samenstelling van gezin (Garcia-Ramon e.a., 2004). Echter wordt hier wel contact gemaakt tussen mensen van verschillende achtergronden, bijvoorbeeld doordat hun kinderen samen spelen. Bezoekers komen niet bewust naar het park om contacten te leggen, maar de meesten staan hier wel voor open. Toch gebeurt dit niet altijd, wanneer er geen aanleiding is tot contact en mensen ook niet vanuit henzelf contacten leggen met anderen. Hierdoor blijven veel bezoekers met de bekende groepen in het park zitten. In de bereidheid tot contact is geen verschil tussen de verschillende etniciteiten in de buurt. Natuurlijk helpen ook deze parkbezoeken mee met het herkennen van andere bezoekers, het opbouwen van publieke familiariteit en leren zij via gemeenschappelijke bekenden nieuwe mensen kennen. Het park is samen met de markt de belangrijkste locatie voor het opbouwen van sociale cohesie in de buurt, maar de rol van het park kan nog vergroot worden wanneer het contact tussen buurtbewoners wordt aangemoedigd.

Wanneer er meer aanleiding tot ontmoeting gecreëerd wordt, vooral tussen de twee delen van het park, kan er veel meer sociale cohesie worden opgebouwd. Ook helpen georganiseerde activiteiten bij het in contact brengen van buurtbewoners. Door het multiculturele karakter van de buurt te benadrukken door middel van deze activiteiten zullen de bewoners meer over elkaars culturen en gebruiken leren, wat bijdraagt aan de vorming van cohesie. Daarnaast neemt de kans op contacten toe wanneer de frequentie van het parkbezoek verhoogd wordt en de lengte van het parkverblijf verlengd wordt; hoe langer mensen in het park zijn hoe meer andere bezoekers zij zien en hoe meer kans er is tot (georganiseerd) contactopbouw.

7.1.2. Beantwoording onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag *'Welke rol speelt Park 1943 in de opbouw van sociale cohesie in de Rotterdamse buurt Tussendijken en hoe kan deze bijdrage vergroot worden?'* is tweeledig en wordt daarom in twee delen beantwoord. Om het eerste deel te beantwoorden is er gekeken naar de huidige manieren en locaties van het opbouwen van sociale cohesie in de buurt. Vervolgens is, om het tweede deel te beantwoorden, gezocht naar manieren waarop deze rol vergroot kan worden.

Rol van Park 1943 in het opbouwen van sociale cohesie

In Tussendijken is een zekere mate van sociale cohesie aanwezig. Echter is de interne sociale cohesie, de contacten binnen een bepaalde groep (De Hart, 2002) een stuk groter dan de externe sociale cohesie, de contacten tussen bepaalde groepen. Door het vergroten van de externe sociale cohesie kan de leefbaarheid in de buurt worden verbeterd. Dit is van groot belang door de huidige situatie in Tussendijken rondom veiligheid, criminaliteit en eenzaamheid en welzijn.

Door vaak in contact te komen met buurtbewoners van andere achtergronden en meer binding met de buurt creëren kan deze sociale cohesie worden vergroot (Bolt & Torrance, 2005). Deze contacten vinden plaats in de openbare ruimte en hebben de meeste invloed wanneer mensen langer op deze plaatsen verblijven. De tweewekelijkse markt en Park 1943 zijn de plaatsen waar de meeste sociale cohesie opgebouwd wordt.

Doordat het park over het algemeen goed bezocht wordt door bewoners van verschillende leeftijden, sociaal economische status en etniciteit gaan bezoekers elkaar herkennen en doen zij nieuwe contacten op. Dit zijn belangrijke voorwaarden voor de opbouw van sociale cohesie (Jókövi, 2000 en Flap & Völker, 2005). Ook blijkt dat de bewoners van Tussendijken vaak in de openbare ruimte zijn en daar ook veel andere bewoners ontmoeten. Hier moeten de bewoners dan wel tijd voor maken en op ingesteld zijn, zoals bij een markt- of parkbezoek. Tijdens andere, individuele, activiteiten wordt er minder contact gemaakt. Zowel de theorie van Fainstein (2005), die stelt dat sociale cohesie opgebouwd kan worden in de openbare ruimte, als de theorie van Amin & Thrift (2002) die dit tegenspreken met het argument dat contacten in de openbare ruimte te vluchtig zijn om aan sociale cohesie bij te dragen, gaan op in Tussendijken. Bij beide theorieën zijn voorbeelden te vinden zoals de langere markt- en parkbezoeken (Fainstein) en het vluchtige contact tijdens het boodschappen doen (Amin & Thrift).

Echter is de helft van de bezoekers passant die het park als doorgangsroute gebruikt, waarbij er nauwelijks sprake is van contact. De interne sociale cohesie is ook in het park terug te zien. Bezoekers met een gedeelde etniciteit trekken naar elkaar toe en zitten in groepjes bij elkaar. Ook bezoeken zij het park vaak in gezelschap waardoor er minder snel contact wordt aangegaan met andere onbekende bezoekers. Daarnaast is het park altijd toegankelijk, dit zorgt er voor dat buurtbewoners geen regelmaat hebben in hun parkbezoek en daardoor het park soms een tijd niet bezoeken, zoals in de wintermaanden. Bovendien komen zij zonder regelmaat steeds andere mensen tegen, waardoor de vluchtige contacten weinig kans hebben om uitgebouwd te worden. Hierbij kan een voorbeeld genomen worden aan de markt. Doordat de markt op twee dagen in de week plaatsvindt is het voor veel buurtbewoners een vast ritme om op een vaste dag de markt te bezoeken. De functie van boodschappen doen is daarbij uitgegroeid tot een sociaal gebeuren, waardoor mensen veel tijd vrij maken voor een marktbezoek en daar langer verblijven dan praktisch nodig is. Zowel in het park als op de markt vinden nieuwe ontmoetingen vooral plaats via een wederzijdse bekende. Op die manier worden de etnische sociale netwerken in de buurt versterkt en werkt dit contact niet mee aan de externe sociale cohesie.

Vergroting van sociale cohesie door Park 1943

Sociale cohesie bestaat uit drie componenten (Bolt & Torrance, 2005). Al deze drie componenten kunnen door middel van Park 1943 worden vergroot. Het gaat hier om gedeelde normen en waarden, sociale participatie en identificatie met de buurt.

Voor de normen en waarden en de sociale interacties is het van belang dat de bewoners elkaar regelmatig zien en spreken. Park 1943 is hier een geschikte plek voor doordat het park door bewoners met allerlei achtergronden wordt bezocht. Om de sociale cohesie te vergroten is het enerzijds van belang dat het aandeel parkverblijvers vergroot wordt. Anderzijds is er meer kans op contact wanneer een parkbezoek wordt verlengd. Op beide manieren zijn er meer bezoekers in het park waardoor er meer kans is om gebruiken van andere culturen zien, gezichten te gaan herkennen en interacties aan te gaan. Deze interacties kunnen gemotiveerd worden door de fysieke inrichting van een park, bijvoorbeeld door strategische plaatsing van bankjes waardoor de mensen die er op zitten elkaar aankijken. Ook door het verlagen van de fysieke afscheiding tussen de verschillende

delen van het park kan dit worden gemotiveerd. Zo mengen de bezoekers met verschillende parkactiviteiten meer en komen zij eenvoudiger met elkaar in contact.

Om de externe sociale cohesie in Tussendijken te vergroten is het van belang dat bewoners in het park met anderen in contact komen, buiten de eigen groepen om. Om dit contact te bevorderen is er meer nodig dan een fysieke aanpassing. Door de bezoekers samen activiteiten te laten doen en hen bewust met elkaar in contact te brengen is de eerste stap tot contact gezet. Bij een volgend parkbezoek kennen zij elkaar dan al en is de kans groot dat er opnieuw contact plaatsvindt.

Voor het opbouwen van dieper contact is het van belang dat de bezoekers elkaar regelmatig zien. Hier kan op worden ingespeeld door de activiteiten regelmatig te laten plaatsvinden, bijvoorbeeld wekelijks. De concrete voorbeelden en aanbevelingen voor deze activiteiten worden besproken in de beleidsaanbevelingen van paragraaf 7.2.1. Omdat het park vooral in de zomer wordt bezocht zullen de activiteiten dan de meeste mensen trekken. Toch is het ook een uitdaging om in de winter mensen naar het park te trekken, hoewel het voor veel parken ongebruikelijk is om dan grote bezoekersaantallen te hebben (Centrum voor Onderzoek en Statistiek, 2010), kan een activiteit hier wellicht verandering in brengen. Op deze manier wordt ook in de winter het buurtcontact warm gehouden wanneer de mensen zich minder in de openbare ruimte begeven.

Daarnaast kan de binding en identificatie met de buurt ook worden vergroot door middel van Park 1943. Door het multiculturele karakter van de buurt in het park naar voren te laten komen en mensen kennis te laten maken met de verschillende culturen zullen zij dit (meer) gaan waarderen en zich onderdeel gaan voelen van deze multiculturele samenleving. Op die manier identificeren zij zich ook meer met de buurt en heeft Tussendijken iets extra's te bieden dat buurten met een hoger sociaaleconomische status niet hebben. Daarnaast kan deze buurtbinding worden vergroot door de bewoners bekend te maken met de geschiedenis van de buurt. Zo voelen zij ook meer binding met de plek waar zij wonen. Ook hier voor worden de concrete aanbevelingen besproken in paragraaf 7.2.1.

7.2. Discussie en aanbevelingen

Tijdens het onderzoeksproces is een aantal keuzes gemaakt wat betreft de afbakening van het onderzoek, het proces en de werving van respondenten. Hier is een aantal kritische opmerkingen bij te plaatsen. De belangrijkste is dat het onderzoek door de gelimiteerde tijdsduur een beperkte omvang heeft, waardoor een aantal keuzes heeft beïnvloed. In vervolgonderzoek kunnen aspecten die door de gemaakte keuzes niet zijn behandeld worden uitgediept. Door de tijdsduur is het aantal respondenten in interviews beperkt gebleven. Om te toetsen of er in de gehele buurt draagvlak is voor de ideeën uit de focusgroep zouden deze bij vervolgonderzoek in een survey voorgelegd kunnen worden aan een groter deel van de bewoners. Ook kan een vervolgonderzoek uitbreiding bieden op de uitkomsten van dit onderzoek door de specifieke groepen uitgebreider te onderzoeken, waarbij kwantitatief onderzoek als input kan gelden voor kwalitatief onderzoek. Hierbij kan dieper in worden gegaan op de behoeften van bepaalde leeftijdsgroepen en etniciteiten. Ook kan er (in samenwerking met de gemeente Rotterdam) een onderzoek opgezet worden dat zich alleen richt op de bewoners die in het gemeenteonderzoek aangeven eenzaam te

zijn. Hierdoor kan met realisatie van deze specifieke wensen het eenzaamheidsprobleem gericht aangepakt worden.

Daarnaast is in dit onderzoek gevraagd naar de ideeën, wensen en behoeften van bewoners dat hun eigen parkgebruik kan vergroten. Hierbij stelden de bewoners vaak dat zij dachten een park vaker of langer te bezoeken wanneer er bepaalde voorzieningen of activiteiten aanwezig zouden zijn. Dit zijn echter voorspellende uitspraken van de bewoners. Een longitudinaal onderzoek in Tussendijken moet uitwijzen of de gerealiseerde ideeën het voorspelde effect hebben. Hierbij kan dit onderzoek als 0-meting worden gebruikt omdat het een onderzoek voorafgaand aan de aanpassingen in het park betreft. Tijdens een longitudinaal onderzoek kunnen de ideeën aangepast en bijgeschaafd worden zodat zij de meeste impact genereren.

7.2.1. Aanbevelingen voor beleid

Zoals in paragraaf 7.1.2. is vermeld zijn er veel manieren om de sociale cohesie te vergroten door middel van Park 1943. In deze paragraaf worden concrete manieren besproken om dit doel te bereiken. De voorbeelden zijn deels afkomstig uit de focusgroep waarin bewoners en professionals samen ideeën hebben bedacht voor de verschillende manieren van vergroting (bijlage 6), aangevuld met eigen ideeën van de onderzoekster. Deze aanbevelingen zijn gericht aan de Parkraad van Park 1943 die gaat over het bedenken en selecteren van parkverbeteringsprojecten (uitgebreider besproken in paragraaf 3.3.2.) en de Gemeente Rotterdam die deze ideeën goedkeuring moet geven alvorens zij gerealiseerd kunnen worden.

Voor het vergroten van de sociale cohesie door middel van Park 1943 is er een onderscheid te maken tussen drie categorieën:

- **Aanpassingen om mensen langer in het park te laten verblijven**, waardoor er meer kans op contacten, gezichtsherkenning en publieke familiariteit is en gebruiken worden uitgewisseld
- **Het stimuleren en organiseren van ontmoetingen** waardoor er diepere contacten worden opgebouwd en gebruiken worden uitgewisseld
- **Het vergroten van de kennis over de buurt en buurtbewoners** waardoor buurtbinding ontstaat

De aanbevelingen van de categorieën overlappen elkaar deels en zullen dan ook aan meerdere doelen kunnen bijdragen.

De eerste categorie heeft als doel om het parkverblijf zo aantrekkelijk mogelijk te maken, waardoor de duur van een parkbezoek verlengd wordt. Een bijkomend resultaat hiervan is dat er waarschijnlijk meer bezoekers naar het park getrokken worden, of passanten tijdens het passeren (even) blijven hangen waardoor zij parkverblijvers worden. Het park heeft veel speelgelegenheid en wordt daarom veel bezocht door kinderen. De ouders van deze kinderen komen vaak mee omdat zij hun kinderen niet alleen uit het zicht durven laten spelen. Ward Thompson (2004), Loukaitou-Sideris & Sideris (2010) en Eijk & Schreuders (2011) kan het parkgebruik van kinderen vergroot worden door het vergroten van het comfort voor de ouders. Wanneer er activiteiten voor de kinderen worden georganiseerd kan het onveiligheidsgevoel van de moeders, wat in principe een zwakte van de buurt is, goed gebruikt worden. Als de activiteiten van de kinderen plaatsvinden kan er voor ouders

ook iets georganiseerd worden waardoor zij een reden hebben om te blijven en niet alleen hun kinderen brengen en op halen op het moment dat zij de activiteiten veilig genoeg vinden. Dit kan een actieve activiteit zijn, maar ook een fijn comfort bieden aan de ouders zoals koffie, thee en een droge plek om te zitten. Hiermee worden de ouders bij elkaar gebracht, hebben zij een gezamenlijke interesse om over te praten en zullen zij, wanneer dit bevalt, regelmatig komen. Dit comfort voor de ouders kan ook bij de speeltuin leiden tot meer gebruik van het park door kinderen. Ook de bezoekers zonder kinderen gaven aan graag koffie en thee in het park te kunnen krijgen, met zitgelegenheid daar omheen zodat mensen bij elkaar kunnen zitten of naar het park komen om een kopje koffie met andere te drinken. Creatief Beheer heeft plannen om een kiosk te bouwen in het park. Met hen kan goed overlegd worden wanneer deze open is, bij welke activiteiten zij aan kunnen sluiten, hoe deze wordt beheerd en wat er te verkrijgen is.

Door de zitgelegenheid zo te creëren dat mensen bij elkaar zitten en een gesprek aan kunnen gaan, kan hierdoor contact ontstaan tussen mensen van verschillende leeftijden. Dit

Figuur 13. Voorbeeld van een zitgelegenheid waarbij contact gestimuleerd wordt. Bron: Van Ee Speeltoestellen, <http://bit.ly/2acfdada>

kan gedaan worden door (ronde) picknicktafels te plaatsen, in plaats van bankjes naast elkaar (figuur 13).

Om het parkbezoek van volwassenen en ouderen te verlengen kunnen er 'activiteiten' voor hen worden gerealiseerd zoals een Jeu des Boules baan. Hier kunnen zij met bekenden en onbekenden (afwisselend) jeu des boules spelen en op deze manier een hele middag in het park verblijven. Ook wordt hiermee

eenvoudig contact gelegd met anderen die ook naar de jeu des boules baan komen en een partijtje meespelen. Daarnaast kan er op het interesse in het groen van de ouderen worden ingespeeld door een speciale bloementuin te realiseren of wandelroute langs verschillende bijzondere bloemen. Door middel van informatiebordjes wordt er uitleg gegeven over de bloemen. Naast bloemen kunnen er ook kruiden worden geplant, waar thee van kan worden gezet bij de koffie en thee voorziening. Ook dit valt goed onder de taken van Creatief Beheer.

Net zoals de Jeu des Boules baan brengt ook de bloemen- en kruidentuin mensen met elkaar in contact. Contact wordt namelijk snel gelegd wanneer er een gemeenschappelijke interesse is; dit biedt direct onderwerp van gesprek (Boonstra & Hermens, 2009). De informatiebordjes kunnen als ontmoetingsplekken worden gezien doordat zij aanleiding geven om stil te blijven staan. Daarnaast kunnen ontmoetingen aangemoedigd worden door bewoners bij elkaar te brengen door activiteiten. Wanneer zij samen een activiteit doen, werken zij aan een gezamenlijk doel, wat de onderlinge banden veroorzaakt of versterkt. Door de activiteiten op regelmatige basis te laten plaatsvinden, bijvoorbeeld wekelijks, zien de bewoners elkaar regelmatig waardoor dit contact uitgebouwd kan worden tot dieper contact en nieuwe mensen bij de groep kunnen worden betrokken. Een voorbeeld van een activiteit is samen sporten, waarbij groepen zijn voor verschillende niveau. Door de lage sociaal economische status van de buurt is het denkbaar dat veel bewoners niet de mogelijkheid hebben zich aan te sluiten bij een sportschool of -vereniging. Door sporten aan

te bieden in het park wordt hier, naast het contact, een gat in de gezondheid en welzijn van de bewoners opgevuld.

Bij het organiseren van activiteiten kan er dus gefocust worden op verschillende groepen. Zo kunnen activiteiten op speciale leeftijdsgroepen worden toegespitst. Op deze manier worden bijvoorbeeld 65-plussers van alle ethniciteiten bij elkaar gebracht. Hoewel er dan nog steeds sprake is van groepen, is dit al een doorbraak in het opbouwen van externe sociale cohesie. Activiteiten voor verschillende doelgroepen kunnen door meerdere organisaties worden georganiseerd. Thuis Op Straat is een goede partij voor de kinder- en jeugdactiviteiten. De Buitenboel kan met activiteiten inspelen op de (oudere) vrouwen. Daarnaast zijn er nog organisaties en stichtingen zoals MWO Radar en Zowel die met hun opbouwwerkers activiteiten kunnen organiseren. Belangrijk hierbij is dat de organisaties goed onderling communiceren, gebruik maken van elkaars activiteiten en succes door bijvoorbeeld activiteiten en de promotie hiervan bij elkaar aan te laten sluiten.

Een andere mogelijkheid bij het organiseren van activiteiten is het multiculturele karakter van de buurt te gebruiken. Door met de hele buurt de verschillende culturele en religieuze feesten te vieren leren de bewoners over elkaars cultuur en gebruiken én leveren de verschillen een positieve bijdrage aan de buurt. Hierbij kan gedacht worden aan paaseieren zoeken met Pasen, iftar of het Suikerfeest vieren en Zuid-Amerikaanse dansfeesten. Hiermee wordt ook de buurtbinding versterkt doordat de multiculturele buurt iets belangrijks biedt wat andere buurten, met een hogere sociaal economische status, niet te bieden hebben. Ook het eten is hier een belangrijk aspect bij. Veel niet-Westerse culturen hebben een uitgebreide keuken met veel typische gerechten die centraal staan binnen de cultuur. In een wijk als Tussendijken is eten ook een belangrijk aspect, het trekt mensen aan en leert hen andere culturen kennen op een leuke en eenvoudige manier. Aan de hand van het eten worden er sneller gesprekken over de gebruiken in de cultuur gestart. Deze culturele activiteiten kunnen geïnitieerd worden door een organisatie zoals Zowel, die het jaaroverzicht houdt. Maar zij kunnen de organisatie van specifieke evenementen bij religieuze instanties neerleggen door aan hen af te stemmen op welke momenten zij een cultureel evenement organiseren en welke hulp zij daar bij nodig hebben.

Daarnaast kunnen activiteiten aansluiten bij de grote activiteiten van Rotterdam. Dit gebeurt tegenwoordig alleen met eetplein BeSouk, dat het kleine zusje is van Djemaa el Fna, een jaarlijks cultureel feest op het Museumplein. Tijdens bijvoorbeeld het North Sea Jazz festival en het Zomercarnaval kunnen in dit thema ook activiteiten plaatsvinden in Park 1943.

Al deze activiteiten trekken bewoners naar het park en laten hen op een andere manier met elkaar in contact komen. Door van de verschillende culturen (letterlijk) te proeven, krijgen zij interesse in de gebruiken van andere bewoners wat voor een positievere en meer tolerante houding zorgt. Ook versterkt het de binding met de buurt doordat de bewoners meer gebruik maken van de buurt en zich meer onderdeel van de buurt voelen. Dit is een belangrijk aspect van de buurtbinding. Mensen wonen bij voorkeur in een buurt waar zij gevoelsmatig 'iets mee hebben' (Doutzenberg, 2009).

Promotie van activiteiten

Bij de huidige activiteiten die in het park georganiseerd worden blijkt de promotie hiervan een grote uitdaging te zijn. Vooral nog gebeurt deze promotie via de informatieborden in

het park, de Facebookpagina van Park 1943 en de nieuwsbrief. Echter wordt hier maar een deel van de buurtbewoners mee bereikt. Dit zijn de bewoners die al interesse hebben in het park. De bewoners die weinig gebruik maken van het park worden hier niet mee bereikt, hoewel zij natuurlijk wel geïnteresseerd kunnen zijn in de activiteiten die georganiseerd worden. Daarom is het belangrijk om de activiteiten breder te promoten. Een persoonlijke benadering lijkt de mensen erg aan te spreken. Dit kan via andere openbare plekken in de buurt zoals de bibliotheek, Pier 80 en de basisscholen. De basisscholen in de buurt hebben een actieve ouderkamer waar 's ochtends veel ouders koffie drinken. Hier worden ook voorlichtingen gegeven. Eens per maand kunnen hier bijvoorbeeld de nieuwe activiteiten worden gepresenteerd waarna er een overzicht wordt achtergelaten. In samenspraak met de scholen kan er wellicht ook van hun communicatiemiddel gebruik worden gemaakt.

Daarnaast kan de Parkraad hier een belangrijke rol in spelen. Dit zijn actieve buurtbewoners die de activiteiten kunnen communiceren aan de mensen die zij kennen in de buurt en hun enthousiasmeren om te komen en ook anderen mee te nemen. Daarnaast kunnen de professionals in de buurt belangrijke verspreiders van de informatie zijn. Zij spreken veel buurtbewoners. Na afloop van zo'n gesprek kunnen zij de bewoners attenderen op de activiteiten in het park. Alleen al even opnoemen dat er veel georganiseerd wordt en aanbevelen het informatiebord in het park goed in de gaten te houden, kan al veel promotie opleveren. Ook de kunnen de professionals met toestemming van de bewoners, hun e-mailadressen verzamelen voor de nieuwsbrief. Zij moeten dan wel over een mailadres beschikken.

8. Literatuur:

- Aalst, I. van en E. Ennen (2002), Hedendaagse openbare ruimte als identiteitsbepalende ruimten in stedelijke centra. Utrecht: Nethur.
- Allport, G. (1954), *The nature of prejudice*. Reading MA: Addison-Wesley.
- Amin, A. (2002), Ethnicity and the multicultural city: living with diversity. *Environment and planning A*, vol. 34, pp. 959-980.
- Amin, A. en M. Parkinson (2002), Ethnicity and the multicultural city: living with diversity. *Environmental and planning A*, vol. 43(6), pp.959-980.
- Amin, A. en N. Thrift (2002), *Cities: reimagining the urban*. Polity Press.
- Baarda, D.B., M.P.M. de Goede en J. Teunissen (2005), *Basisboek Kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Beckhoven, E. van en R. van Kempen (2002), *Het belang van de buurt*. Utrecht: DGVH/Nethur.
- Beckley, T. (1994), Community stability and the relationship between economic and social well-being in forest dependent communities. *Society and Natural Resources*, vol. 8, pp.261–266.
- BeSouk (2015), BeSouk Delfshaven. Online: <http://besoukdelfshaven.stichtingdeloodsen.nl/> Geraadpleegd: 08-03-2016.
- Blokland, T. (2008a) *Ontmoeten doet er toe*. Essay, Vestia.
- Blokland, T. (2008b), *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Blokland, T. en G. van Eijk (2009), Do people who like diversity practice diversity in neighbourhood life? Neighbourhood Use and the social networks of ‘diversity-seekers’ in a mixed neighbourhood in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 36, pp. 313-332.
- Blokland-Potters, T. (1998), *Wat stadsbewoners bindt – Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.
- Blumer, H. (1958), Race prejudice as a sense of group position. *The Pacific Sociological Review*, vol. 1, pp.3-7.
- Bolt, G. en M. Torrance (2005), *Sociale cohesie en stedelijke herstructurering*. Utrecht/Den Haag: DGVH/NETHUR Partnership.
- Boonstra, N. & N. Hermens (2009), Niet welkom op het plein. Veilige speelpleinen sluiten ook groepen uit. In: Boutellier, H., N. Boonstra & M. Ham (red.) (2009), *Omstreden ruimte: over de organisatie van spontaniteit en veiligheid*. Amsterdam: Van Genneep, pp 33-48.

- BoTu (2016), Wijk-en Speeltuinenvereniging BoTu, Rotterdam. Online: <http://www.botu.nl/index.php> Geraadpleegd: 07-03-2016.
- Bourdieu, P. (1986), The forms of social capital. In: J.G. Richardson (red.), Handbook of theory and research for the sociology of education, pp. 241-258. New York: Greenwood Press.
- Brophy, P.C. en R.N. Smith (1997), Mixed-income housing: factors for success. *Cityscape*, vol. 3(2), pp. 3-31.
- Bruinsma, G.J.N, L.J.R. Pauwels, F.M. Weerman en W. Bernasco (2013), Social disorganization, social capital, collective efficacy and the spatial distribution of crime and offenders. An empirical test of six neighbourhood models for a dutch city. *British Journal of Criminology*, azt030.
- Bryman, A. (2008), *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.
- Buys, A., M. de Groot en D. Hoogewoud (1997), *De ideale mix?*, RIGO Research & Advies, Amsterdam
- Cameron, D. (2000). *Good to talk? Living and working in a communication culture*. Londen: Sage.
- Castells, M. (1997), *The power of identity. The information age: economy, society and culture*, vol. 2. Malden: Blackwell.
- Centraal Bureau Statistiek (2015), *Kerncijfers wijken en buurten 2015*. Online: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=83220ned&D1=0-1,3-4,7-11,16-22,75,85,90,93,100,104&D2=8047,8055,8058&HDR=T&STB=G1&VW=T> geraadpleegd 17-01-2015.
- Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2010), *Bezoek en waardering wijkparken Rotterdam*. In opdracht van naam dS+V, afdeling Stedenbouw. Rotterdam: Gemeente Rotterdam Servicedienst.
- Chan, J., H. To en E. Chan (2006), Reconsidering social cohesion: developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social indicators Research*. Vol. 75, pp. 273-302.
- Coalter, F. (2007), Sports Clubs, Social Capital and Social Regeneration: 'ill-defined interventions with hard to follow outcomes'? *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, vol. 10(4), pp. 537-559.
- Coleman, J.S. (1990), *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Cummings, J.L., D. DiPasquale en M.E. Kahn (2002), Measuring the consequences for promoting inner city homeownership. *Journal of Housing Economics*, vol. 11, pp.330-359.
- Deben, P.L.L.H. en K. Schuyt (2000), *Sociale cohesie in Almere. Sociale samenhang in de jonge stad*.
- Delfshaven Cooperatie (2016), *Parkraad Park 1943*. Online: <http://delfshavencooperatie.nl/parkraad-park-1943/> geraadpleegd: 26-7-2016.
- Dock (2016), *Partners WMO radar diensten*. Online: <http://www.dock.nl/samenwerken/partners/1968/> geraadpleegd: 26-7-2016

- Doutzenberg, M. (2009), *Thuisvoelen in de buurt. Een kwalitatieve verkenning naar de beleving van sociale samenhang in de wijk*. Amsterdam: DSP-groep.
- Fainstein, S.S. (2005), *Cities and diversity*. *Urban Affairs Review*, vol. 41, pp. 3–19.
- Fischer, C.S., R.M. Jackson, C.A. Stueve en K. Gerson (1977), *Networks and places. Social relations in the urban setting*. New York: Free Press.
- Flap, H. & B. Völker (2005), *Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden in de buurt*. In: Völker, B. (red.) (2005), *Burgers in de buurt: Samenleven in school, wijk en vereniging*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 41-67.
- Forrest, R. en A. Kearns (2001), *Social cohesion, social capital and the neighbourhood*. *Urban studies*, vol. 38(12), pp. 2125-2143.
- Friedkin, N.E. (2004), *Social cohesion*. *Annual Review of Sociology*, vol. 30, pp.409-425.
- Gans, H.J. (1961), *The balanced community. Homogeneity or heterogeneity in residential areas?* *Journal of American Institute of Planners*, vol. 17, pp.176-184.
- Garcia-Ramon, M. D, A. Ortiz en M. Prats (2004), *Urban planning, gender and the use of public space in a peripheral neighbourhood of Barcelona*. *Cities*, vol. 21(3), pp.215-223.
- Gebiedsgids Delfshaven (2016a), *Huis van de Wijk Pier 80*. Online: http://gebiedsgids.nl/delfshaven/item/Pier-80_071730?alleonderdelen=alles#onderdelen Geraadpleegd: 07-03-2016.
- Gebiedsgids Delfshaven (2016b), *Taalcafé Delfshaven*. Online: <http://gebiedsgids.nl/delfshaven/item/Taalcafeacute-Delfshaven-120815> Geraadpleegd: 08-03-2016.
- Gebiedsgids Delfshaven (2016c), *Cultuurhuis Delfshaven*. Online: http://gebiedsgids.nl/delfshaven/item/Cultuurhuis-Delfshaven_1127548 Geraadpleegd: 08-03-2016.
- Gemeente Rotterdam (2014a), *Veiligheidsindex 2014: veiligheidsindex gaat op in wijkprofiel*. Online: <http://www.rotterdam.nl/veiligheidsindex2014> geraadpleegd: 19-01-2016.
- Gemeente Rotterdam (2014b), *Beleidsbrief aan gemeenteraad; betreft: Veiligheidsindex 2014; 15 januari 2014*. Online: http://www.rotterdam.nl/Clusters/BSD/Directie_Veiligheid/Rotterdam_veilig/Wat_doet_de_gemeente/Raadsbrief_ondertekend_VI_2014.pdf geraadpleegd: 19-01-2016.
- Gemeente Rotterdam (2015), *Tussendijken*. Online: <http://www.rotterdam.nl/tussendijken> Geraadpleegd: 07-03-2016.
- Gemeente Rotterdam (2016), *OBI; wijkprofiel 2014-2016*.
- GGD Rotterdam-Rijnmond (2010), *Gezondheid in kaart, Delfshaven*.
- Gijsberts, M., T. van der Meer en J. Dagevos (2008), *Vermindert etnische diversiteit de sociale cohesie? Betrekkelijke betrokkenheid*. *Studies in Sociale Cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008*. Den Haag: Netherlands Institute for Social Research, pp. 309-336.

- Graaf, P. van der en J. Duyvendak (2009). *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing. Een vergelijkend onderzoek naar de buurthechting van bewoners in Nederland en Engeland*. Amsterdam: Nicis Institute.
- Hart, J. de (2002), *Theoretische uitgangspunten, conceptualisering en doelstellingen*. In J. de Hart, (red.) *Zekere banden – sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Sociaal een Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Hart, H. 't, H. Boeije en J. Hox (2009), *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Havenloods Noord, de (2016), *Er staat van alles te gebeuren in Park 1943*. Online: <http://dehavenloodsnoord.nl/nieuws/er-staat-van-alles-te-gebeuren-in-park-1943-1.5943115> geraadpleegd: 26-7-2016.
- Healey, P. (1997), *Social exclusion, neighbourhood life and governance capacity*. In: H. Vestergaard (ed.), *Housing in Europe*, pp. 88-110. Horsholm: Danish Building Research Institute.
- Heath, A. F., C. Rotheron en E. Kilpi (2008), *The second generation in Western Europe: education, unemployment and occupational attainment*. *Annual Review of Sociology*, vol. 34, pp.211-235.
- Horst, H. van der, J. Kullberg en L. Deben (2001), *Wat wijken maakt*. DGVH/NETHUR, Delft.
- Hortulanus, R.P. (1995), *Stadsbuurten – bewoners en beheerders in buurten met uiteenlopende reputaties*. VUGA, Den Haag.
- Jennissen, R., Engbersen, G., Bokhorst, M., de Leeuw, S., Bovens, M., & Mulder, L. (2015), *Migratie-diversiteit beter in beeld*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Jókövi, E. M. (2000). *Openluchtrecreatie en parkbezoek*. Wageningen: Alterra Research instituut voor de Groene Ruimte.
- Jókövi, E. M. (2001), *Vrijtijdsbesteding van allochtonen en autochtonen in de openbare ruimte: Een onderzoek naar de relatie met sociaal-economische en etnisch-culturele kenmerken*. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte.
- Kalmijn, M. (1998), *Intermarriage and homogamy: causes, patterns, trends*. *Annual Review of Sociology*, vol. 24, pp.395-421.
- Karsten, L., E. Kuiper en H. Reubsat (2001), *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*, vol. 4. Uitgeverij Van Gorcum.
- Kearns, A. en R. Forrest (2000), *Social cohesion and multilevel governance*. In: *Urban Studies*, vol. 37(5-6), pp.995-1017.
- Kemper, F. (red.) (2010), *Samenspel. Studies over etniciteit, integratie en sport*. Bennekom: Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB).
- Kennisbank Platform 31 (jaartal onbekend, na 2009), Rotterdam, West. Online: <http://kennisbank.platform31.nl/pages/27655/Rotterdam-West.html> geraadpleegd: 05-07-2016.

- Kleinhans, R. en G.S. Bolt (2010), *Vertrouwen houden in de buurt. Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten*. Delft: onderzoeksinstituut OTB.
- Kleinhans, R.J., H. Priemus, en G. Engbersen (2007), *Understanding social capital in recently restructured urban neighbourhoods: two case studies in Rotterdam*. *Urban Studies*, vol. 44, pp. 1069–1091.
- Lancee, B. en J. Dronkers (2008), *ethnic diversity in neighbourhoods and individual trust of immigrants and natives: A replication of Putnam (2007) in a West-European country*. Brussels: International Conference on Theoretical perspectives on social cohesion and social capital, royal Flemish academy of Belgium for science and the arts.
- Land, M. van der (2003), *Vluchtige verbondenheid. Stedelijke bindingen van Rotterdamse nieuwe middenklasse*. Rotterdam: Erasmusuniversiteit.
- Lederman, D., N. Laoyza en A.M. Menéndez (2002), *Violent crime: does social capital matter? Economic development and cultural change*, vol. 50, pp. 509-539. Putnam, R.D. (1995), *Bowling Alone: America's declining social capital*. *Journal of Democracy*, vol. 6, pp. 65-78.
- Letki, N. (2008), *Does Diversity Erode Social Cohesion? Social Capital and Race in British Neighbourhoods*. *Political Studies*, vol. 56, pp.99-126.
- Madanipour, A. (2011). *Social exclusion and space*. *The city reader*, 3.
- Maloutas, T. en M.P. Malouta (2004), *The glass menagerie of urban governance and social cohesion*. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 28(2), pp. 449-465.
- Marissing, E. van (2008), *Buurten bij beleidskamers. Stedelijke beleidsprocessen, bewoners participatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland*. *Netherlands Geographical Studies* 337. Universiteit Utrecht: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap.
- Musacchio, L., en Forsyth, A. (2006), *Small Things Considered: Maintaining small parks in the right way can provide big savings*. *Parks and recreation, West Virginia*, vol. 41(4), p. 43
- Novy, A., S.D. Coimbra en F. Moulaert (2012), **Social** cohesion: a conceptual and political elucidation. *Urban Studies*, vol. 49(9), pp. 1873-1889.
- Odé A. en G. Walraven (2013), *Binding en burgerschap: Buurtbetrokkenheid in Rotterdam en Den Haag*. Garant Uitgevers.
- Otto, D. & G.B. Moskowitz (2000), *Evidence for implicit evaluative in-group bias: Affect-based spontaneous trait inference in a minimal group paradigm*. *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 36(1), pp.77-89.
- Pannecoucke I. & De Decker P. (2015), *Grote Woononderzoek 2013. Deel 7. Woontevredenheid en woongeschiedenis*. Leuven: Steunpunt Wonen.
- Peace, R. (2001), *Social Exclusion: A concept in need of definition?* *Social Policy Journal of New Zealand*, vol. 17, pp. 17-36.
- Peters, K., B. Elands en A. Buijs (2010), *Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion?* *Urban forestry & urban greening*, vol. 9(2), pp.93-100.

- Pettigrew, T.F. en L. R. Tropp (2006), A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and social Psychology*, vol. 90, pp.751-783.
- Pinkster, F.M. (2008), *De sociale betekenis van de buurt: een onderzoek naar de relatie tussen het wonen in een arme wijk en sociale mobiliteit*. Amsterdam University Press.
- Portes, A. (1998), Social Capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annu. Rev. Sociol*, vol. 24, pp. 1-24.
- Putnam, R.D. (2000), *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R.D. (2007), *E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize*. *Scandinavia Political studies*, Vol. 30(2), pp.137-174.
- Rijpma, S., Roques, C., Jókóvi, E. M., & Trienekens, S.J. (2000), *Diversiteit in Vrijtijdsbesteding. Rapportage van een onderzoek naar de deelname van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse Rotterdammers van de 1e en 2e generatie aan onder andere cultuur, openluchtrecreatie en sport in 1999*.
- Rotterdam Partners (2015), *Facts and Figures*. Online: <https://rotterdampartners.nl/pers/facts-and-figures/> geraadpleegd: 05-07-2016.
- Schuyt, K. (1997), *Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in De Balie*. Amsterdam: De Balie.
- Stadskrant Delfshaven (2015). *Konijnenplaag in Park 1943*. 25 februari 2015. Online: http://www.rotterdam.nl/Clusters/RSO/Document2015/Stadskrant/Delfshaven_wk09_WIT.pdf geraadpleegd: 07-03-2016.
- Tasan-Kok, T., R. van Kempen, M. Raco, en G.S. Bolt, G. (2013), *Towards Hyper-Diversified European Cities: A Critical Literature Review*. Utrecht: Utrecht University, Faculty of Geosciences
- Tolsma, J., T. van der Meer en M. Gesthuizen (2009), The impact of neighbourhood and municipality characteristics on social cohesion in the Netherlands. *Acta Politica*, vol. 44(3), pp.286-313.
- Traces of War (Jaartal onbekend), *Monument 'Het Vergeten Bombardement'* Online: <http://nl.tracesofwar.com/artikel/2453/Monument-Het-Vergeten-Bombardement.htm> geraadpleegd: 06-03-2016.
- Urban Divercities (2016), *Creating social cohesion, social mobility and economic performances in today's hyper-diversified cities*. Online: <http://www.urbandivercities.eu/> geraadpleegd: 16-01-2016.
- Valentine, G. (2008), *Living with difference: reflections on geographies of encounter*. *Progress in Human Geography*, vol. 32(3), pp. 323-337.
- Veldboer, L., R. Kleinhans en J.W. Duyvendak (2002), *The diversified neighbourhood in Western Europe and the United States: how do countries deal with the spatial distribution of economic and cultural differences?* *Journal of International Migration and Integration*, vol. 3, pp.41-64.

Vervoort, M., Flap, H. & Dagevos, J. (2011) The ethnic composition of the neighbourhood and ethnic minorities' social contacts: three unresolved issues. P. 586: *European Sociological Review*, vol. 27(5), pp. 586–605.

Vraagwijzer Delfshaven (2016), Opening Huiskamer Gijsinglaan. Online: <https://www.vraagwijzerdelfshaven.nl/kalenderitem/opening-huiskamer-gijsinglaan/>
Geraadpleegd: 08-03-2016.

Vranken, J. (2004), Changing forms of solidarity: urban development programs in Europe. In: Y. Kazepov (ed.), *Cities of Europe. Changing Contexts, Local Arrangements, and the Challenge to Urban Cohesion*, pp. 255-276. Oxford: Blackwell.

Waal, van der, M. (2007), *Multicultureel licht op groen*. Master's internship report, Department of Environmental Sciences. Wageningen University.

Walzer, M. (1996), Pleasures and the costs of urbanity. *Dissent*, vol. 33(4), pp. 470-475.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2003), *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005), *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Whyte, W.H. (1980), *The Social Life of Small Urban Spaces*. Washington: Conservation foundation.

Wijkconnect (2016), *Beekhuizen Bindt*. Online: <http://www.wijkconnect.com/rotterdam/delfshaven/organisaties/248/beekhuizen-bindt/>
Geraadpleegd: 08-03-2016.

Wijs-Mulkens, E. (1999), *Wonen op stand – lifestyles en landschappen van culturele en economische elite*. Amsterdam: Het Spinhuis.